

Tussen hulp en hype

Tussen hulp en hype

De inzet van opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken

Y.M.M. Schoenmakers
J.V.O.R. Doekhie
J.C. Knotter

In opdracht van:
Programma Politie & Wetenschap

Foto omslag:
Marcel van den Bergh/Hollandse Hoogte

Ontwerp:
Vantilt Producties & Martien Frijns

ISBN: 978 90 3524 774 1
NUR: 800, 624

Realisatie:
Reed Business, Amsterdam

© 2014 Politie & Wetenschap, Apeldoorn; Yvette Schoenmakers Onderzoek en advies,
Weesp

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photo print or other means without written permission from the authors.

'Some kinds of communication on some kinds of issues, brought to the attention of some kinds of people under some kinds of conditions, have some kinds of effects.'

Berelson (1948: 172)

Inhoud

Voorwoord	11
Samenvatting	13
1 Inleiding	21
1.1 Knelpunten in de opsporingscommunicatie bij urgente vermissingen en ontvoeringen	22
1.2 Onderzoeksdoel en onderzoeksvragen	23
1.3 Afbakening van het onderzoek	25
1.4 Onderzoeksmethode	26
1.4.1 Literatuur- en documentstudie	26
1.4.2 Casestudies (n=8)	27
1.4.3 Interviews (n=30 respondenten)	29
1.5 Opbouw van het rapport	30
2 Politieële werkwijze bij urgente vermissingen en ontvoeringen	31
2.1 Kenmerken van wederrechtelijke vrijheidsberoving	31
2.1.1 Gijzeling en ontvoering	31
2.1.2 Soorten ontvoering	32
2.1.3 Risico voor het slachtoffer	35
2.2 Van hulpverlening naar opsporing	36
2.3 Het opsporingsonderzoek bij ontvoeringen	39
2.4 Resumé	40

3 Opsporingsberichtgeving 43

3.1	Communicatie rond het opsporingsonderzoek	43
3.1.1	Het betrekken van het publiek bij de opsporing	45
3.1.2	De invloed van media op het publiek	45
3.1.3	Opsporingsberichtgeving	46
3.2	Juridisch kader van opsporingsberichtgeving	47
3.3	Doelstelling, doelgroep en bereik	49
3.4	Inhoud, inzetmoment en terugkoppeling	50
3.5	Soorten berichtgeving en kanalen	52
3.5.1	Televisie: <i>Opsporing Verzocht</i> en regionale opsporingsprogramma's	54
3.5.2	Internet en 'dringend gezocht'-lijsten	56
3.5.3	Sociale media	57
3.5.4	Amber Alert	58
3.6	Risico's en neveneffecten	60
3.7	Resumé	61

4 Opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken: zes reconstructies 63

4.1	De zaak Robbie: een voogdijkwestie	64
4.2	De zaak Béatrice: een fatale relatie	67
4.3	De zaak Marieke: ontvoering door pedoseksuele daders	70
4.4	De zaak Dora: vermissing van een prostituee	73
4.5	De zaak Noortje: het aantreffen van een stoffelijk overschot	75
4.6	De zaak Meike: urgente vermissing met dodelijke afloop	79
4.7	De lijnen bij elkaar	82
4.7.1	Kenmerken van de bestudeerde ontvoeringen	82
4.7.2	Startpunt politieonderzoek	83
4.7.3	De gevolgde werkwijze rond de opsporingsberichtgeving	84
4.7.4	De waarde van de opsporingsberichtgeving	86
4.7.5	Knelpunten	87
4.8	Resumé	88

5	Betrokkenen en werkprocessen in de praktijk	91
5.1	Organisatie van het werkproces rond opsporingsberichtgeving	91
5.2	Bekendheid met richtlijnen en werkprocessen	93
5.3	De rol van de politieke communicatiemedewerker	96
5.4	De omgang met reacties van burgers	99
5.5	Familieleden en naasten	103
5.6	Resumé	105
6	Inzetoverwegingen	105
6.1	Doelstellingen opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken	108
6.1.1	Vergaren van informatie	109
6.1.2	Vergaren van bewijsmateriaal	110
6.1.3	Creëren van ruis	111
6.1.4	Emotioneel appèl	113
6.1.5	Overige doelstellingen	113
6.2	Wel of niet publiceren?	115
6.2.1	Veiligheid slachtoffer/betrokkenen	115
6.2.2	Snelheid en bereik	117
6.2.3	Privacy betrokkenen	118
6.2.4	Alternatieve rechtermiddelen	119
6.2.5	De informatie vanuit tactisch oogpunt: beschikbare onderzoeksgegevens	120
6.2.6	De informatie vanuit journalistiek oogpunt: nieuwswaarde	121
6.2.7	De invloed van de media: reactieve inzet	124
6.2.8	De invloed van de media: imago van de politie	125
6.2.9	Overige overwegingen	126
6.3	Type ontvoering en motief	127
6.4	Het inzetmoment	130
6.5	Afstemming van bereik, doelgroep en vorm	132
6.6	Welke informatie wordt gecommuniceerd?	139
6.7	Resumé	142

7	Conclusie	145
7.1	Opsporingsberichtgeving: richtlijnen en werkprocessen	146
7.2	Opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken: praktijkervaringen	150
7.3	Onderzoeksbepkeringen	155
8	Aandachtspunten voor de opsporing	159
8.1	Houvast voor de opsporing	159
8.2	Verschillende fasen in het politieonderzoek	162
8.3	Knelpunten en risico's	165
8.4	Aandachtspunten	169
8.5	Tot slot	176
	Literatuur	179
	Bijlagen	185
1	Samenstelling begeleidingscommissie	185
2	Kenmerken bestudeerde ontvoeringszaken	186
3	Interviewrespondenten	187
4	Huidige categorisering vermissingen	189
5	Vier opsporingsfasen bij ontvoeringen	190

Voorwoord

We kennen allemaal een aantal zeer bekende Nederlandse ontvoeringszaken, zoals de ontvoering van Freddy Heineken en zijn chauffeur Ab Doderer in 1983 en de ontvoering van Gerrit Jan Heijn vijf jaar later. Meestal zijn het dergelijke 'losgeldontvoeringen' die het misdrijf ontvoering een gezicht geven. Dergelijke zaken zijn bij lange na geen dagelijks nieuws, maar in de praktijk krijgt de politie in uiteenlopende vormen met ontvoering te maken. Naar ontvoeringen is in Nederland echter nog maar weinig onderzoek gedaan. Eigenlijk is het vreemd dat dit onontgonnen terrein is gebleven in de criminologie. Ontvoering – iemand zonder wettelijke basis van zijn vrijheid beroven – is een ontzettend ingrijpend misdrijf, zowel voor de ontvoerde als voor de 'achterblijvers': vaak de ouders, partner en/of kinderen. Voor beiden kan het misdrijf een enorme psychologische impact hebben. De impact wordt nog groter door de maatschappelijke onrust die er bij dergelijke misdrijven kan ontstaan.

Voor de politie begint een ontvoeringszaak vaak met een melding van een persoonsvermissing. Deze meldingen zijn voor de politie bijna dagelijkse kost. Als de vermiste persoon in gevaar lijkt te zijn, zoals bij een ontvoering, zal de politie alles op alles zetten om de verdwenen persoon zo snel mogelijk terug te vinden. Dit onderzoek gaat over de inzet van opsporingsberichtgeving daarbij. Door middel van een regionaal of landelijk mediabericht kan de politie immers in één keer over vele extra ogen en oren beschikken. We wilden in kaart brengen op welke manier de politie (media) berichtgeving gebruikt en kan gebruiken in de opsporing bij ontvoeringen en welke haken en ogen hieraan zitten. In dit boek doen we verslag van onze verkenning naar dit boeiende en dynamische rechtermiddel in de context van verschillende typen ontvoeringszaken.

De volgende personen hebben dit onderzoek mede mogelijk gemaakt door ons met raad en daad terzijde te staan: Irmgard van Bergen, Theo Derksen, Marijn Everartz, Wim Henzen, Carlo Schippers, Charlotte Schoenmakers, Marcel Sterk en onze interviewrespondenten. Daarnaast bedanken we de politie-eenheden Amsterdam, Midden-Nederland, Noord-Nederland, Oost-Nederland en Rotterdam voor hun gastvrijheid en ondersteuning bij het bestuderen van de casuïstiek.

Ten slotte bedanken we de leden van de begeleidingscommissie: Ellen Giebels, Roderik Kouwenhoven, Lute Niewerth, Ernst Pols, Adriaan Rottenberg, Irma Schijf en Annemieke Venderbosch. Zij hebben ons met hun constructieve kritiek en nuttige suggesties op een heel prettige manier ruggensteun gegeven in dit voor ons bijzondere onderzoek.

Yvette Schoenmakers

Samenvatting

Het doel van dit verkennende onderzoek was om de bestaande ervaringen met de inzet van opsporingsberichtgeving in (mogelijke) ontvoeringszaken in kaart te brengen. De centrale vraag daarbij was: *Hoe verloopt de inzet van opsporingsberichtgeving in opsporingsonderzoeken naar urgente vermissingen en ontvoeringen en welke lessen zijn hierbij te leren voor de politiepraktijk?* Opsporingsberichtgeving is daarbij beschouwd als een opsporingsmiddel in strafvorderlijke zin, waarbij via de media en andere openbare berichten de hulp van het publiek wordt ingeroepen om voor het opsporingsonderzoek relevante informatie te verkrijgen. Om de centrale vraag van dit onderzoek te beantwoorden is literatuur- en documentstudie gedaan, zijn case-studies verricht op acht afgesloten ontvoeringszaken en zijn diepte-interviews uitgevoerd met dertig respondenten. De helft van de interviewrespondenten was verbonden aan de acht bestudeerde zaken, de andere helft was werkzaam in het veld van politie, justitie, journalistiek en wetenschap.

Ontvoering en de politieke aanpak bij ontvoeringen

Ontvoering is een ernstig delict dat in Nederland onderbelicht is gebleven in de criminologische en sociologische literatuur. Dit komt mogelijk doordat het niet vaak onder de aandacht komt in het publieke domein. Bij misdrijven die onderzocht worden door politie en justitie, komt de juridische kwalificatie 'wederrechtelijke vrijheidsberoving' veelal voor in combinatie met een ander delict, zoals geweldsmisdrijven, zedenmisdrijven, mensenhandel of gewapende overvallen. Ook dit kan ertoe leiden dat ontvoering op zichzelf onderbelicht is gebleven. Gekeken naar het doel dat de dader(groep) met de ontvoering nastreeft, zijn er verschillende soorten ontvoering denkbaar. De 'bekendste' vorm is losgeldontvoering met winstoogmerk, maar ook ontvoering met ideologisch motief, ontvoering in het criminele circuit, relationele ontvoering (schaking), 'parentale' (ouder-kind)ontvoering en tot slot ontvoeringen met een seksueel motief komen in de praktijk voor. In de literatuur wordt uitvoerig beschreven dat ontvoerders ernstig fysiek geweld en psychologische marteling

kunnen toepassen. Afhankelijk van het soort ontvoering zal het veronderstelde risico voor het slachtoffer variëren, wat van groot belang is voor de politieke reactie. Helaas is hier nog maar weinig onderzoek naar gedaan.

Wanneer de politie een melding ontvangt van een vermist persoon, maakt zij een inschatting van de vermoedelijke ernst van het risico voor het leven van de vermiste persoon. Afhankelijk van deze status gelden er andere bevoegdheden voor politie en justitie en zal een andere werkwijze gevolgd worden. Het onrustwekkende karakter van urgente vermissingen vraagt om onmiddellijke (opsporings)actie ten behoeve van het (levend) vinden van de vermiste persoon. Hiervan is sprake wanneer de vermissing in complete tegenstelling is tot het normale gedrag, wanneer er aanwijzingen zijn dat de vermiste persoon slachtoffer is geworden van een misdrijf of wanneer er substantiële aanwijzingen zijn dat er een gevaar is voor de veiligheid van de samenleving/anderen. Lastig zijn de gevallen waarin een persoon vermist wordt, maar (nog) niet met zekerheid kan worden vastgesteld dat er sprake is van een misdrijf. De politie kan dan enkel op basis van haar hulpverleningstaak onderzoek verrichten. De rol van de intaker en de meldkamer is in deze fase erg belangrijk. Wanneer een opsporingsonderzoek wordt gestart, is dit in eerste instantie gericht op de veiligheid en vrijheid van de ontvoerde en van de andere betrokkenen, in tweede instantie op de aanhouding en berechting van de daders en tot slot op het behoud of terugvinden van eventueel losgeld. Opsporingsberichtgeving is een van de rechtermiddelen waarover het team beschikt.

Opsporingsberichtgeving

Heden ten dage wordt de burger steeds actiever bij de opsporing van strafbare feiten betrokken, waarbij een samenwerking tussen burger en politie wordt nagestreefd (cocreatie). Dit komt mede tot uiting in opsporingsberichtgeving, waarbij via de media de hulp van het publiek wordt ingeroepen ter verkrijging van relevante opsporingsinformatie. Er zijn strenge eisen verbonden aan de inzet van dit middel, omdat de persoonlijke levenssfeer van de betrokkenen geraakt wordt. Deze eisen zijn neergelegd in de *Aanwijzing Opsporingsberichtgeving*. De hoofdofficier van justitie (regionaal) en de landelijk portefeuillehouder opsporingsberichtgeving (landelijk) zijn hiervoor verantwoordelijk. De doelstelling van opsporingsberichtgeving hangt af van de fase van het opsporingsonderzoek en van de tactische behoefte. Het bereik kan daarbij landelijk, regionaal of lokaal zijn. Vanwege de impact van het middel kan besloten worden om

‘klein’ te beginnen. Vooraf moet politieke capaciteit gewaarborgd zijn om reacties op te vangen en eventuele vervolgacties te ontplooiën. De landelijke richtlijn is dat de resultaten van ingezette berichtgeving teruggekoppeld worden aan het publiek, om de bereidwilligheid te vergroten in de toekomst weer te reageren.

Er is een variëteit aan vormen van berichtgeving en kanalen, in eigen beheer van de politie en van contractpartners. Voorbeelden zijn het televisieprogramma *Opsporing Verzocht* (eens per week met een relatief oudere doelgroep), regionale opsporingsprogramma's (frequenter), internet (een grote groep of juist een specifieke doelgroep) en sociale media. De inzet van sociale media moet weloverwogen gebeuren, omdat er nog niet veel bekend is over de effecten, de berichtgeving zich zeer snel kan verspreiden en omdat eenmaal verspreide informatie niet meer te 'verwijderen' is. Via Amber Alert kan de politie bij de urgente vermissing of ontvoering van minderjarigen via diverse kanalen zeer snel een landelijke waarschuwing verspreiden. De snelheid van de inzet is tevens een van de inzetcriteria.

De inzet van opsporingsberichtgeving in acht ontvoeringszaken

De bestudeerde ontvoeringszaken kennen uiteenlopende motieven, verschillende typen daders, zowel minderjarige als meerderjarige slachtoffers en een eigen verloop van het misdrijf. Onder de acht zaken zijn één (ouder-kind)ontvoering rondom een voogdijkwestie, drie ontvoeringen van een minderjarige met een seksueel aspect, twee zaken met een aspect van uitbuiting, één relationele ontvoering met een onduidelijk motief en één losgeldontvoering. In vijf zaken zijn de slachtoffers minderjarig. Bijna alle slachtoffers hebben een bepaalde kwetsbaarheid, zoals minderjarige leeftijd, alleenstaand-zijn of verslavingsproblematiek. In drie van de acht zaken overleeft het slachtoffer het niet; deze zaken kennen alle drie een seksuele component en twee zaken een minderjarig slachtoffer. De dodelijke slachtoffers worden door de daders meegelokt door middel van een smoes en/of zijn uit eigen beweging richting de daders gegaan. Vervolgens worden de slachtoffers tegen hun wil vastgehouden en misbruikt. De meeste ontvoeringen zijn niet zorgvuldig gepland. In de meeste zaken (zes) hebben de daders antecedenten, waaronder geweld, zeden, diefstal en drugshandel.

De zaken dienen zich op verschillende manieren bij de politie aan: als personsvermissing of als ontvoering en in één geval start de zaak met het aantref-

fen van een stoffelijk overschot. Als gevolg hiervan verschilt ook de initiële politieke reactie. Met name de opstartfase is een hectische fase waarin er een gebrek is aan overzicht, een tekort aan informatie of wordt gewerkt met incorrecte gegevens over het incident. Bij een aantal vermissingen kan de urgentie niet goed worden ingeschat, waardoor het opsporingsonderzoek op zich laat wachten, wat tot onbegrip leidt bij de families. Afhankelijk van onder meer de aanleiding, urgentie-inschatting en bestaande ervaring wordt er verschillend met opsporingsberichtgeving omgegaan. In de helft van de zaken wordt vrijwel meteen (door meldkamer/chef van dienst) een lokale Burgernet-alertering uitgezonden. Verder wordt opsporingsberichtgeving meestal snel na aanvang van het rechercheonderzoek ingezet. In de bestudeerde zaken worden de volgende vormen van opsporingsberichtgeving gebruikt: persberichten, persconferenties, flyers, Amber Alert, *Opsporing Verzocht*, regionale opsporingsprogramma's, interne en externe websites en regionale pers. In veel gevallen worden er persberichten verspreid die worden overgenomen door andere media. Sociale media worden wel gemonitord, maar minder gebruikt als kanaal voor opsporingsberichtgeving. Mogelijk komt dit ook doordat een deel van de opsporingsonderzoeken wat ouder is. De doelstellingen zijn vooral het zoeken van getuigen en informatie. Naarmate opsporingsberichtgeving later in het onderzoek wordt ingezet, zijn er andere doelstellingen, zoals specifiekere informatievragen rond de bewijslast of het veroorzaken van ruis. Soms wordt er weloverwogen van berichtgeving afgezien, omdat er andere aanknopingspunten zijn en men bang is dat de daders het slachtoffer wat zullen aandoen als er berichten in de media komen. Toch blijkt ook de druk vanuit de media op het team of media-critiek op eerdere beslissingen over opsporingsberichtgeving van invloed op de besluitvorming.

Betrokkenen en werkprocessen in de opsporingspraktijk

In de acht bestudeerde zaken zijn de recherche en de officier van justitie samen betrokken bij de overweging tot het inzetten van opsporingsberichtgeving. Bij drie zaken met minderjarige slachtoffers wordt tevens overlegd met de Landelijke Eenheid over de mogelijkheid van een Amber Alert. Een woordvoerder of communicatieadviseur wordt in de praktijkzaken vooral ingeschakeld voor het meedenken over de vraag 'hoe gaan we inzetten?', het opstellen van berichten en voor persvoorlichting. In sommige gevallen wordt er direct een TGO (Team Grootschalige Opsporing) opgestart, wat betekent dat er automatisch een

medewerker van de afdeling communicatie aan de zaak gekoppeld wordt, vaak vanuit het oogpunt van persvoorlichting. In andere zaken komt de afdeling communicatie pas later in beeld.

Meer algemeen blijkt het werkproces rond opsporingsberichtgeving per eenheid en zaak verschillend. Naast de landelijke aanwijzing hanteren de verschillende eenheden eigen richtlijnen. In sommige eenheden is men ervan overtuigd dat een communicatieadviseur onderdeel zou moeten zijn van het tactisch team, in andere eenheden is men hier meer terughoudend in of zelfs op tegen. Bij de recherche wordt het belang genoemd van het kunnen opvangen van publieksreacties, het kunnen opvolgen hiervan én van terugkoppeling naar de burger. Meestal is niet bekend dat terugkoppeling ook een landelijke richtlijn betreft. In de praktijk verlopen het opvangen en terugkoppelen van reacties niet altijd even goed.

Met familieleden van de vermisten/ontvoerden wordt op verschillende manieren rekening gehouden. Bij de recherche geldt dat de familie serieus genomen moet worden en dat aan hen moet worden uitgelegd wat er gebeurt. De familierechercheur vormt gedurende het hele opsporingsonderzoek de belangrijkste schakel. Door ‘dicht op de familie te gaan zitten’ kan er afstemming plaatsvinden over wat er naar buiten gebracht mag worden. Tevens wordt de familie zo goed mogelijk geïnformeerd over de risico’s en mogelijke impact van media-aandacht. Binnen de recherche zou echter nogal eens worden onderschat in hoeverre de familie ook een actieve rol kan spelen in het opsporingsonderzoek bij ontvoeringen.

Inzetoverwegingen bij opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken

Aan de respondenten is gevraagd welke overwegingen er gelden om wel of geen opsporingsberichtgeving in te zetten in de bestudeerde ontvoeringen en in ontvoeringszaken in het algemeen. De meest genoemde doelstellingen zijn het vergaren van informatie, het verkrijgen van bewijslast, het creëren van ruis en het doen van een emotioneel appèl op de ontvoerders. Ook worden als (neven)doelen genoemd: positieve imagovorming (door als politie te laten zien dat er aan de zaak gewerkt wordt), het houden van de regie ten aanzien van de media en het waarschuwen van het publiek. Wanneer de doelstelling bepaald is, kan tot feitelijke inzet worden overgegaan. Bij deze beslissing spelen tal van lastige overwegingen, die per zaak en context variëren. De belangrijkste overweging is de veiligheid van het slachtoffer. Andere overwegingen om al dan niet

tot inzet over te gaan zijn: de snelheid en het bereik van opsporingsberichtgeving, de privacy van de betrokkenen (proportionaliteit), in hoeverre er alternatieve recherchemiddelen inzetbaar zijn in plaats van (subsidiariteit) of juist in combinatie met opsporingsberichtgeving, welke tactische informatie er beschikbaar is, de nieuws waarde van het bericht, in hoeverre de zaak juist al buiten de politie om door de media belicht wordt en het voorkomen van negatieve beeldvorming over de politieaanpak. Ieder type ontvoering zal van geval tot geval bekeken moeten worden, maar in ruwe lijnen is men in de praktijk extra voorzichtig bij zaken met een verondersteld seksueel motief en gaat men na of er bij ouder-kindontvoeringen binnen voogdijkwesties geen minder ingrijpende alternatieven zijn.

Het inzetmoment is afhankelijk van het uur van de dag/nacht (effect), de doelstelling en de beschikbare overige aanknopingspunten en informatie. Wat betreft de inhoud van het bericht moet er met name goed worden nagedacht over de vraagstelling en moet er rekening worden gehouden met de veiligheid van het slachtoffer, de privacy van de betrokkenen en welke informatie unieke daderkennis betreft. Een foto moet realistisch zijn (en niet ‘flatterend’). Afhankelijk van de urgentie circuleert het bericht eerst enkele weken intern en wordt er getrapt ingezet van lokaal naar regionaal en naar landelijk, hoewel het onderscheid tussen regionale en landelijke berichtgeving tegenwoordig achterhaald is. Bij hoge urgentie kan er worden besloten om direct breed naar buiten te treden. Wanneer onbekend is wie de ontvoerders zijn en wat hun intenties zijn, of wanneer een vermissing aanhoudt, zal het zoekgebied groter worden. Dan zal ook met de inzet van opsporingsberichtgeving een groter bereik en een bredere doelgroep aangesproken worden. Wanneer opsporingsberichtgeving onderdeel wordt van een tactische inzet of het delict binnen een bijzondere context heeft plaatsgevonden, kan ook een smallere of specifiekere doelgroep worden aangesproken. De keuze van de vorm hangt dan ook samen met de urgentie, het gewenste bereik en de doelgroep, maar ook met de timing. Sociale media worden als belangrijk middel gezien, waarvan nog meer gebruikgemaakt kan worden. Er wordt vooral een combinatie van verschillende middelen aangeraaden. De overwegingen en aanbevelingen wat betreft de in te zetten vormen van opsporingsberichtgeving worden niet altijd duidelijk teruggevonden in de bestudeerde casussen. Met name wanneer een middel tactisch wordt ingezet (in combinatie met andere, bijzondere opsporingsmethoden), is de inzet doorzocht; in de hectische fase of wanneer een onderzoek vastloopt, worden er meer pragmatische beslissingen genomen.

Conclusie en aandachtspunten

Er spelen rond de inzet van opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken veel verschillende factoren mee, die moeilijk te voorzien en te controleren zijn. De inzetoverwegingen, de doelstellingen van berichtgeving, het bereik en de doelgroep hangen samen met de fase en de doelstellingen van het overkoepelende politieonderzoek. Bij ontvoeringszaken zijn bijzondere, delictspecifieke kenmerken dat de verblijfplaats van dader en slachtoffer onbekend is en dat het delict ‘voortdurend’ is, waarbij het slachtoffer blijvend gevaar kan lopen. Naast de afweging van proportionaliteit van het middel bestaat er in de beleving van het opsporingsteam voortdurend een lastige afweging van de veronderstelde risico’s en neveneffecten van opsporingsberichtgeving tegen de mogelijke opbrengsten. Hierbij vormt het ‘terugvinden’ van het slachtoffer een belangrijke ‘knip’ in het politieonderzoek. Het gaat om de overgang van de periode dat de vermiste/ontvoerde persoon nog niet terecht is, naar het moment dat de ontvoerde persoon terecht is.¹ Opsporingsberichtgeving wordt voor en na die knip met een ander doel ingezet.

Uit dit onderzoek blijkt dat de recherche en het OM met name vanwege dit veronderstelde risico voor het slachtoffer terughoudend kunnen zijn in het inzetten van opsporingsberichtgeving. Uit het onderzoek is echter niet gebleken dat opsporingsberichtgeving inderdaad een gevaar voor het leven van het slachtoffer op kan leveren. De bevindingen wijzen er eerder op dat de kenmerken van daders en het type ontvoering samenhangen met dit risico voor het slachtoffer. Deze zaken vragen om verdiepend onderzoek. Andere risico’s en knelpunten waarmee het opsporingsteam geconfronteerd kan worden bij de inzet van opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken, zijn: het inschatten van de urgentie van een vermissing, de impact die opsporingsberichtgeving heeft op slachtoffer, familie en verdachte, een mogelijk tegengestelde mediastrategie vanuit een parallel lopend SGBO (Staf Grootschalig Bijzonder Optreden) en het feit dat het opsporingsbelang niet gelijk is aan het journalistieke belang.

De waarde van het middel kan gelegen zijn in de snelheid waarmee een grote groep bereikt kan worden of juist een zeer specifieke doelgroep kan worden aangesproken. De meest genoemde doelstelling is dan ook het vergaren van informatie, met als beoogde opbrengst het ontvangen van een cruciale tip die anderszins achterwege zou blijven of langer op zich zou laten wachten. Een

1 Dit kan zowel inhouden dat het slachtoffer in veiligheid is gebracht als dat vastgesteld wordt dat het slachtoffer niet meer in leven is.

andere doelstelling is het in beweging brengen van verdachten, om hen te kunnen identificeren, traceren en/of bewijslast te verzamelen. In al deze gevallen zal de opsporingsberichtgeving worden opgevolgd of gecombineerd met andere rechtermiddelen. Opsporingsberichtgeving staat dus niet op zichzelf. Uit het onderzoek blijkt dat de opsporingsberichtgeving het meest opleverde wanneer er een zeer concrete informatievraag gedaan werd, zoals over een specifiek type auto met een bepaald kenteken.

Randvoorwaarden bij de inzet van het middel zijn de criteria uit de *Aanwijzing Opsporingsberichtgeving* (onder meer proportionaliteit en subsidiariteit), maar ook dat verzonden informatie vooraf geverifieerd is en wat er wordt uitgezonden nauwkeurig gedocumenteerd wordt, zowel ter verantwoording van de beslissing tot inzetten van opsporingsberichtgeving in de betreffende zaaksonderzoek alsook om later daderkennis te kunnen onderscheiden. Daarnaast dient de recherche ingericht te zijn voor het ontvangen en kunnen opvolgen van reacties en wordt aanbevolen om de familie als serieuze partner te benaderen. Bijzondere expertise, zoals een coördinator vermiste personen, een gedragsdeskundige en vooral een communicatieadviseur, kan een grote meerwaarde leveren om de genoemde risico's te minimaliseren en om te ondersteunen bij de beslismomenten rond opsporingsberichtgeving. De coördinator vermiste personen kan ondersteunen bij het inschatten van de urgentie van een vermissing, een gedragsdeskundige kan de mogelijke risico's in een specifieke ontvoeringszaak helpen inschatten en een communicatieadviseur kan onder meer de tactische mogelijkheden en beschikbare middelen van opsporingsberichtgeving, in combinatie met andere rechtermiddelen, op een rij zetten.

Inleiding

De ontvoering van Lusanne van der Gun (2003)

'Het opsporingsonderzoek levert geen doorslaggevende informatie op. Er is geen enkele duidelijkheid over ontvoerder(s) of motief. De hulp van het publiek wordt ingeschakeld. De politie laat op de dag van de ontvoering een persbericht uitgaan, waarin de vermissing van Lusanne officieel wordt bekendgemaakt. Diezelfde dag nog besteden het landelijke tv-programma *OpsporingVerzocht* en de regionale zender Omroep Fryslân aandacht aan de ontvoering. (...) De uitzendingen maken veel reacties los. (...) Terugblikkend wordt duidelijk dat de keuze voor de mediaberichtgeving weinig invloed heeft gehad op de vrijlating van Lusanne. Bij de opsporing van de dader is de rol van de media wel zeer belangrijk geweest.'

(Ruitenbergh, 2005: 87-93)

Op 25 augustus 2003 wordt de destijds 11-jarige Lusanne van der Gun uit het Friese Oldeberkoop ontvoerd terwijl zij met haar vriendinnetje naar school fietst. De verdachte verklaart dat hij het meisje ontvoerde omdat hij in geldnood zat en hij vermoedde dat haar familie vermogend was. Drie dagen lang houdt de ontvoering de gemoederen in Nederland bezig. Dan belt Lusanne op dat haar ontvoerder haar heeft vrijgelaten. Volgens de zaaksofficier leverde een oproep in *OpsporingVerzocht* uiteindelijk de gouden tip op van een getuige, die op de dag van de ontvoering een man en een meisje met verband om haar hoofd bij een auto in de berm had gezien (Vromans, z.d.).

Naast de ontvoering van Lusanne van der Gun zijn er nog meer ontvoeringen geweest die Nederland op zijn kop zetten. De meest beruchte ontvoering voor losgeld is waarschijnlijk de ontvoering van Alfred Heineken, toenmalig directeur van de gelijknamige bierbrouwerij, en zijn chauffeur Ab Doderer in 1983. Beide slachtoffers brachten het er na een losgeldbetaling van 35 miljoen gulden levend van af (De Vries, 2003). Nu nog steeds kent deze zaak veel belangstelling van journalisten, auteurs en filmmakers. Een andere beroemde

losgeldontvoering is die van Gerrit Jan Heijn, topmanager van Ahold, die in september 1987 ontvoerd wordt. De dader brengt Heijn enkele uren na de ontvoering om het leven, maar doet alsof het slachtoffer nog in leven is en eist losgeld (Van den Heuvel & Huisjes, 2010). Maar Nederland kent ook schokkende ontvoeringen met andere motieven die veel stof hebben doen opwaaien. In 2010 wordt de vermissing van en moord op Milly Boele breed uitgelicht in zowel regionale als landelijke media, waarbij het politieoptreden na de vermissing wordt bekritiseerd. In april 2011 brengt een onafhankelijke evaluatiecommissie een onderzoeksrapport uit over het politieoptreden in deze zaak (Leeuwe e.a., 2011). Volgens de evaluatiecommissie is het politieonderzoek ter plaatse goed verlopen, maar zijn in de hogere regionen van politie en justitie fouten gemaakt in de besluitvorming.²

1.1 Knelpunten in de opsporingscommunicatie bij urgente vermissingen en ontvoeringen

De communicatie rond het opsporingsonderzoek naar een urgente vermissing of ontvoering is van cruciaal belang (Werkgroep Zorgwekkende Vermissingen, 2011; 2012). Daarbij kan een onderscheid worden gemaakt tussen het informeren van het publiek over het opsporingsonderzoek (voorlichting) en het vragen om hulp aan het publiek bij het oplossen van de zaak (opsporingsberichtgeving).

Persvoorlichting vanuit de politie is belangrijk, omdat de hierboven beschreven ontvoeringszaken enorme maatschappelijke onrust met zich meebrengen, vooral wanneer de zaken uitgebreid in de media belicht worden. Volgens Ruitenberg (2005) bepaalt mediaberichtgeving, door de dramatische en gepersonaliseerde berichten in crisissituaties, in hoge mate de houding van burgers. Mogelijke effecten zijn onveiligheidsgevoelens met betrekking tot een potentiële toekomstige eigen slachtofferrol, of publieke woede gericht op de verdachten. De politie kan hier niet aan voorbijgaan. Zij heeft in haar aanpak van een dergelijk misdrijf mede een morele plicht tegenover de gemeenschap om haar te laten weten hoe zij hiermee omgaat. Dit luistert nauw: 'het mediacircus' dat kan ontstaan kan een grote belasting voor de familie van de ontvoerde(n) zijn (Leeuwe

2 De beheersdriehoek van de regiopolitie Zuid-Holland-Zuid riep vervolgens twee werkgroepen in het leven om de werkwijze bij persoonsvermissingen verder te verbeteren. De eerste werkgroep richtte zich op de werkwijze rondom zorgwekkende verdwijningen. De andere werkgroep werd gevraagd te rapporteren over de communicatieaspecten bij ernstige misdrijven in het algemeen en specifiek bij vermissingen.

e.a., 2011). Ook moet de politie er rekening mee houden dat journalisten zelf wellicht aanvullende informatie gaan zoeken bij familieleden van het slachtoffer, vrienden en getuigen, waardoor geruchten en misleidende informatie naar buiten gebracht kunnen worden (US Department of Justice, 2006).

Daarnaast kan de politie besluiten om de burger actief bij het politieonderzoek naar een urgente persoonsvermissing en/of ontvoering te betrekken, door hem/haar via opsporingsberichtgeving om hulp te vragen. Deze vraag bestaat veelal uit een oproep voor informatie over het incident. Naast het gegeven dat er tal van voorwaarden (criteria) zijn verbonden aan de inzet van opsporingsberichtgeving met het oog op de privacy van betrokkenen, proportionaliteit en subsidiariteit, is het denkbaar dat het inzetten van opsporingsberichtgeving risico's en knelpunten met zich meebrengt voor het slachtoffer, de verdachte(n) en/of het lopende opsporingsonderzoek. Voor de opsporingspraktijk is het dan ook waardevol om zowel de mogelijke risico's en knelpunten als de te verwachten opbrengsten van de opsporingsberichtgeving te kennen, om deze vervolgens tegen elkaar te kunnen afwegen.

1.2 Onderzoeksdoel en onderzoeksvragen

Het doel van het uitgevoerde verkennende onderzoek is om de bestaande ervaringen met de inzet van opsporingsberichtgeving in (mogelijke) ontvoeringszaken in kaart te brengen. Meer specifiek: op welke wijze verloopt de inzet, welke knelpunten en risico's komen daarbij naar voren en in hoeverre draagt de berichtgeving bij aan de oplossing van de zaak? Op basis van dit beeld kunnen aanbevelingen worden gedaan omtrent de inzet van opsporingsberichtgeving bij urgente vermissingen en ontvoeringen. Het onderzoeksdoel laat zich vertalen in de volgende probleemstelling.

Hoe verloopt de inzet van opsporingsberichtgeving in opsporingsonderzoeken naar urgente vermissingen en ontvoeringen,³ en welke lessen zijn hierbij te leren voor de politiepraktijk?

3 'Urgente vermissingen' worden in deze vraagstelling opgevat als de 'voorfase' van een ontvoeringsonderzoek, wanneer nog niet met zekerheid vastgesteld is dat er sprake is van wederrechtelijke vrijheidsberoving, maar er wel aanwijzingen zijn voor een strafbaar feit. Met 'ontvoeringen' wordt bedoeld op zaken van wederrechtelijke vrijheidsberoving met onbekende verblijfplaats van het slachtoffer.

De probleemstelling valt uiteen in onderstaande onderzoeksvragen, verdeeld naar drie hoofdthema's: bestaande werkwijzen en richtlijnen, praktijkervaringen en implicaties en randvoorwaarden.

Bestaande werkwijzen en richtlijnen

- 1 Welke (landelijke en regionale) richtlijnen hanteren de politie-eenheden⁴ inzake het gebruik van opsporingsberichtgeving rond urgente vermissingen en ontvoeringen?
- 2 Welke partijen zijn gemoeid met de inzet van opsporingsberichtgeving?
- 3 Welke richtlijnen zijn er voor het omgaan met publieke dan wel media-reacties?
- 4 Welke vormen van opsporingsberichtgeving zijn er beschikbaar?

Praktijkervaringen

- 5 Wie waren betrokken bij de beslissing tot het inzetten van opsporingsberichtgeving in het opsporingsonderzoek?
- 6 Welke factoren zijn van invloed op de beslissing tot het inzetten van opsporingsberichtgeving?
- 7 Welke procedure is gevolgd voorafgaande en volgende op de inzet van de berichtgeving?
- 8 Waaruit bestonden eventuele concrete aanknopingspunten naar aanleiding van de berichtgeving en wat was de (meer)waarde hiervan voor het opsporingsonderzoek?
- 9 Welke risico's dan wel (voorziene en onvoorziene) neveneffecten waren er gerelateerd aan de opsporingsberichtgeving en hoe is daarmee omgegaan?

Implicaties en randvoorwaarden

- 10 Bij welk soort ontvoeringszaken kan opsporingsberichtgeving meerwaarde opleveren voor het onderzoek?

⁴ De dataverzameling in het onderzoek heeft deels betrekking op de situatie vóór de Nationale Politie.

- 11 Welke typen opsporingsberichtgeving bieden daarbij de beste mogelijkheden?
- 12 Welke risico's zijn er verbonden aan de inzet van (verschillende typen) opsporingsberichtgeving?
- 13 Hoe kunnen deze risico's geminimaliseerd worden?
- 14 Welke randvoorwaarden kunnen geformuleerd worden voor de inzet van opsporingsberichtgeving?
- 15 In welke gevallen is de inzet van opsporingsberichtgeving af te raden, met het oog op de geschetste risico's?

1.3 Afbakening van het onderzoek

Ten behoeve van het onderzoek sluiten we aan bij de definitie van opsporingsberichtgeving zoals geformuleerd door het College van procureurs-generaal (2009: 2):

‘Opsporingsberichtgeving is een opsporingsmiddel in strafvorderlijke zin waarbij de hulp van het publiek wordt ingeroepen via de media en andere openbare berichten, om voor het opsporingsonderzoek relevante informatie te verkrijgen.’

Er is sprake van *ontvoering*, als een of meerdere personen wederrechtelijk van zijn/hun vrijheid worden beroofd, op een onbekende plaats, met het oogmerk een ander te dwingen iets te doen of niet te doen. Daaronder valt ook het oogmerk de ontvoerde te dwingen iets te doen of niet te doen. Deze definitie wordt zowel door de politie als in de sociale wetenschappen gebruikt.⁵ Wanneer de locatie van slachtoffer en dader(s) bekend is, is er sprake van *gijzeling* (zie verder §2.1.1).

Dit onderzoek richt zich op de inzet van opsporingsberichtgeving als recherchestrategie bij ontvoeringen, waarbij de locatie van het slachtoffer (en de dader) dus onbekend is. Hoewel gijzeling en ontvoering in bestaande protocollen en richtlijnen vaak samen genoemd worden, vereisen beide een andere inrichting van het opsporingsonderzoek, met name wat betreft de mediastrategie. Bij ontvoeringen richten de opsporingsactiviteiten zich initieel op het achterhalen van de identiteit van de daders en op de verblijfplaats van slachtoffers

⁵ Bijvoorbeeld Knotter, 2014; Muller, 1994; Webster, 2007; Yokota e.a., 2004.

en daders. Daarbij kan opsporingsberichtgeving een van de rechtermiddelen zijn. Bij gijzelingen, met bekende verblijfplaats, richt het politieoptreden zich in eerste instantie op het bevriezen van de situatie, het leggen van contact met de daders en op de onderhandelingen om de slachtoffers te bevrijden.⁶ De mediastrategie is in deze zaken met name gericht op persvoorlichting en het managen van de media-aandacht die rond gijzelingen ontstaat.

Veelal is in de beginfase van een ontvoering niet duidelijk dat er sprake is van wederrechtelijke vrijheidsberoving. Wanneer de politie besluit tot het inzetten van opsporingsberichtgeving, kan de zaak nog de status hebben van 'urgente' of 'ernstige' (kinder)vermissing. Ook deze zaken zijn relevant voor het huidige onderzoek, omdat vanuit dit uitgangspunt beslissingen worden genomen omtrent de inzet van opsporingsberichtgeving.

1.4 Onderzoeksmethode

1.4.1 Literatuur- en documentstudie

In de eerste fase van het onderzoek heeft een literatuur- en documentstudie plaatsgevonden, met name om een algemeen beeld te schetsen van persoonsvermissing en ontvoering, het rechercheonderzoek daarbij en de inzet van opsporingsberichtgeving in dit geheel (bestaande richtlijnen). De voornaamste bronnen zijn de (internationale) wetenschappelijke literatuur over wederrechtelijke vrijheidsberoving en opsporingsberichtgeving, landelijke protocollen, politieke en justitiële werkinstructies en overige beleidsdocumentatie afkomstig van politie en justitie. Voorbeelden zijn de *Aanwijzing Opsporingsberichtgeving* van het College van procureurs-generaal, de instructie *Optreden bij gijzelingen en ontvoeringen* zoals opgenomen op Politie Kennis Net (PKN) en handboeken voor gijzeling en ontvoering zoals gehanteerd door de eenheden. De politieke documentatie is deels geraadpleegd via PKN en deels opgevraagd bij relevante overheidsinstanties, waaronder de landelijke expertgroep gijzelingen en ontvoeringen, en de politie-eenheden.

6 Naar onderhandelings- en beïnvloedingstechnieken is in binnen- en buitenland veel onderzoek gedaan (bijvoorbeeld Giebels & Noelanders, 2004; Giebels & Taylor, 2009; Strentz, 2012).

1.4.2 Casestudies (n=8)

Om een beter beeld te krijgen van de feitelijke werkwijze, risico's en opbrengsten van de inzet van opsporingsberichtgeving bij urgente vermissingen c.q. ontvoeringen zijn acht afgesloten opsporingsonderzoeken bestudeerd waarbij een of meerdere vormen van opsporingsberichtgeving zijn ingezet (of bewust daarvan is afgezien).⁷

Selectie van zaken

Er is in het onderzoek gestreefd naar het betrekken van zaken uit verschillende politie-eenheden, aangezien per eenheid verschillende werkwijzen gevolgd kunnen worden, waaruit weer andere lessen te leren zijn. De meer recente zaken hebben de voorkeur genoten boven oudere zaken vanwege zowel de veranderende richtlijnen omtrent opsporingsberichtgeving, het traceren van de betrokken functionarissen, als de betrouwbaarheid van de interviews. Details kunnen na verloop van tijd in de herinnering vervagen. Er zijn zowel zaken met minderjarige slachtoffers als met volwassen slachtoffers bestudeerd en er zijn verschillende typen ontvoeringen in de selectie opgenomen (zoals ontvoeringen met oogmerk van financieel gewin, ontvoeringen met seksueel motief en ouder-kindontvoeringen). Hiermee wordt een breed beeld verkregen van de verschillende factoren die invloed hebben op de beslissing om opsporingsberichtgeving in te zetten en welke knelpunten daarbij kunnen spelen.

Via de voorzitter van de expertgroep politieonderhandelaars,⁸ die vanuit haar rol als voorzitter en uitvoerend onderhandelaar bij veel ontvoeringszaken betrokken is, is een oproep gedaan tot het aandragen van afgesloten zaken met wederrechtelijke vrijheidsberoving waarin opsporingsberichtgeving is ingezet (of bewust daarvan is afgezien). Daarnaast is zowel via een zoekslag in de media als via de sneeuwbalmethode binnen de verschillende politie-eenheden gezocht naar geschikte zaken. Op basis van deze zoekmethoden is een *gross list* samengesteld van opsporingsonderzoeken met het element wederrechtelijke vrijheidsberoving. Deze *gross list* bestond uit achttien potentiële zaken.⁹ Na de eerste inventarisatie zijn helaas nog veel zaken afgevallen vanwe-

⁷ Ten behoeve van het bestuderen van de rechedossiers is toestemming verkregen van het College van procureurs-generaal. De dossiers zijn afkomstig uit de eenheden Amsterdam, Midden-Nederland, Noord-Nederland, Oost-Nederland en Rotterdam.

⁸ In de expertgroep zitten vertegenwoordigers (politieonderhandelaars) van de verschillende interregionale eenheden.

ge de termijn (vóór 2009) en het gegeven dat zaken nog niet afgesloten waren en/of nog niet door de rechter waren afgedaan. Tevens zijn enkele zaken afgevallen omdat er bij nader inzien weliswaar veel media-aandacht voor de zaak was geweest, maar van (overwegingen omtrent) opsporingsberichtgeving geen sprake was.¹⁰ De uiteindelijke lijst met geschikte zaken bleek mager, waardoor een enkele zaak is meegenomen van vóór 2009. In bijlage 2 wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste kenmerken van de acht bestudeerde zaken.

Casestudie

In iedere casestudie is het recherchedossier bestudeerd en zijn een of twee betrokkenen vanuit de opsporing geïnterviewd, zoals de zaaksofficier van justitie, de teamleider politie en/of de betrokken woordvoerder/communicatieadviseur. In zeven van de acht zaken is naast het recherchedossier ook het journaal bestudeerd waarin alle gebeurtenissen, beslissingen en handelingen in de zaak chronologisch zijn bijgehouden. Aan de hand van een analyseformat zijn het verloop van het delict, kenmerken van slachtoffer(s) en dader(s), het opsporingsonderzoek en relevante kenmerken betreffende de opsporingsberichtgeving geregistreerd (de betrokken partijen en personen, de gevolgde procedures, de opbrengsten van de opsporingsberichtgeving en de knelpunten dan wel risico's). De interviews zijn uitgevoerd na de dossierstudie, ter verduidelijking en verdieping van de bevindingen uit de opsporingsdossiers.

Al vanuit de verkennende gesprekken in de aanloop van het onderzoek werd duidelijk dat de beslissingen omtrent de inzet van opsporingsberichtgeving sterk contextgebonden zijn. Daarom is besloten om van de bestudeerde opsporingsonderzoeken afzonderlijke casusbeschrijvingen te maken. Hiervoor zijn zes casussen geselecteerd die de meeste aanknopingspunten bieden voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen. In deze 'zaaksbeschrijvingen' worden het verloop van het delict, het opsporingsonderzoek en de inzet van de opspo-

9 Het aantal potentiële zaken viel tegen. Vanwege de selectiecriteria was het niet mogelijk om zaken te selecteren via een automatische zoekslag. Als gevolg hiervan zijn vanuit de praktijk die zaken aangedragen die veel impact hebben gehad en/of goed zijn gedocumenteerd. We kunnen niet goed aangeven wat dit betekent voor de representativiteit van de zaken.

10 Dit bleek een gevolg van de begripsverwarring tussen 'opsporingsberichtgeving' en 'publieksvoorlichting' of 'persvoorlichting'. Hierop komen we in de volgende hoofdstukken terug.

ringsberichtgeving per afzonderlijke zaak geschetst. Deze casussen worden zo veel mogelijk geanonimiseerd beschreven.¹¹

1.4.3 Interviews (n=30 respondenten)

De interviews bij de casestudies leveren – naast de input voor de casestudies – ook data voor een overkoepelende analyse per subonderwerp. Deze worden samen met de andere interviews ook gebruikt voor een integrale beantwoording van de onderzoeksvragen. Om ervaringen uit en kennis van de praktijk in kaart te brengen zijn in totaal 26 semigestructureerde diepte-interviews uitgevoerd, met in totaal dertig respondenten (zie bijlage 3 voor een overzicht). Bijna de helft van de respondenten (n=14) is verbonden aan de hiervoor beschreven casestudies.¹² De respondenten hebben ieder vanuit hun eigen functie ervaring op het gebied van urgente persoonsvermissing/ontvoering en opsporingsberichtgeving. Onder de respondenten zijn teamleiders, tactisch rechercheurs, woordvoerders/persvoorlichters, officieren van justitie, politie-producers van de Landelijke Eenheid, deskundigen van het Landelijk Bureau Vermiste Personen (LBVP) van de Landelijke Eenheid, politieel dan wel justitieel beleidsdeskundigen, wetenschappelijk onderzoekers/beleidsadviseurs en een journalist. Aan de hand van een topic list is tijdens de interviews ingegaan op praktijkervaringen en op ervaren opbrengsten en risico's van opsporingsberichtgeving bij persoonsvermissingen/ontvoeringen, en is de respondenten gevraagd naar aanbevelingen. Van de interviews zijn audio-opnamen gemaakt die naderhand gedetailleerd zijn uitgewerkt.

De uitgewerkte interviews zijn met behulp van software voor kwalitatieve data-analyse (RQDA)¹³ gecodeerd en geanalyseerd. Met behulp van deze software zijn de bevindingen uit alle interviews naar hoofdthema's (categorieën) en afzonderlijke onderwerpen (codes) gegroepeerd. In totaal zijn van 26 interviewuitwerkingen 826 tekstfragmenten gecodeerd naar een van de volgende vier hoofdcategorieën: 'inzet' (codes zijn o.a. inzetargument, doelstelling, doel-

11 Vanwege de bijzondere aard en de relatieve zeldzaamheid van de zaken, zullen de casussen voor de directbetrokkenen mogelijk herkenbaar zijn.

12 De overige respondenten zijn niet specifiek in relatie tot een casus geselecteerd, maar hebben in de praktijk soms wel met onze casussen te maken gehad. Zij zijn meer in het algemeen bevraagd.

13 Huang (2012). RQDA: R-based Qualitative Data Analysis. R package version 0.2-3. <http://rqda.r-forge.r-project.org/>.

groep, bereik), ‘richtlijnen & werkproces’ (o.a. organisatie, werkproces, betrokkenen, besluitvorming), ‘waardering’ (waarde/opbrengst, knelpunt/risico, aanbeveling) en ‘overig’ (o.a. definitie, zaakaanleiding, rechercheproces). De hoofdcategorieën zijn gebaseerd op de onderzoeksvragen. Een deel van de codes vloeit tevens voort uit de onderzoeksvragen, een ander deel ervan is gedurende het analyseproces aangemaakt op basis van de ruwe onderzoeksdata. Vervolgens zijn de bevindingen per categorie en onderwerp vergeleken, geduid en beschreven. Ten overvloede benadrukken wij dat het gaat om een kwalitatieve beschrijving, waarvan de resultaten niet zonder meer gelden voor alle Nederlandse ontvoeringszaken.

1.5 Opbouw van het rapport

Bij de beschrijving van de onderzoeksresultaten in de navolgende hoofdstukken wordt ruwweg de driedeling van de onderzoeksvragen aangehouden.

De hoofdstukken 2 en 3 zijn gebaseerd op de bestaande literatuur en beleidsdocumentatie over ontvoeringen en opsporingsberichtgeving. Hoofdstuk 2 beschrijft het bredere kader van persoonsvermissingen, ontvoeringen en de politieke werkwijze daarbij. In hoofdstuk 3 komen de algemene richtlijnen betreffende de inzet van opsporingsberichtgeving aan bod.

Vervolgens worden de praktijkervaringen beschreven. In hoofdstuk 4 worden zes van de bestudeerde casussen naast elkaar beschreven, om een beeld te geven van de onderzoeksbevindingen binnen de context van de afzonderlijke ontvoeringszaken. Aan het eind van dit hoofdstuk volgt tevens een integrale bespreking van de bevindingen uit de casuïstiek. In hoofdstuk 5 beschrijven we hoe de werkprocessen in de praktijk verlopen en welke personen daarbij een belangrijke rol vervullen. In hoofdstuk 6 komen de uiteenlopende overwegingen aan bod die een rol kunnen spelen bij de beslissing om opsporingsberichtgeving in te zetten en bij de wijze waarop die inzet dan geschiedt. Hierbij worden de bevindingen uit alle databronnen geïntegreerd besproken.

Tot slot worden in hoofdstuk 7 de conclusies gepresenteerd aan de hand van de onderzoeksvragen. Daarnaast wordt een beschouwing gegeven over de bevindingen en in het bijzonder wordt aandacht besteed aan de implicaties voor de politiepraktijk.

Politiële werkwijze bij urgente vermissingen en ontvoeringen

Wat is wederrechtelijke vrijheidsberoving en welke soorten ontvoering zijn er op basis van de literatuur te onderscheiden? Op welke wijze gaat de politie volgens de bestaande richtlijnen te werk wanneer zich een urgente persoonsvermissing of ontvoering aandient? Deze vragen worden in dit hoofdstuk beantwoord op basis van bestaande literatuur en juridische en opsporingsdocumentatie. Achtereenvolgens bespreken we de kenmerken van vrijheidsberoving (§2.1), de verschuiving in de aanpak van politieke handhaving naar opsporing (§2.2) en het opsporingsonderzoek bij ontvoeringen (§2.3). In het volgende hoofdstuk zullen we dieper ingaan op de bestaande richtlijnen en werkprocessen betreffende opsporingsberichtgeving.

2.1 Kenmerken van wederrechtelijke vrijheidsberoving

De politie gebruikt als omschrijving voor een vermiste persoon ‘iemand die tegen redelijke verwachting in afwezig is uit de voor die persoon gebruikelijke of veilig geachte omgeving, van wie de verblijfplaats onbekend is, en in wiens belang het geacht kan worden dat de verblijfplaats wordt vastgesteld’ (Ministerie van Veiligheid en Justitie, 2012). In Nederland worden jaarlijks ongeveer 16.000 personen als vermist opgegeven. Van deze groep is ongeveer 85% binnen 48 uur terecht. Van de resterende 15% is het grootste gedeelte binnen drie weken terecht. Er zijn jaarlijks in Nederland ongeveer twintig mensen die langer dan een jaar vermist zijn (Vording, 2011).

2.1.1 Gijzeling en ontvoering

Wanneer een persoon vermist is en die vermissing is zorgwekkend ofwel urgent, kan er sprake zijn van wederrechtelijke vrijheidsberoving: ‘Hij die opzettelijk iemand wederrechtelijk van de vrijheid berooft of beroofd houdt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren of geldboete van de vijfde cate-

gorie' (art. 282 lid 1 WvSr). De term 'ontvoering' is niet als zodanig terug te vinden in het Wetboek van Strafrecht. Wederrechtelijke vrijheidsberoving, waaronder gijzeling en ontvoering kunnen worden geschaard, is strafbaar gesteld in de artikelen 282, 282a en 282b van het Wetboek van Strafrecht.¹⁴

Los van de juridische kwalificaties is op basis van de politieke documentatie en de wetenschappelijke literatuur een duidelijk onderscheid te maken tussen gijzeling en ontvoering. Voor de politie is er sprake van een *gijzeling* wanneer een of meerdere personen (gijzelaars) door een of meerdere anderen (gijzelners) onder gebruik van of dreiging met geweld wederrechtelijk van zijn/hun vrijheid worden beroofd, met het oogmerk een ander te dwingen iets te doen of juist niet te doen. Een gijzeling heeft een 'openlijk' karakter. Daarmee wordt bedoeld dat de locatie van het incident bekend is en de politie direct betrokken is. Er is sprake van *ontvoering* als een of meerdere personen wederrechtelijk van zijn/hun vrijheid worden beroofd, op een onbekende plaats, met het oogmerk een ander te dwingen iets te doen of niet te doen. Een ontvoering heeft een gesloten karakter, doordat de verblijfplaats van de ontvoerde(n) onbekend is en meestal niet bekend mag zijn dat de politie op de hoogte is dan wel betrokken is bij de zaak (PKN, 2012).¹⁵ Uit deze definities blijkt dat gijzeling en ontvoering zich primair van elkaar onderscheiden doordat bij gijzeling de verblijfplaats van de slachtoffers bekend is en bij ontvoering niet.¹⁶

2.1.2 Soorten ontvoering

Ontvoering is een ernstig delict dat relatief onderbelicht is gebleven in de gedragswetenschappen, met name in criminologisch onderzoek (Knotter, 2014; Soothill e.a., 2007; Tzanelli, 2006).¹⁷ Voor Nederland zou dit kunnen komen doordat 'ontvoering' maar weinig onder de aandacht komt in het publieke domein. Ontvoering, ofwel de juridische kwalificatie 'wederrechte-

14 Lid a en b zijn verbijzonderingen van het hoofdartikel vrijheidsberoving. Artikel 282a, ook wel het 'gijzelingsartikel' genoemd, wordt naast de feitelijke vrijheidsberoving gecompliceerd met afpersing, waarbij personen gedwongen worden om iets te doen of na te laten. Artikel 282b kent een terroristisch oogmerk als verzwarende/bijzondere omstandigheid. Daarnaast zijn de artikelen 279, 281 en 385 relevant, resp. onttrekking aan het ouderlijk gezag, schaking en kaping.

15 In deze definitie van de politie is het voor een ontvoering niet vereist dat de persoon door de dader zelf verplaatst wordt.

16 Zoals in het vorige hoofdstuk is aangegeven, wordt gijzeling in dit onderzoek verder buiten beschouwing gelaten.

17 Dit kan komen door een gebrek aan interesse in het onderwerp of door een gebrek aan goede databronnen.

lijke vrijheidsberoving', komt vaak voor in combinatie met een ander delict, zoals geweldsmisdrijven, zedenmisdrijven, mensenhandel of gewapende overvallen. Desondanks is de criminaliteitsvorm allesbehalve een recent fenomeen.

Het woord *kidnapping* dook voor het eerst op in de Engelse taal aan het eind van de zeventiende eeuw, ter aanduiding van het stelen van kinderen voor dwangarbeid. Eerder, rond de veertiende eeuw, was het woord *ransoming* al in gebruik in relatie tot het vrijkopen van gevangengenomen mannen, vrouwen of kinderen (Webster, 2007; Tzanelli, 2006). Tegenwoordig wordt in de literatuur, maar ook in het werkveld, bij 'ontvoering' meestal gesproken over de 'klassieke losgeldontvoering', de ontvoering van een persoon met het doel losgeld te vragen in ruil voor de vrijheid van de persoon (bijvoorbeeld Wright, 2009). 'Kidnappers commit kidnappings because they expect to profit' (Webster, 2007: 233). Bij de meest gebruikte typologie van ontvoering is het criminele motief het uitgangspunt. Daarbij wordt verondersteld dat het element van 'uitwisseling' (ruilhandel) de wortel van alle ontvoeringen is (Tzanelli, 2006). In Nederland fluctueert het aantal van dit type ontvoeringen over de laatste tien jaar sterk (Knotter, 2014).

Behalve een losgeldontvoering met winstoogmerk zijn er echter verschillende soorten ontvoering denkbaar, vaak van elkaar onderscheiden op basis van de bedoelingen van de daders, maar ook op basis van andere beschrijvingen. Voorbeelden zijn ontvoering met ideologisch motief, ontvoering in het criminele circuit, relationele ontvoering (schaking) of 'parentale' (ouder-kind)ontvoering (PKN, 2012).

- Bij een ideologisch motief willen de ontvoerders met hun daad bijvoorbeeld bereiken dat gevangengenomen land- of partijgenoten worden vrijgelaten, of willen ze buitenlandse investeringen ontmoedigen of andere politieke belangen dienen (Webster, 2007).
- Bij een parentale ontvoering of (internationale) ouder-kindontvoering is er sprake van het onttrekken van een kind aan het ouderlijk gezag door (of in opdracht van) een van de ouders, zoals strafbaar gesteld in artikel 279 en 280 WvSr (Werkgroep Zorgwekkende Vermissingen, 2012).
- Bij een ontvoering in het criminele circuit wordt bedoeld dat iemand ontvoerd wordt als dwangmiddel om bijvoorbeeld een verduisterde lading drugs of criminele gelden te verkrijgen.
- Schaking betreft een ontvoering met als doel het aangaan van een relatie of huwelijk, herstel van relatie of huwelijk en de uitvoering van de wil van ouders.
- Een tigerkidnapping doet zich voor als daders met een vooropgezet plan een of meer slachtoffers van hun vrijheid beroven, met het oogmerk een van de

gegijzelden of een ander slachtoffer daarmee te dwingen op een andere plaats geld en/of goederen aan hen ter beschikking te stellen (PKN, 2012).¹⁸

Buiten deze veel genoemde typen wijzen we op de mogelijkheid dat iemand wederrechtelijk van zijn/haar vrijheid wordt beroofd met een seksueel motief of een ander gewelddadig motief, zoals moord. De ontvoering van de persoon vindt dan plaats in de context van een zedenmisdrijf of een ander geweldsmisdrijf. Volgens onderzoek in Engeland en Wales komen (seksuele) geweldsontvoeringen veel vaker voor dan de stereotiepe losgeldontvoering (Soothill e.a., 2007). Toch wordt dit type ontvoering in de internationale literatuur niet vaak onderscheiden. Mogelijk komt dit doordat de ontvoering onderdeel is van een ander, 'zwaarder' misdrijf, dat de boventoon voert. Tevens kan het lastig zijn om dit motief duidelijk vast te stellen; was het de vooropgezette bedoeling van de dader om het (seksuele) geweldsmisdrijf te plegen? In de praktijk komt het echter voor dat een kind of een volwassene van zijn/haar vrijheid wordt beroofd en de ontvoering uitmondt in een zedenmisdrijf en/of moord. In het licht van het huidige onderzoek benoemen we daarom ook het type (seksueel) gewelddadige ontvoering.

- Bij een (seksueel) gewelddadige ontvoering vindt de wederrechtelijke vrijheidsberoving plaats in de context van een (seksueel) gewelddadig misdrijf.

In ieder geval wordt duidelijk dat er naast een financieel motief nog vele andere motieven voor ontvoering mogelijk zijn.¹⁹ Webster (2007; 2012) maakt in al die mogelijkheden een tweedeling naar ontvoeringen met een instrumenteel motief en ontvoeringen met een expressief motief. Een *instrumentele ontvoering* vindt plaats wanneer de ontvoerde persoon de sleutel is tot het bereiken van een ander doel. Hierbij zullen de daders op een bepaalde manier communiceren met de buitenwacht, met name om hun eisen kenbaar te maken. Voorbeelden zijn ontvoering ter verkrijging van losgeld of andere waardeproducten, ontvoering om een actie af te dwingen (bijvoorbeeld afbetalen van een schuld binnen het criminele circuit of het vrijlaten van gevangenen) of ontvoering als operationeel onderdeel van een grotere, complexere actie (zoals het afzetten

18 De Britse politie gebruikte als eerste de term *tiger kidnapping* voor een vorm van ontvoering waarbij de daders, net als een tijger, zorgvuldig hun slachtoffer uitkiezen, lange tijd observeren en dan toeslaan (Belgische Federale politie, geraadpleegd via <http://www.polfed-fedpol.be>).

19 Recent onderzoek naar ontvoeringen en gijzelingen in Nederland leert dat op basis van politiegegevens acht verschillende soorten van het delict vrijheidsberoving onderscheiden kunnen worden en zes typen plegers (Knotter, 2014).

van een regering). Bij *expressieve ontvoering* is er geen ‘groter doel’ of een alternatief dat men in ruil voor de ontvoerde persoon wil verkrijgen. De ontvoering is het doel op zich. Expressieve ontvoeringen gaan gepaard met een andersoortige (intrinsieke) communicatie door de dader. Als expressieve ontvoeringen zijn onder andere aan te merken: ontvoering om iemand fysiek te ‘bezitten’ (zoals parentale ontvoering), ontvoering met psychologisch motief (bijvoorbeeld het tonen van macht), ontvoering uit wraak en ontvoering met seksuele bedoelingen (Webster, 2007).²⁰

2.1.3 Risico voor het slachtoffer

De verwachting is dat afhankelijk van het soort ontvoering ook het veronderstelde risico voor het slachtoffer kan variëren. In de literatuur wordt uitvoerig beschreven dat ontvoerders ernstig en verregaand fysiek geweld kunnen toepassen, maar ook verregaande vormen van psychologische marteling en sensorische of fysieke deprivatie (Phillips, 2012). Er is echter weinig onderzoek gedaan naar welke typen ontvoerders meer geneigd zijn om slachtoffers te mishandelen of te vermoorden.

Volgens Webster (2007) is een belangrijk verschil tussen de instrumentele en de expressieve ontvoeringen dat de autoriteiten bij het eerste soort meer invloed hebben op de daders en op de mogelijke uitkomst van het incident. De ontvoerder is namelijk afhankelijk van de medewerking van de autoriteiten (of een andere partij) voor het behalen van zijn doel, wat weer invloed heeft op de eventuele vrijlating van het slachtoffer. Een instrumentele ontvoering is dan ook meer vatbaar voor onderhandelingstactieken. Bovendien zou het risico dat het slachtoffer geweld wordt aangedaan, kleiner zijn bij instrumentele ontvoeringen dan bij expressieve ontvoeringen. Bij expressieve ontvoeringen is het doel immers de ontvoering zelf en wat er met het slachtoffer kan worden gedaan. De afhankelijke relatie (en veelal ook communicatie) tussen ontvoerder en overheid is hier afwezig (Webster, 2007). Echter, zouden we deze rationele keuzebenadering verder volgen, dan merken we op dat de veiligheid van het slachtoffer ook in instrumentele ontvoeringen ernstig gevaar kan lopen zodra de eisen van de ontvoerders zijn ingewilligd. Op dat moment is het slachtoffer

20 De twee motieven kunnen tevens in elkaar overlopen. Een ontvoering kan beginnen vanuit een instrumenteel motief, ter verkrijging van een bepaald goed, maar verschuiven naar expressief, bijvoorbeeld wanneer duidelijk wordt dat de beoogde waarde niet verkregen zal worden.

namelijk geen waardevol substitutiegoed meer. Ook zou het slachtoffer ernstig gevaar kunnen lopen als het veronderstelde doel van de ontvoerders onbereikbaar blijkt. Bovendien wordt in de literatuur beschreven dat daders van een losgeldontvoering het slachtoffer juist ernstig mishandelen en mutileren, om hun eis meer kracht bij te zetten. Volgens Phillips (2012) is geweld juist bij losgeldontvoeringen (instrumentele ontvoering) een onvermijdelijk kenmerk. Wat betreft het risico dat het slachtoffer de ontvoering niet overleeft, is volgens Phillips (2012) eerder de mate van geweld die tijdens de ontvoering wordt gehanteerd (al dan niet om het slachtoffer te laten meewerken), dan het type groepering dat achter de ontvoering zit, veelzeggend. Hij onderzocht echter met name instrumentele typen ontvoering.²¹

Uit het bovenstaande blijkt dat er nog veel onduidelijkheid is over het risico dat slachtoffers van verschillende typen ontvoering lopen, en dat er veel verschillende factoren kunnen meespelen. Hoe dan ook zal het mogelijke motief van een ontvoering en het risico voor het slachtoffer zoals ingeschat door de autoriteiten van belang zijn voor de politieke reactie.

2.2 Van hulpverlening naar opsporing

Wanneer de politie een melding ontvangt van een vermiste persoon, maakt zij een inschatting van de vermoedelijke ernst van het risico voor het leven van de vermiste persoon. Afhankelijk van deze status gelden er andere bevoegdheden voor politie en justitie en zal een andere werkwijze gevolgd worden. Wanneer er geen indicatie is voor een strafbaar feit, maar men van mening is dat de vermiste een ernstig risico loopt, kan de politie in het kader van haar hulpverleningstaak (art. 3 jo. art. 11 Politiewet 2012)²² een hulpverleningsonderzoek starten onder gezag van de burgemeester van de betreffende gemeente. Ook kan besloten worden om enige tijd (24 uur) te wachten voordat met onderzoeksacties wordt gestart.

Het *Handboek vermiste personen* (Schouten & Van den Eshof, 2002) bevat een protocol voor het afhandelen van een ‘melding vermist persoon’, om de urgentie voor het starten van een opsporingsonderzoek te kunnen bepalen. Het handboek onderscheidt drie categorieën van vermiste personen en een vierde categorie

21 Phillips onderzocht 181 ontvoeringen op vier gewelddadige kenmerken (*inflicting pain, terror, psychological torture en reward tactics*) en drie typen daders (*common criminal, organized criminal en radical/terrorist groups*).

22 Voorheen art. 2 jo. art. 12 PW 1993.

‘twijfelgevallen’.²³ Volgens onderzoek van Vording (2011) handelden de voormalige 25 politiekorpsen in het verleden echter naar eigen inzicht en kennis bij de aanname van een melding van vermissing. Bovendien is vastgesteld dat de geldende criteria achter de categorie-indeling een terughoudende aanpak van vermissingen in de hand werken en veelal tot een verkeerde prioritering leiden (Hofman e.a., 2011). Naar aanleiding van de aanbevelingen van de evaluatiecommissie-Leeuwe zijn de vier categorieën in 2012 teruggebracht tot twee categorieën: ‘urgente vermissingen’ en ‘overige vermissingen’ (zie bijlage 4).

Werkproces bij urgente persoonsvermissing

Het onrustwekkende karakter van de urgente vermissingen vraagt om onmiddellijke (opsporings)actie ten behoeve van het (levend) vinden van de vermiste persoon. Hiervan is sprake wanneer de vermissing in complete tegenstelling is tot het normale gedrag, wanneer er aanwijzingen zijn dat de vermiste persoon slachtoffer is geworden van een misdrijf, of wanneer er substantiële aanwijzingen zijn dat er een gevaar is voor de veiligheid van de samenleving/anderen. Een belangrijk uitgangspunt is dat de eerste 24 uur cruciaal kunnen zijn voor het redden van een leven of het verzamelen van de juiste informatie (Ten Hoope e.a., 2012).²⁴

‘De zogenaamde gulden, maar zeer misplaatste regel: “24 uur wachten voor actie”, viert nog steeds hoogtij. Volledig ten onrechte bij vermissingen die urgent zijn. Daar tellen juist de eerste uren en de vluchtige informatie die dan nog voorhanden is.’ (Hofman e.a., 2011: 8)

23 Categorie 1 betreft een onvrijwillige vermissing en/of een vermissing waarbij de vermiste een hoge mate van risico loopt, en die politieoptreden rechtvaardigt op basis van de hulpverlenings- of opsporingstaak. Categorie 2 betreft een vermissing waarbij de persoon uit eigen beweging weloverwogen vertrokken is. Categorie 3 betreft meldingen vanuit een inrichting, waarbij het opsporen van de vermiste valt onder de verantwoordelijkheid van het OM.

24 Voor een aantal soorten vermissingen geldt een andere procedure: PIJ’ers en tbs’ers, parentale ontvoeringen, en personen met een rechterlijke machtiging (RM), een inbewaringstelling (IBS) of een ondertoezichtstelling (OTS). Bij de categorie ‘overige vermissingen’ behelst de werkinstructie het adviseren van de achterblijvers, de noodzakelijke registratie en het ondernemen van relevante opsporingsacties (zie bijlage 4).

Uit de huidige werkinstructie vermiste personen blijkt hoe belangrijk de rol is van de intaker en de meldkamer. Degene die de intake doet, moet volgens deze instructie altijd direct aangifte van de vermissing opnemen en mag de melder nooit wegsturen om 24 uur later terug te komen. De intaker zet de melding direct door naar de meldkamer en vraagt de melding uit middels een speciaal uitvraagprotocol vermiste personen.²⁵ De meldkamer heeft de regie over de inzet, stuurt eenheden ter plaatse en informeert de betrokkenen. De chef van dienst bepaalt of er sprake is van een urgente persoonsvermissing. Als dit het geval is, gaat hij ter plaatse en stuurt de aanwezige eenheden aan. Hij monitort de vermissing om een eventuele op- of afschaling te bewerkstelligen als er mogelijk sprake is van een misdrijf. Daarnaast informeert hij de piketofficier van het OM, de piketdienst van de afdeling communicatie en de persvoorlichter (Puntman & Willink, 2012). Daarnaast heeft de minister van Veiligheid en Justitie een meldingsplicht ingesteld van alle urgente vermissingen aan het LBVP van de Landelijke Eenheid (voorheen KLPD). Binnen alle eenheden zijn coördinatoren aangesteld, waardoor de samenwerking en coördinatie binnen de politie meer aandacht heeft gekregen (Ministerie van Veiligheid & Justitie, 2012).

Zodra de recherche wordt ingeschakeld, wordt de ernst van de situatie in eerste instantie ingeschat door de piketofficier van justitie. Wanneer er duidelijke aanwijzingen zijn en/of een ernstig vermoeden dat er sprake is van een misdrijf zoals ontvoering, kan onder verantwoordelijkheid van het OM een opsporingsonderzoek gestart worden.²⁶ Soms zijn in de eerste fase bepaalde belangrijke opsporingshandelingen achterwege gebleven, zoals plaatsdelictmanagement, het veiligstellen van vluchtige gegevens en zoekacties, omdat de urgentie niet direct werd ingeschat. Het researcheteam begint dan met een achterstand (Hofman e.a., 2011).

Lastig zijn de gevallen waarin een persoon vermist wordt, maar (nog) niet met zekerheid kan worden vastgesteld dat er sprake is van een misdrijf. Wanneer er slechts sprake is van ‘verdachte omstandigheden’, zijn er onvoldoende juridische mogelijkheden om effectieve bevoegdheden in te zetten. Vaak kan men dan alleen op de algemene politietaak zoals beschreven in art. 2 Politiewet terugvallen: het verlenen van hulp aan hen die deze behoeven (Hofman e.a., 2011; Vording, 2011). Dan is het de politie niet geoorloofd om een opsporingsonder-

25 Tevens registreert de intaker de aangifte direct in BVH (Basisvoorziening Handhaving) en stelt direct de chef van dienst op de hoogte.

26 Op grond van art. 132a van het Wetboek van Strafvordering.

zoek te starten en bijbehorende bijzondere opsporingsmiddelen (BOB) in te zetten (College van procureurs-generaal, 2008; Vording, 2011).

Een gerelateerd knelpunt is dat de eerste beoordeling van een vermissing, de intake en de besluitvorming, vaak geschiedt door mensen met beperkte of onvoldoende kennis en kunde. Het werkproces, zoals beschreven in het handboek vermiste personen op PKN, kennen veel politiemedewerkers niet en bestaande vragenlijsten bij de intake, checklists en protocollen worden onvoldoende geraadpleegd en/of gevolgd (Hofman e.a., 2011; Werkgroep Zorgwerkende Vermissingen, 2012). Momenteel wordt er hard gewerkt om de werkprocessen in de eerste fase van persoonsvermissing te verbeteren. Volgens onderzoek uit 2012 voeren de korpsen op dat moment nog steeds hun eigen koers, al wordt de nieuwe landelijke procesbeschrijving steeds meer gevolgd.

2.3 Het opsporingsonderzoek bij ontvoeringen

In het algemeen worden de meeste opsporingsonderzoeken opgehelderd door routineactiviteiten van de politie, zoals het horen van slachtoffers en getuigen en het doorzoeken van politieregistraties. Sporenonderzoek is met name belangrijk voor de reconstructie van het misdrijf en de bewijsvoering, maar leidt slechts in een klein deel van de zaken tot de identiteit van de dader (De Poot, 2004). Daarnaast is er een groeiend aantal technische en digitale opsporingshandelingen mogelijk, bijvoorbeeld het traceren van mobiele telefoons, het uitlezen van camerabeelden en het aftappen van telecommunicatie of internet. Bovendien bestaan er voor bepaalde specifieke typen misdrijven aparte werkinstructies. Dit is ook het geval voor ontvoering.

Werkproces bij ontvoering

Ontvoeringen zijn net als gijzelingen complexe justitiële incidenten, al dan niet omgeven door openbare ordeproblemen. Het bijzondere karakter is mede gelegen in de aandacht van de media en de impact op het veiligheidsgevoel in de samenleving, de acute crisissituatie met hoge risico's en een dynamisch karakter, en het onderhandelen met ontvoerders of gijzelnemers (PKN, 2012; Knotter, 2014).

Er is geen apart werkproces beschreven voor ontvoeringen. Het College van procureurs-generaal heeft een *Instructie voor de opsporing bij ontvoeringen en gijzelingen*

geformuleerd (College van procureurs-generaal, 2008).²⁷ Voortvloeiend uit deze instructie hebben de toenmalige politieregio's eigen checklists en/of draaiboeken rond gijzeling en ontvoering opgesteld.²⁸ In de landelijke instructie, alsook in de afzonderlijke werkinstructies, worden ten aanzien van het opsporingsonderzoek bij zowel gijzelingen als ontvoeringen vier fasen onderscheiden: een alarmeringsfase, een opbouwfase, een responsfase en tot slot een nafase. Binnen de fasen zijn tal van partijen betrokken, afhankelijk van de opschaling en aard van het misdrijf. Deze vier fasen en de belangrijkste activiteiten worden weergegeven in bijlage 5. De *Instructie voor de opsporing bij ontvoeringen en gijzelingen* (College van procureurs-generaal, 2008) bevat tevens een overzicht van een aantal directe maatregelen en bijzondere opsporingsbevoegdheden waarover de officier van justitie beschikt. Het opsporingsonderzoek is in eerste instantie gericht op de veiligheid en vrijheid van de betrokken personen. De veiligheid van de slachtoffers voorop, gevolgd door de veiligheid van eventueel publiek, de veiligheid van aanwezig politie- en overheidspersoneel, en de veiligheid van de daders. Daarna richt de opsporing zich op de aanhouding en berechting van de daders en tot slot op het behoud of terugvinden van eventueel losgeld of ander goed. De familie (of het bedrijf) van het slachtoffer kan een belangrijke rol spelen in de opsporing, bijvoorbeeld in het verstrekken van informatie of in het contact met de daders (College van procureurs-generaal, 2008; PKN, 2012). Giebels, Noelander en Vervaeke (2005) wijzen erop dat familieleden van ontvoerden kunnen worden gezien als indirecte slachtoffers. Het betrekken van de familie in het bespreken van verschillende scenario's kan hen helpen. Daarnaast is het voor de familie belangrijk om (procedurele) informatie en praktische hulp te ontvangen, aldus de auteurs.

2.4 Resumé

Wanneer een persoon vermist is en die vermissing is urgent, kan er sprake zijn van ontvoering. Bij ontvoering wordt iemand op een onbekende plaats wederrechtelijk van zijn vrijheid beroofd, met het oogmerk een ander te dwingen iets te doen of niet te doen. Ontvoering onderscheidt zich van gijzeling doordat de verblijfplaats van dader en slachtoffer onbekend is. Er worden in de literatuur veel verschillende vormen van ontvoering onderscheiden, meestal op basis van

27 Deze instructie was in eerste instantie geldig tot 30 juni 2012, maar is verlengd met een jaar tot juni 2013 (PKN, 2012).

28 De draaiboeken zijn in beheer bij de Bureaus CCB van de politieregio's (nu: eenheden).

het motief. Voorbeelden zijn ontvoering met financieel oogmerk (losgeldontvoering), ontvoering met ideologisch motief, ontvoering in het criminele circuit, relationele ontvoering, ouder-kindontvoering, waarbij sprake kan zijn van een voogdijkwestie, of een seksuele ontvoering. Er kan ook onderscheid worden gemaakt tussen instrumentele ontvoeringen, waarbij de ontvoerde persoon de sleutel is tot het bereiken van een ander (extern) doel, en expressieve ontvoeringen, waarbij de ontvoering het doel op zich is en plaatsvindt vanuit intrinsieke drijfveren. Afhankelijk van het soort ontvoering varieert het veronderstelde risico voor het slachtoffer. Dit ingeschatte risico voor het slachtoffer is van belang voor de politiele reactie.

Bij een melding van een vermiste persoon maakt de politie een inschatting van de ernst en het risico voor de vermiste. Daarbij zijn er twee categorieën persoonsvermissingen: ‘urgente vermissingen’ en ‘overige vermissingen’. Wanneer er geen indicatie is voor een strafbaar feit, maar de vermiste volgens de politie wel een ernstig risico loopt, kan deze in het kader van haar hulpverleningstaak een hulpverleningsonderzoek starten. Wanneer er wel indicatie is voor een strafbaar feit, kan een opsporingsonderzoek gestart worden. Het lastigst zijn de gevallen waarin iemand vermist wordt, maar het moeilijk in te schatten is of er sprake is van een misdrijf. De intaker en de meldkamer hebben in het werkproces een belangrijke functie. Zij beschikken echter niet altijd over voldoende kennis en kunde om een inschatting te maken en de juiste stappen te zetten. Momenteel wordt er hard gewerkt om de werkprocessen in de eerste fase van persoonsvermissing te verbeteren.

Het opsporingsonderzoek is in eerste instantie gericht op de veiligheid en vrijheid van de betrokken personen. Het opsporingsonderzoek bij ontvoeringen kent vier fasen: de alarmeringsfase, waarbij de (mogelijke) ontvoering bij de piketofficier van justitie gemeld wordt en al dan niet wordt opgeschaald, de opbouwfase, waarbij de organisatie van het onderzoek wordt opgetuigd, de responsfase, die in het teken staat van de opsporing, en de nafase, waarbij de ontvoering beëindigd is, maar nog opsporingsactiviteiten doorlopen. De familie (of het bedrijf) van het slachtoffer kan een belangrijke rol spelen in de opsporing, bijvoorbeeld door het verstrekken van informatie aan het researchteam. Dit is ook belangrijk voor de familie zelf.

Opsporingsberichtgeving

‘Bij ontvoeringen, gijzelingen en terroristische acties heeft het commando of beleidscentrum de moeilijke opgave om adequaat te reageren op een misdaad die zich op dat moment – vaak onder het kritische oog van de media – voltrekt.’ (Giebels, Van de Plas, Vervaeke & Van Pelt, 2000: 15)

Communicatie speelt een cruciale rol in crisissituaties zoals urgente persoonsvermissingen en ontvoeringen. Het gaat daarbij om politieke interne communicatie tussen de veelheid aan betrokken ambtenaren en specialisten, en om externe communicatie tussen politie, Openbaar Ministerie, openbaar bestuur en burgers, maar ook om communicatie tussen politieonderhandelaars en ontvoerders.

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de communicatie rondom het opsporingsonderzoek, het betrekken van het publiek bij de opsporing en in het bijzonder de inzet van opsporingsberichtgeving. Dit doen we op basis van de bestaande literatuur en rapporten en protocollen van politie en OM.

In de eerste paragraaf lichten we toe welke communicatie er rond een opsporingsonderzoek kan worden ingezet (§3.1). Vervolgens bespreken we het betrekken van het publiek bij de opsporing (§3.1.1) en in hoeverre de media hier volgens de wetenschap een effectieve rol in kunnen spelen (§3.1.2). De rest van het hoofdstuk (vanaf §3.2) gaan we dieper in op de opsporingsberichtgeving. Achtereenvolgens komen de volgende onderwerpen aan bod: het juridisch kader (§3.2), doelstelling, doelgroep en bereik (§3.3), inhoud en inzetmoment (§3.4), soorten berichtgeving en kanalen (§3.5) en tot slot risico's en neveneffecten (§3.6).

3.1 Communicatie rond het opsporingsonderzoek

‘Communicatie wordt gebruikt als een van de instrumenten om de handhaving van strafrecht en openbare orde te waarborgen en staat hieraan zowel individueel als collectief ten dienste’ (Schneiders e.a., 2011: 4). Kenmerkend voor ontvoeringen is dat ze een enorme aantrekkingskracht op de media hebben. Dit kan tot potentieel gevaarlijke en/of hinderlijke situaties leiden. Ook dreigt het

gevaar dat wetenswaardigheden naar buiten komen, terwijl dat om tactische redenen ongewenst is (PKN, 2012). In de voorlichting bij crisissituaties moet een afweging gemaakt worden tussen openheid en afscherming van informatie en gegevens, met name wanneer daders de berichtgeving kunnen volgen (Schilstra e.a., 2001).²⁹ Over het algemeen werd in het verleden het uitgangspunt aangehangen dat media-aandacht de onderhandelingen met ontvoerders verstoort en/of de situatie kan doen escaleren. Daarnaast kan media-aandacht relevant bewijsmateriaal beschadigen (bijvoorbeeld daderkennis naar buiten brengen), *crowd control*-maatregelen van de politie belemmeren en de werklust van de politie verzwaken (Ruitenbergh, 2005; Schilstra e.a., 2001). Anderzijds is bekend dat het honoreren van mediawensen over concrete feiten en actuele informatie op gezette tijden van belang is, om te voorkomen dat journalisten hun eigen nieuwsgaring gaan doen en politieoperaties mogelijk verstoren (Ruitenbergh, 2005). ‘Het gaat vooral om het managen van de informatie die naar buiten gaat, welke informatie gewenst naar buiten gaat en welke “verkeerde” informatie niet bij de daders mag komen,’ aldus een politiewoordvoerder.³⁰

Het OM onderscheidt in de externe communicatie publieksvoorlichting en opsporingsberichtgeving. Deze twee termen worden nog weleens met elkaar verward (Openbaar Ministerie, z.d.). Beide vormen van communicatie worden geïnitieerd vanuit de zender, in dit geval de politie. Opsporingsberichtgeving is een opsporingsmiddel waarbij via de media de hulp van het publiek wordt ingeroepen, teneinde voor het opsporingsonderzoek relevante informatie te verkrijgen. Het is derhalve een van de opsporingsmiddelen die een officier van justitie kan inzetten in het opsporingsonderzoek. In plaats van de term ‘opsporingsberichtgeving’ wordt ook wel de term ‘opsporingscommunicatie’ gebruikt. Hiermee wordt bedoeld dat communicatie ingezet wordt om informatie te verzamelen die ten goede komt aan de oplossing van een zaak. De term ‘opsporingsberichtgeving’ is wellicht wat misleidend, omdat de term ‘berichtgeving’ alleen ‘zenden’ suggereert.³¹ Opsporingsberichtgeving onderscheidt zich vooral van publieksvoorlichting doordat er actief op interactie met het publiek gestuurd wordt.

29 De *Aanwijzing voorlichting opsporing en vervolging* is de belangrijkste richtlijn voor de communicatie met externe partijen zoals de media (College van procureurs-generaal, 2012a). Daarnaast kan de driehoek terugvallen op het *Protocol voor de driehoek in de communicatie over ernstige incidenten* (Schneiders e.a., 2011).

30 Telefonisch verkennend gesprek met Bernhard Jens op dinsdag 18 september 2012.

31 In dit rapport gebruiken we verder toch de term ‘opsporingsberichtgeving’ om aan te sluiten bij de *Aanwijzing* van het College van procureurs-generaal (2009).

3.1.1 Het betrekken van het publiek bij de opsporing

Burgers worden volgens Garland (2001) sinds de jaren tachtig aangesproken op hun eigen verantwoordelijkheid voor de veiligheid van hun land, plaats of buurt (responsabiliseringsproces). Hun wordt gevraagd te participeren in de zorg voor veiligheid, waardoor de verantwoordelijkheid voor deze taak niet uitsluitend meer bij de overheid ligt (Vlek, 2010). Volgens uiteenlopende onderzoeken is er een belangrijke relatie tussen burgerparticipatie en de effectiviteit van de opsporing. Of burgers (in de uren) na een misdrijf de politie van informatie voorzien, bepaalt voor een belangrijk deel de effectiviteit van de opsporing. Hoe meer de politie in staat is om burgers zover te krijgen met hen samen te werken, hoe meer burgers een soort verlengstuk van de opsporing kunnen worden (zie bijvoorbeeld Van Baardewijk & Hoogenboom, 2011; Cornelissen & Ferwerda, 2010; Van der Hoeven, 2011). Als de hulp van het publiek wordt ingeroepen bij de opsporingstaak, wordt ook wel gesproken over ‘cocreatie’. Naast inwinnen van informatie wordt een samenwerking tussen burger en politie nagestreefd waarbij interactie centraal staat, zodat tevens gebruik wordt gemaakt van de creativiteit en denkkraft van de burger (Kop, 2013). De voorzitter van het Landelijk Overleg Opsporingsberichtgeving sprak in dit kader over het ‘democratiseringsproces in de opsporing’.³² In een lezing nodigde hij wetenschappers uit om mee te denken over de vraag hoe de samenwerking tussen opsporing en burgers op een goede manier invulling kan krijgen. Burgers willen namelijk helpen en doen dit soms ook op eigen initiatief (denk aan de massaal opgezette zoektochten naar de vermiste broertjes Ruben en Julian), maar ze kennen de tactische belangen niet (bijvoorbeeld het vernietigen van sporen). De meerwaarde van cocreatie ligt dan ook in een relatie tussen burger en politie die aanvullend en versterkend is (Kop, 2013). Cocreatie is expliciet benoemd in de *Strategie Aanpak Criminaliteit 2011-2015* (Haage & Tersteeg, 2010) als een van de middelen ten behoeve van het verbeteren van de aanpak van criminaliteit (Van der Zee, 2011).

3.1.2 De invloed van media op het publiek

Wanneer het publiek als belangrijke ‘partner’ wordt gezien voor de opsporing, rijst de vraag in hoeverre de media een effectief middel zijn om het publiek te

³² In de lezing van mr. E. Pols op het seminar ‘Opsporing en Media’ op 27 september 2012 in Rotterdam.

bereiken en te activeren. Door de jaren heen zijn er uiteenlopende studies verricht naar de effecten van massacommunicatie op het publiek. Aanvankelijk waren communicatiewetenschappers overtuigd van de grote invloed en macht van de media. In de loop der tijd is deze opvatting echter veranderd. Heden ten dage wordt op basis van het vele onderzoek over het algemeen juist een beperkte invloed toegeschreven aan de media. De effecten zijn afhankelijk van een veelheid aan factoren, zoals de inhoud en vorm van de boodschap, de individuele kenmerken van de ontvanger(s) en de context waarbinnen de communicatie plaatsvindt (De Boer & Brennecke, 2009; Klapper, 1960). Toch wordt ook onderkend dat er bepaalde situaties zijn waarin media een grotere macht kunnen hebben. Een voorbeeld is nieuwsdiffusie: hoe meer mensen op de hoogte worden gebracht van een gebeurtenis of boodschap, hoe groter het effect kan zijn. In de verspreiding van het nieuws spelen de massamedia een sleutelrol. De snelheid waarmee het nieuws verspreid wordt, is onder meer afhankelijk van het belang van het nieuwsfeit, van het tijdstip op de dag en van de dag van de week. Daarnaast kan nog worden benadrukt dat de ontvanger, het publiek, geen homogene groep is. Het gaat om een groep personen met verschillende kenmerken, ook wat betreft hun mediagebruik. Dit is mede van invloed op het effect van een boodschap (De Boer & Brennecke, 2009).

Kortom, het is onwaarschijnlijk dat een boodschap onvervormd en direct aankomt bij de bedoelde ontvanger. Of het gewenste effect ermee bereikt wordt, is afhankelijk van een veelheid aan factoren en er kunnen ongewenste effecten plaatsvinden. De bevindingen uit de communicatiewetenschap wijzen er in ieder geval op dat nieuwsdiffusie het effect kan vergroten en dat een boodschap met uiterste zorgvuldigheid specifiek voor de beoogde doelgroep moet worden samengesteld om het gewenste effect te verkrijgen.

3.1.3 Opsporingsberichtgeving

In bepaalde gevallen kan de politie ervoor kiezen om opsporingsberichtgeving in te zetten als middel om een vermiste persoon en/of de daders van een misdrijf op te sporen (Schouten & Van den Eshof, 2002). Zoals gesteld in §3.1 is opsporingsberichtgeving een opsporingsmiddel waarbij via de media de hulp van het publiek wordt ingeroepen, teneinde voor het opsporingsonderzoek relevante informatie te verkrijgen. Opsporingsberichtgeving gaat echter veel verder dan ‘alleen maar’ informatie vragen aan burgers. Dit wordt in de volgende paragrafen uitgelegd.

3.2 Juridisch kader van opsporingsberichtgeving

De inzet van het middel opsporingsberichtgeving valt onder de algemene bepalingen van artikel 141 en 148 van het Wetboek van Strafvordering. In het kader van de opsporing kan de officier van justitie instructies geven aan personen die met de opsporing zijn belast. De formele besluitvorming over de inzet van opsporingsberichtgeving is in grote lijnen als volgt georganiseerd. Op eenheidsniveau is de hoofdofficier van het parket waar de zaak onder valt verantwoordelijk voor opsporingsberichtgeving. De hoofdofficier heeft deze verantwoordelijkheid vaak gemandateerd aan de persofficier of de rechercheofficier (verschilt per eenheid).³³ De persofficier geeft in dat geval toestemming voor uitgaande berichten. Als de berichtgeving landelijk of internationaal wordt uitgezet, moet de aanvraag naar de landelijk portefeuillehouder opsporingsberichtgeving.³⁴ De Landelijke Eenheid (voorheen KLPD) is vaak tussenpersoon om te toetsen en te bemiddelen (advies richting landelijk officier). Zodra de identiteit van een verdachte wordt prijsgegeven, moet de aanvraag met een advies van de landelijk portefeuillehouder naar het College van procureurs-generaal.

Toepassingscriteria

Aan het gebruik van opsporingsberichtgeving zijn voorwaarden verbonden. Omdat het middel verstreckende gevolgen kan hebben (inbreuk op de persoonlijke levenssfeer, beschermd door artikel 8 EVRM), zijn de belangrijke toepassingscriteria door het OM vastgelegd in de *Aanwijzing Opsporingsberichtgeving* 2009 (verder: de *Aanwijzing*).³⁵ Opsporingsberichtgeving mag worden ingezet bij alle misdrijven waarvoor voorlopige hechtenis is toegelaten.³⁶ In de volgende specifieke gevallen is opsporingsberichtgeving dan toegestaan (College van procureurs-generaal, 2009; Van Amelsvoort, 2009):

33 Een rechercheofficier wordt ook wel ingeschakeld voor een consult.

34 Als het de bedoeling is om het lokaal uit te zenden, maar het effect is landelijk (berichten via regionale media worden opgepikt door landelijke media), dan telt de bedoeling en hoeft het niet via de landelijk voorzitter.

35 Binnenkort zal een nieuwe versie van de *Aanwijzing Opsporingsberichtgeving* verschijnen. Het is nog niet duidelijk wat dit voor gevolgen zal hebben. Wel is duidelijk dat het onderwerp, het juridisch kader en de werkprocessen van opsporingsberichtgeving sterk in beweging zijn.

36 Vóór december 2004 kwamen slechts bepaalde categorieën misdrijven in aanmerking voor de inzet van opsporingsberichtgeving. In december 2004 werden de criteria verruimd.

- 1 Onderzoek naar onbekende verdachten.
Politie en justitie zijn niet op de hoogte van de identiteit van de verdachte van een misdrijf waarvoor voorlopige hechtenis is toegelaten. In deze categorie valt ook de opsporing van vermiste personen als het vermoeden bestaat dat die vermiste persoon slachtoffer is geworden van een misdrijf. De verdachte is dan nog niet bekend.
- 2 Onderzoek naar niet-gedetineerde onherroepelijk veroordeelden.
Deze veroordeelden hebben hun volledige straf, of een deel daarvan, nog niet uitgezeten. Als de gezochte een misdrijf heeft begaan waar een straf op staat van acht jaar of meer, mag de politie het signalement en de identiteit van deze veroordeelde bekendmaken. Daarnaast moeten andere opsporingsmiddelen geen hoop meer bieden op een aanhouding op korte termijn.
- 3 Onderzoek naar bekende verdachten en ontvluchte veroordeelden.
In deze categorie vallen bijvoorbeeld ontvluchte tbs'ers, maar ook verdachten in een opsporingsonderzoek wier identiteit al bekend is bij de politie. Van beide groepen is de opsporing en aanhouding dringend gewenst. Daarnaast bieden andere opsporingsmiddelen onvoldoende uitzicht op een aanhouding op korte termijn. Tot slot bestaat er een reële kans dat de veroordeelde/gezochte verdachte zal recidiveren (dit criterium vervalt voor personen die veroordeeld zijn voor, of verdacht zijn van, een misdrijf met een maximumstraf van twaalf jaar of meer).

Uit het bovenstaande blijkt al dat zowel de ernst van het misdrijf als de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit een rol spelen.³⁷ Omdat de berichtgeving de persoonlijke levenssfeer van betrokkenen raakt, dient het OM de inzet af te wegen tegen de privacy van het slachtoffer en de belangen van de verdachte, van eventuele getuigen en van de samenleving (Kuijvenhoven, 2005). De *Aanwijzing* schrijft voor dat het OM nadrukkelijk rekening houdt met het steeds grotere bereik en in sommige gevallen de onherroepelijkheid van verschillende mediavormen, zoals het internet. Tot slot is een bericht ter opsporing van een verdachte altijd van tijdelijke aard (College van procureurs-generaal, 2009).

37 Proportionaliteit: de zwaarte van het in te zetten middel dient in verhouding te staan tot het beoogde doel. Hierbij speelt de ernst van het gepleegde delict een rol. Subsidiariteit: het middel wordt ingezet als een eventueel lichter middel niet tot voldoende resultaat heeft geleid dan wel zal kunnen leiden. Als het doel ook met een voor de verdachte minder belastend middel kan worden bereikt, moet voor dat middel worden gekozen (College van procureurs-generaal, 2009: 4).

‘Hoe ernstiger het opsporingsbericht de belangen van de verdachte schendt, hoe belangrijker het is dat het doel in verhouding staat tot het middel én het beoogde doel niet op een andere manier kan worden bereikt die verdachtes privacy of andere belangen minder schendt.’
(College van procureurs-generaal, 2009: 8)

3.3 Doelstelling, doelgroep en bereik

Met de enorme groei van mediakanalen in het digitale tijdperk is het des te belangrijker om zorgvuldig te bepalen welk medium wordt gebruikt. Voordat kan worden bepaald welk middel wordt ingezet, is het van belang om de doelstelling en de doelgroep te bepalen.

Doelstelling

Het doel van opsporingsberichtgeving is volgens de *Aanwijzing*: ‘voor het onderzoek relevante informatie verkrijgen’ (College van procureurs-generaal, 2009: 2). De doelstelling kan echter variëren naar gelang de fase van het opsporingsonderzoek en de tactische behoefte. Aan het begin van een opsporingsonderzoek is een opsporingsbericht bijvoorbeeld te vergelijken met een uitgebreid buurtonderzoek, waarbij het verzamelen van informatie vooropstaat. De doelstellingen vanuit het rechercheonderzoek variëren verder van het invoeren van de hulp van het publiek tot het beteugelen van onrust onder burgers, het zaaien van onrust onder burgers, het uitlokken van reacties, en het brengen van een ‘goed-nieuwsverhaal’ ter versterking van het imago van de politie (Van der Zee, 2011).

Doelgroep en bereik

De *Aanwijzing* maakt qua doelgroep en reikwijdte (en procedure) een onderscheid tussen landelijke en regionale berichtgeving. Bij de eerste wordt bijvoorbeeld gebruikgemaakt van een krant met landelijk bereik zoals *Sp!ts* of het tv-programma *OpsporingVerzocht*. Regionale berichtgeving zet de provinciale krant of de plaatselijke radio- of tv-zender in, zoals Omroep West. Opsporingsberichtgeving kan echter ook lokaal worden ingezet, zelfs beperkt tot een aantal geselecteerde adressen (Van Amelsvoort, 2009). Bij lokale berichtgeving wordt een lokale doelgroep benaderd, bijvoorbeeld door de inzet van het SMS-Alert (nu

opgegaan in Burgernet³⁸), het uitdelen van flyers door de politie in een plaatselijke discotheek of een bericht in de ‘dorpskrant’.

Landelijke alerteringen genereren potentieel veel media-aandacht. Opsporingsberichtgeving wordt namelijk snel overgenomen door websites zoals GeenStijl of boevenvangen.nl (Van Erp, 2011). Regionale berichtgeving wordt doorgaans niet alleen door mensen in de regio bekeken, waardoor het feitelijk bereik groter kan zijn dan beoogd (College van procureurs-generaal, 2009). Vooral vanuit het oogpunt van proportionaliteit en subsidiariteit kan het wenselijk zijn om eerst lokale berichtgeving te gebruiken. Wanneer sprake is van een zeer ernstig misdrijf, kan het gebied worden vergroot tot meerdere regio's, landelijke of zelfs internationale berichtgeving. Hoe groter het verspreidingsgebied, hoe meer reacties er verwacht kunnen worden. Daaronder zullen tevens diverse reacties zijn die niet relevant blijken voor het opsporingsonderzoek (Van Amelsvoort, 2009).

Push & pull-berichten

Tot slot is er een verschil tussen vrijwillige en onvrijwillige benadering van de doelgroep. Bij vrijwillige benadering is het de eigen keuze van de burger om het opsporingsbericht te lezen of zelfs te ontvangen (burger surft zelf naar de website, kijkt zelf naar *Opsporing Verzocht* of abonneert zich op Amber Alert). Bij onvrijwillige benadering (denk aan de sms-bom, waarbij burgers die zich in de omgeving van de plaats delict begeven een sms krijgen) gelden strengere regels. Deze regels zijn te vinden in het Wetboek van Strafvordering en de *Aanwijzing Opsporingsbevoegdheden (BOB)* (College van procureurs-generaal, 2012b).

3.4 Inhoud, inzetmoment en terugkoppeling

Inhoud berichtgeving

Voor de inhoud en de plaatsing van een opsporingsbericht is de hoofdofficier van justitie verantwoordelijk. Het maken van de inhoud is een gedeelde taak van de recherche die het rechercheonderzoek uitvoert, haar lijnchef, een pers-

38 Bij een SMS-Alert of Burgernet-alert ontvangen geabonneerde personen binnen een bepaald afgebakend gebied rondom het misdrijf een bericht. Zie voor uitgebreide informatie over Burgernet <www.burgernet.nl>.

voorlichter/communicatieadviseur of politieproducer (afdeling communicatie) en de zaaksofficier van justitie. De inhoud is afhankelijk van een flink aantal zaken: of er andere tactische rechtermiddelen met het bericht gepaard gaan, welke tactische en/of technische aanwijzingen er worden prijsgegeven en welke niet, welke foto's, tekeningen en/of beelden er wel/niet worden vertoond, welke concrete vragen er aan het publiek worden gesteld, hoe het publiek de politie kan bereiken, enzovoort. Tevens zal het bericht gepositioneerd moeten worden om de aandacht van het publiek te trekken, waarbij dit niet mag doorslaan in een 'sensatieverhaal'. Tot slot moet de inhoud van het bericht goed vastgelegd worden in het onderzoeksdossier, om latere verklaringen van getuigen en/of verdachten te kunnen toetsen (Van Amelsvoort, 2009).

Inzetmoment

Het inzetmoment van opsporingsberichtgeving moet zorgvuldig worden overwogen, maar ook vastberaden worden besloten (met name in urgente situaties). In de praktijk blijkt dat in verschillende politie-eenheden een opsporingsbericht eerst één tot twee weken intern circuleert voordat naar buiten wordt getreden (zie hoofdstuk 5). Dit is anders wanneer de situatie urgent is. Opsporingsberichtgeving kan in iedere fase van het onderzoek worden ingezet. Ook als nog niet zeker is dat een misdrijf heeft plaatsgevonden, maar hier wel concrete aanwijzingen voor zijn (College van procureurs-generaal, 2009). Werd voorheen een opsporingsbericht nog gezien als een 'laatste redmiddel' wanneer andere middelen niets opleverden, tegenwoordig is het besef wijdverbreid dat het inzetten van een bericht in de beginfase van een rechercheonderzoek juist waardevol kan zijn. Het herinneringsvermogen van getuigen neemt af naarmate de tijd vordert (Van Amelsvoort, 2009). Daarnaast kan worden besloten tot snelle inzet op basis van kenmerken van het slachtoffer. Een voorbeeld: onderzoek wijst uit dat in kindervermissingszaken die zijn geëindigd met de dood van het kind, de moord meestal plaatsvindt gedurende de eerste drie uren na de ontvoering. Snelheid is dan cruciaal (Hanfland e.a., 1997). Mochten er in een latere fase van het onderzoek nieuwe vragen rijzen, dan kan door middel van een nieuw opsporingsbericht opnieuw de hulp van het publiek ingeroepen worden. Ook kan hetzelfde bericht meermalen worden ingezet (College van procureurs-generaal, 2009). Maar er kan ook om tactische redenen worden gewacht met het uitzenden van een opsporingsbericht, bijvoorbeeld om de berichtgeving gelijktijdig te laten lopen met andere tactische rechtermiddelen (zoals tappen of observatie).

Publieke reacties en de opvolging daarvan

Nadat de reacties van het publiek zijn binnengekomen, moeten deze geïnventariseerd en geregistreerd worden. Deze inventarisatie kan op haar beurt weer reden zijn om een nieuw opsporingsbericht uit te zenden, bijvoorbeeld als het eerste bericht te weinig gegevens heeft opgeleverd of als anonieme respondenten opnieuw moeten worden opgeroepen. Daarnaast is het van belang om na elk opsporingsbericht de resultaten die het heeft opgeleverd terug te koppelen aan het publiek. Dit verhoogt de bereidwilligheid om in het vervolg opnieuw op een opsporingsbericht te reageren (Van Amelsvoort, 2009). Zowel voor regionale als voor landelijke opsporingsberichtgeving is in de landelijke richtlijnen opgenomen dat de media die het bericht hebben uitgebracht, ook de resultaten aan het publiek bekendmaken (College van procureurs-generaal, 2009).

Een knelpunt dat kan leiden tot keuzes over de inzet (momenten) van opsporingsberichtgeving, is de beschikbare politieke menskracht. Er is politieke capaciteit vereist om reacties te kunnen ontvangen en eventuele vervolgacties te ontplooiën.

3.5 Soorten berichtgeving en kanalen

Opsporingsberichten kunnen via meerdere kanalen worden verstuurd. In de praktijk helpen sommige kanalen actief in de opsporing, maar vallen ze officieel niet onder de noemer opsporingsberichtgeving. Een voorbeeld hiervan is de plaatselijke supermarkt die een poster van een vermiste persoon in de winkel ophangt. Een communicatiemedewerker van de politie legt uit dat zij bij het bepalen van de middeleninzet voor de opsporingsberichtgeving altijd op zoek gaat naar het meest geschikte middel voor de betreffende zaak. Indien de eigenaar van het gekozen middel nog niet onder de contractpartners van de politie valt, wordt dit alsnog geregeld.

Er kan gebruikgemaakt worden van berichtgeving in eigen beheer (bijvoorbeeld internetsites van de politie, Burgernet of SMS-Alert, verspreiding van brieven, flyers en/of aanplakbiljetten en advertenties) en/of van berichtgeving via de 'externe' media (bijvoorbeeld lokale kranten, dagbladen, radio, televisie en internetsites van mediapartners) (Van Amelsvoort, 2009). Bij Burgernet ontvangen geabonneerde personen die zich bevinden binnen een bepaalde straal van een incident (zoals een persoonsvermissing), een bericht van de politie. Als de ontvangers iets hebben gezien of gehoord over het incident, kunnen ze met

het algemene politienummer bellen (Van Calster & Schuilenburg, 2009; www.burgernet.nl). Dit wordt in de praktijk door onze respondenten wel als opsporingsberichtgeving beschouwd, maar feitelijk valt het niet onder de richtlijnen van de Aanwijzing en wordt een bericht vaak rechtstreeks vanuit de meldkamer verzonden.

In onderstaande tabel 3.1 worden verschillende voorbeelden van opsporingsberichtgeving gerangschikt naar kanaal (medium) weergegeven. Onder de tabel lichten we een aantal vormen afzonderlijk toe: opsporingsprogramma's op televisie, internet, sociale media en Amber Alert. In de praktijk wordt veelal een combinatie van onderstaande (en andere) middelen ingezet.

Tabel 3.1: Voorbeelden van opsporingsberichtgeving

Medium	Vorm	Bereik	Beheer	Frequentie ³⁹
Tv	<i>Opsporing Verzocht</i>	Landelijk	Politie met contractpartner	Wekelijks
	Regionale opsporingsprogramma's	Regionaal/landelijk	Politie (met contractpartner)	Wisselend; ieder moment in combinatie met internet/YouTube
	<i>Hart van Nederland</i> Politiebericht (journaal)	Landelijk	Contractpartner Politie	Dagelijks
Internet	www.politie.nl/gezocht www.vermistepersonen.nl www.politieonderzoeken.nl www.avro.nl/opsporing_verzocht Overige websites mediapartners	Landelijk	Politie	Ieder moment
		Landelijk	Contractpartner	Ieder moment
Radio	Politiebericht, Amber Alert	Lokaal/regionaal/landelijk		Dagelijks
Gsm	Burgernet (SMS-Alert)	Lokaal	Politie	Ieder moment
	Smartphone-applicaties	Landelijk		
Sociale media (internet/gsm)	Twitter, Facebook, Youtube, enzovoort	Landelijk	Open karakter	Ieder moment
Drukwerk	Brieven, flyers	Lokaal/regionaal	Politie	Ieder moment
	Aanplakbiljetten/abri's	Lokaal/regionaal/landelijk	Politie	
Dagbladen	Advertentie	Lokaal/regionaal/landelijk	Contractpartners/niet-contractpartners	Dagelijks
Persbericht/persconferentie	Kan worden opgepikt door verschillende media	Landelijk	Politie	Ieder moment
Diverse (sociale media, smartphone-applicaties, e-mail, sms, tv, radio, abri's)	Amber Alert	Landelijk	Politie	Ieder moment

39 Verschillende vormen kunnen 'ieder moment' worden ingezet. Er wordt echter wel rekening gehouden met het bereik van een bericht in combinatie met het tijdstip van uitzenden. In de praktijk betekent dit dat er bijvoorbeeld midden in de nacht geen Amber Alert of flyers ingezet zullen worden, aangezien de impact van het bericht dan minimaal zal zijn.

3.5.1 Televisie: Opsporing Verzocht en regionale opsporingsprogramma's

Wat betreft radio en televisie mag conform de *Aanwijzing* alleen gebruik worden gemaakt van contractpartners, partners met wie het OM een contract heeft afgesloten (Van Amelsvoort, 2009). Het OM kan gebruikmaken van zendtijd en programma's die zowel de publieke omroep als commerciële zenders beschikbaar stellen (College van procureurs-generaal, 2009). Dit zijn enerzijds programma's die geheel zijn gericht op opsporingsberichtgeving, zoals *Opsporing Verzocht*, maar ook andersoortige programma's, die een deel van hun zendtijd ter beschikking stellen, zoals *Hart van Nederland*.

Opsporing Verzocht

Opsporing Verzocht heeft een bereik van één miljoen kijkers per week en is daarmee een bekend en goed bekeken opsporingsprogramma. De politie-eenheden dragen zaken aan, waarna de politieproducers van de Landelijke Eenheid de selectie bepalen. Een zaak komt voor *Opsporing Verzocht* in aanmerking als – naast de criteria in de *Aanwijzing* – de zaak serieus en belangwekkend genoeg is. Verder is voldoende capaciteit nodig om binnenkomende tips op te volgen en moet er geschikt beeldmateriaal of een ander aanknopingspunt zijn. Tot slot wordt gekeken naar variatie in het programma (Van Erp e.a., 2012).

Onlangs is onderzoek gedaan naar de effectiviteit van *Opsporing Verzocht* (Van Erp e.a., 2012). Uit het onderzoek blijkt dat uitzending in *Opsporing Verzocht* de kans op oplossing van de zaak verhoogt van 25% naar 40%. Hoe meer kijkers, hoe groter de kans dat de zaak wordt opgelost. Een andere bevinding is dat de politie ten tijde van de uitzending vaak al een verdachte in het vizier heeft. De berichtgeving in *Opsporing Verzocht* wordt veelal ingezet als tactisch drukmiddel. Dit laatste blijkt een cruciale randvoorwaarde voor de effectiviteit van het uitzenden van zaken in het programma. Hoewel 38% van de zaken die in *Opsporing Verzocht* komen, wordt opgelost, is dit 'slechts' in 5% van de gevallen direct dankzij een tip uit het publiek. In de overige gevallen is de zaak opgelost mede door het programma of staat de oplossing compleet los van de uitzending. Slechts 1,2% van de zaken in *Opsporing Verzocht* betreft een ontvoering (Van Erp e.a., 2012).

Niet alle eenheden maken in dezelfde mate gebruik van het programma. De belangrijkste reden om geen gebruik te maken van *Opsporing Verzocht* is dat er niet altijd capaciteit kan worden vrijgemaakt om de tips op te vangen. Een tweede reden is dat het rechte team zo veel mogelijk eigen regie over de zaak wil

houden (Van Erp e.a., 2012). Een andere reden is dat *OpsporingVerzocht* slechts één keer in de week wordt uitgezonden. Bij zaken zoals urgente persoonsvermissingen en ontvoeringen is het denkbaar dat dit te lang kan duren. Daarnaast bestaat het publiek voor een groot deel uit vijftigers, van wie het merendeel vrouwen zijn (Kuijvenhoven, 2005).

Regionale opsporingsprogramma's

In het afgelopen decennium worden naast het bekende *OpsporingVerzocht* tientallen nieuwe opsporingsprogramma's uitgezonden, met name bij de regionale omroepen. Voorbeelden hiervan zijn *Bureau Hengeveld* (RTV Utrecht), *Bureau 020* (AT5), *Opsporing Noord* (RTV Noord) en *Bureau Brabant* (Omroep Brabant). Vaak zijn deze programma's gemodelleerd naar de formule van *OpsporingVerzocht*.

‘Met *Bureau Brabant* wil de politie de inwoners van Noord-Brabant betrekken bij hun opsporingsonderzoek; de kijkers krijgen vanaf de bank thuis de gelegenheid om met de politie te communiceren door hun tips en overige informatie aan de politie te melden. Zo wordt een kijker aandeelhouder in veiligheid. Want politieprogramma's scoren, zeker als de burger weet dat het misdrijf bij hem om de hoek is gebeurd.’ (www.bureau-brabant.nl)⁴⁰

De zendtijd van de regionale opsporingsprogramma's is vaak aanzienlijk korter dan die van de landelijke programma's, maar er wordt met name via internet frequenter uitgezonden. Via internet en schrijvende pers kan een vooraankondiging over de uitzending worden verspreid om de kijkdichtheid te vergroten (Van Amelsvoort, 2009). Geschikte zaken voor de lokale of regionale uitzendingen worden door een politieproducer geselecteerd. Bij regionale zaken die gevoelig liggen, moet de procedure voor landelijke opsporingsberichtgeving worden gevolgd. Dan wordt de berichtgeving voorgelegd aan de hoofdofficier van justitie (College van procureurs-generaal, 2009).⁴¹

⁴⁰ Geraadpleegd op 2-12-2013.

⁴¹ Zie de *Aanwijzing Opsporingsberichtgeving* (College van procureurs-generaal, 2009) voor duidelijke werkinstructies.

Politieproducers

Politieproducers in de politie-eenheden zijn belast met de uitvoering van regionale opsporingsberichtgeving. Ze zijn werkzaam bij de afdeling communicatie van de politie-eenheid en onderhouden contact met de regionale media, zoals regionale omroeporganisaties. De politieproducers van het team opsporingsberichtgeving bij de Landelijke Eenheid zijn conform de *Aanwijzing Opsporingsberichtgeving* (College van procureurs-generaal, 2009) namens het OM verantwoordelijk voor opsporingsberichtgeving in landelijke media zoals *OpsporingVerzocht*, *Hart van Nederland*, *Sp!ts*, *Extra Politieberichten* en *ANP-politieberichten*. Tevens zorgen zij voor de begeleiding van de productie van een opsporingsprogramma (Kuijvenhoven, 2005).

3.5.2 Internet en ‘dringend gezocht’-lijsten

Speciale aandacht verdient het kanaal internet en – daarmee samenhangend en in de volgende deelparagraaf besproken – de sociale netwerksites. Een belangrijke ontwikkeling voor opsporingsberichtgeving is dat steeds meer mensen toegang hebben tot internet via hun mobiele telefoon. In 2005 was dat nog slechts 11% van de bevolking, tegenover 61% in 2012 (CBS, 2012). Telefonie en internet smelten samen; mensen met een smartphone kunnen op elk moment van de dag, ongeacht hun locatie, informatie van het internet binnenhalen. Daarnaast creëert de combinatie van mobiel internet en gps de mogelijkheid om burgers lokale opsporingsberichten te laten ontvangen. Dit maakt het internet dan ook een geschikt middel om zowel een grote groep mensen als een specifieke doelgroep te bereiken. Met behulp van websites, weblogs en/of RSS-feeds kunnen burgers naar wens bij een opsporingsonderzoek betrokken blijven. Om deze kanalen in de opsporingsberichtgeving te gebruiken, moet goed nagedacht zijn over de noodzakelijke waarborg en over de consequenties van deze vorm van interactie met de burger, waaronder de verwachtingen die de burger heeft (College van procureurs-generaal, 2009).

‘Dringend gezocht’

In de *Aanwijzing* wordt de door het Landelijk Overleg Opsporingsberichtgeving (LOO) samengestelde landelijke lijst van dringend gezochte personen als bijzondere vorm van opsporingsberichtgeving benoemd. Deze lijst is voor burgers te raadplegen op de website www.politie.nl. Voorwaarde voor plaatsing op deze lijst is dat er al eerder een opsporingsbericht is uitgegaan waarin de wens tot opsporing van de ‘dringend gezochte’ persoon is kenbaar gemaakt (College van procureurs-generaal, 2009). Verder gelden de eerdergenoemde criteria uit §3.2 (onder punt 2 en 3). Als een persoon eenmaal op deze lijst staat, wordt er periodiek overlegd over de noodzaak dat de persoon op de lijst blijft staan.⁴²

3.5.3 Sociale media

Sociale media betreffen verschillende toepassingen op internet die burgers de mogelijkheid geven om dingen te delen met anderen (Van Osch & Van Zijl, 2011). Voorbeelden zijn Facebook, Twitter, LinkedIn, YouTube en – voorheen – Hyves.⁴³ Belangrijke kenmerken zijn de interactiviteit, de gebruikersgeoriënteerdheid en het toegankelijke karakter (Frissen e.a., 2008). Diensten als Twitter en YouTube zijn gratis. Het is eenvoudig om je als nieuw lid te registreren en gebruik te maken van het aanbod (Meijer e.a., 2013). Sociale media hebben de afgelopen jaren dan ook enorm aan populariteit gewonnen en worden door veel Nederlanders gebruikt om in contact te komen met vrienden of bedrijven en om informatie te verzamelen of kennis te verspreiden. In 2013 maken 7,9 miljoen Nederlanders gebruik van Facebook (60% van de Nederlanders) en een kwart van de bevolking gebruikt Twitter.⁴⁴ De (dagelijkse) gebruiksfrequentie van deze sociale media ligt hoog en het bereik is groot. Dergelijke sociale media kunnen dan ook een belangrijke bijdrage leveren aan de eerdergenoemde cocreatie (Bekkers & Meijer, 2010). Sociale media geven de burger snelle, laagdrempelige manieren

⁴² De hoofdofficier die tot plaatsing heeft besloten, gaat ook over het verwijderen van de persoon (College van procureurs-generaal, 2009). Internetsites die worden gebruikt voor opsporingsberichtgeving zijn bijvoorbeeld www.politie.nl, www.vermiste-personen.nl en www.politieonderzoeken.nl. Ook mag er gebruik worden gemaakt van de sites van mediapartners zoals www.avro.nl/opsporing_verzocht om opsporingsberichten te verspreiden.

⁴³ Zie voor uitgebreide uitleg over de verschillende sociale media: Bathoorn (2011). Hyves is onlangs opgeheven.

⁴⁴ www.marketingfacts.nl. Geraadpleegd op 22 juni 2013.

om te reageren en leveren zo een bijdrage aan de (in)directe opsporing door burgers (Meijer e.a., 2013).

In 2005 schreven Beunders en Muller dat de politie de sociale media intensiever zou moeten gebruiken bij het politiewerk. In 2013 gebruikt de politie deze media in toenemende mate, met name Twitter. Het aantal accounts en tweets van de politie is enorm, echter, het medium wordt vooral gezien als een kanaal om informatie te verzenden (Meijer e.a., 2013). De telefoon blijft voor de politie het belangrijkste middel om informatie te ontvangen.

Een andere bevinding over het gebruik van sociale media ten behoeve van handhaving en opsporing is dat er weinig inzicht is in de effecten van het gebruik (De Vries, 2011). Verder blijkt dat, waar de politie wel gebruikmaakt van sociale media in de opsporing, er niet goed wordt geregistreerd welke informatie er binnenkomt via deze kanalen (Meijer e.a., 2013). Dit laatste is problematisch, aangezien de regie snel kan worden kwijtgeraakt. Het krachtige interactieve karakter van sociale media vormt ook een risico. Een bericht op Twitter wordt binnen enkele seconden geretweet, waarna de regie over het bericht verdwijnt.⁴⁵ Tweets kunnen door iedereen worden gelezen en iedereen kan hier weer op reageren (Bekkers & Meijer, 2010).

3.5.4 Amber Alert

In Nederland raken dagelijks kinderen vermist, voornamelijk doordat zij weglopen. Deze kinderen worden vrijwel allemaal levend teruggevonden, al dan niet met behulp van publiciteit. In enkele gevallen wordt ervan uitgegaan dat het kind een ernstig risico loopt. Een voorbeeld is (vermoedelijke) ontvoering door een onbekende, met als doel het kind seksueel te misbruiken, waarbij het risico bestaat dat het kind vervolgens door de dader om het leven wordt gebracht.⁴⁶ Voor deze ernstige gevallen is Amber Alert ontwikkeld.⁴⁷

Amber Alert is een landelijk waarschuwingssysteem onder coördinatie van

45 Irma Schijf en Harco Derksen op de Landelijke Dag Vermiste Personen, 5 juni 2013.

46 Een ander voorbeeld van een groter risico is de vermissing van heel jonge (of anderszins kwetsbare) kinderen, die het slachtoffer kunnen worden van een ongeluk als ze gaan dwalen.

47 Het AMBER (America's Missing: Broadcast Emergency Response) Alert programma ontstond in 1996 in de VS na de ontvoering en moord op het 9-jarige meisje Amber Hagerman. Opsporingsambtenaren en lokale media bundelden de krachten in een protocol voor de inzet van opsporingsberichtgeving bij kinderontvoeringen (Holder e.a., 2012).

het Landelijk Bureau Vermiste Personen (LBVP) van de Landelijke Eenheid, dat kan worden ingezet bij urgente kindervermissingen en -ontvoeringen. Door middel van dit systeem kan de politie snel en relatief eenvoudig een landelijke waarschuwing verspreiden via diverse kanalen zoals websites, sociale media, smartphoneapplicaties, e-mail, sms, tv en radio. Door zo veel mogelijk mensen te alarmeren is de kans het grootst dat een kind veilig teruggevonden wordt (Procedure AMBER Alert Nederland, 2010; www.amberalertnederland.nl, 2012). De deskundigen van het LBVP toetsen of een vermissing aan de urgentiecriteria voldoet en wegen samen met de aanvrager af of er wel of geen Amber Alert moet komen (Procedure AMBER Alert Nederland, 2010).

Bijzonder is dat Amber Alert weliswaar kenmerken vertoont van opsporingsberichtgeving, maar dat het inzetten ervan niet direct onder verantwoordelijkheid van het OM valt. Een Amber Alert is een instrument om hulp te verlenen aan een kind c.q. ouders, die deze hulp behoeven. De politie kan vanuit haar noodhulptaak meteen een grootschalige zoekactie opzetten met behulp van het Amber Alert. Als in een vermissingszaak vervolgens ook een opsporingsonderzoek wordt gestart, kan het Amber Alert al zijn uitgezonden zonder dat het OM hiervan op de hoogte is gesteld (College van procureurs-generaal, 2009; Hofman e.a., 2011).

Bij de inzet van een Amber Alert gelden bijzondere inzetcriteria. Het vermiste kind moet onder de 18 jaar zijn en er moet direct levensgevaar bestaan of vrees voor ernstig letsel. Daarnaast moet er voldoende informatie beschikbaar zijn over het slachtoffer, een mogelijke ontvoerder of een gebruikte auto, zodat het uitzenden van een Amber Alert daadwerkelijk de kans vergroot dat het kind gelokaliseerd wordt. Een ander inzetcriterium is dat een Amber Alert zo snel mogelijk na het moment van ontvoering of vermissing moet worden uitgezonden (Procedure AMBER Alert Nederland, 2010). Tot slot moet er sprake zijn van een signalering van het kind in het Nationaal Schengen Informatiesysteem (NSIS) (College van procureurs-generaal, 2009).

In de Verenigde Staten is onderzoek gedaan naar de effectiviteit van Amber Alert, waarbij gesteld wordt dat het middel niet effectief is bij de gevallen waarvoor het initieel is ontwikkeld: de ontvoeringen van kinderen door een vreemde waarbij het kind in levensgevaar is. Dit heeft mede te maken met de korte tijdspanne in de zaken waarin een kind ontvoerd en vermoord wordt. Het middel zou vooral effectief zijn in het beïnvloeden van de publieke beeldvorming (Griffin & Miller, 2008; Griffin e.a., 2007).

3.6 Risico's en neveneffecten

In de literatuur worden ook risico's of beperkingen genoemd die in relatie tot opsporingsberichtgeving in ogenschouw genomen moeten worden. Deze hebben enerzijds te maken met het verloop van het opsporingsonderzoek. Anderzijds zijn er risico's en negatieve invloeden voor slachtoffers, verdachten en de samenleving. Een derde soort kanttekening hangt samen met de beeldvorming die hand in hand gaat met het gebruik van populaire media.

Risico's voor het opsporingsonderzoek

Het grote bereik van opsporingsberichtgeving, dat op zichzelf een belangrijk voordeel is, kan ook een nadeel zijn. Door het grote bereik kunnen er vele reacties binnenkomen, die veel werk opleveren en waar voldoende capaciteit tegenover moet staan. Daarnaast kan het moeilijk zijn om het overzicht te bewaren op wat er allemaal op internet verschijnt over een onderzoek (Van der Zee, 2011). Een ander risico is dat een bericht verkeerd kan worden geïnterpreteerd, doordat op sociale media de context vaak niet te lezen is.⁴⁸ Of dat door de media-aandacht het rechercheonderzoek en de rechtsgang beïnvloed of zelfs verstoord kunnen worden. Te denken valt aan sporen die vernietigd worden als burgers gaan meehelpen met zoektochten in het bos. Tot slot zouden verdachten die gevonden worden nadat sociale media zijn ingezet, strafkorting kunnen krijgen, door de 'straf van publieke bekendheid' (Johannink, 2013).

Risico's en neveneffecten voor verdachten, slachtoffers en samenleving

De inzet van opsporingsberichtgeving kent tevens risico's en negatieve effecten voor verdachten, slachtoffers en de bredere samenleving. Zo kan informatie die eenmaal op internet staat, niet zomaar weer verwijderd worden. Dit is volgens Van der Zee (2011) vooral schadelijk wanneer het onjuiste of achterhaalde informatie betreft. Berichten die geplaatst worden op internet en worden op-

⁴⁸ In september 2012 keken miljoenen mensen naar de tragische beelden van Jodan Romero, die na een politieachtervolging zelfmoord pleegde. Door een fout van de redactie van het Amerikaanse Fox News kwamen de beelden online en werden razendsnel door burgers verder verspreid. Het echte verhaal – wie was de man die zichzelf doodschoot en hoe kwam het zo ver – verdween op de achtergrond (Boon in *NRC Handelsblad*, 12 mei 2013).

gepikt door sociale media, hebben een permanent karakter. Zelfs na verwijdering van de broninformatie is de informatie nog op te zoeken of op te halen bij zoekmachines, en op die manier dus van permanente aard. Google-topman Eric Schmidt heeft niet voor niets gezegd dat het internet wel ‘een delete-knop kan gebruiken’.⁴⁹ Des te meer reden om de inzet van opsporingsberichtgeving via het internet zorgvuldig af te wegen. Johannink (2013) wijst op de impact op zowel verdachten als vermiste personen; hun ‘zaak’ staat voor altijd online.

Een ander onwenselijk effect is dat berichtgeving over criminaliteit onveiligheidsgevoelens onder burgers in de hand kan werken. Mede daarom is het belangrijk om achteraf ook het goede nieuws te brengen, zodra het misdrijf is opgelost en de daders zijn aangehouden (Van der Zee, 2011).

Tot slot bestaan er risico's voor de veiligheid van zowel daders als slachtoffers. In het eerste geval wordt bedoeld op het gevaar van eigenrichting, wanneer burgers zelf ‘verhaal gaan halen’ bij een verdachte die in beeld is gebracht (Johannink, 2013). Het tweede geval doet zich vooral voor bij vermissingen en ontvoeringen. Mediaberichtgeving kan een risico vormen voor de veiligheid van het slachtoffer. Zo wordt in Amerikaans onderzoek naar de psychologische effecten van Amber Alert gewezen op het gevaar van *copycats* en op het gevaar dat de ontvoerder het kind meteen vermoordt bij het zien van een Amber Alert, om de pakkans te verkleinen (Miller e.a., 2009). Hierop zullen we in de volgende hoofdstukken uitgebreid terugkomen.

3.7 Resumé

Tegenwoordig wordt het publiek steeds actiever bij de opsporing betrokken, waarbij een samenwerking tussen burger en politie wordt nagestreefd (co-creatie). Dit komt mede tot uiting in opsporingsberichtgeving, waarbij via de media de hulp van het publiek wordt ingeroepen om relevante informatie te verkrijgen. Omdat de persoonlijke levenssfeer van betrokkenen geraakt wordt, zijn er strenge eisen verbonden aan de inzet van dit opsporingsmiddel, zoals neergelegd in de *Aanwijzing Opsporingsberichtgeving*. De hoofdofficier van justitie is verantwoordelijk voor de inzet van het middel; op landelijk niveau moet de aanvraag naar de landelijk portefeuillehouder opsporingsberichtgeving.

Opsporingsberichtgeving is geen ‘laatste redmiddel’: juist in de beginfase

49 Opmerking gemaakt tijdens de presentatie van zijn boek *The new digital age* (S. Tibken op CNET, 6 mei 2013).

van een rechercheonderzoek kan inzet waardevol zijn. De doelstelling hangt af van de fase van het opsporingsonderzoek en de tactische behoefte. Daarbij kan onderscheid worden gemaakt tussen landelijke, regionale en lokale berichtgeving. Vanwege de impact van het middel kan besloten worden om lokaal dan wel regionaal te beginnen. Vooraf moet politieke capaciteit gewaarborgd zijn om reacties te ontvangen en eventuele vervolgacties te ontplooien. De landelijke richtlijn is dat de resultaten van ingezette berichtgeving teruggekoppeld worden naar het publiek, om de bereidwilligheid te vergroten in de toekomst weer te reageren.

Er is een variëteit aan vormen van berichtgeving en kanalen, in eigen beheer van de politie en van contractpartners. Beschikbare middelen zijn onder meer het televisieprogramma *OpsporingVerzocht* (eens per week met een wat oudere doelgroep), regionale opsporingsprogramma's, internet (een grote groep of juist een specifieke doelgroep) en sociale media. De inzet van sociale media moet weloverwogen gebeuren, omdat er nog niet veel bekend is over de effecten, de berichtgeving zich zeer snel kan verspreiden en eenmaal verspreide informatie niet meer te 'verwijderen' is. Via Amber Alert kan de politie in het kader van noodhulpverlening bij een urgente vermissing of ontvoering van minderjarigen via diverse kanalen zeer snel een landelijke waarschuwing verspreiden. De snelheid van de inzet is tevens een van de inzetcriteria.

Opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken: zes reconstructies

In dit hoofdstuk richten we ons op de casuïstiek, waarbij we nagaan hoe de inzet van opsporingsberichtgeving in de praktijk is verlopen. Wat zijn de kenmerken van de afgesloten urgente vermissings- dan wel ontvoeringszaken waarin opsporingsberichtgeving is toegepast? Welke procedure is gevolgd voorafgaande aan en volgende op de inzet van de berichtgeving? In welke gevallen heeft de berichtgeving waardevolle aanknopingspunten opgeleverd voor het rechercheonderzoek? Welke risico's en knelpunten hangen er samen met de opsporingsberichtgeving?

De bestudeerde ontvoeringszaken kennen uiteenlopende motieven, verschillende typen daders, zowel minderjarige als meerderjarige slachtoffers en een specifiek verloop van het misdrijf. Ook de wijze waarop de zaken zich vervolgens bij de politie aandienen en de wijze waarop de politie hierop reageert, verschillen. Omdat de inzet van opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken volgens alle respondenten zeer afhankelijk is van de betreffende context, worden in dit hoofdstuk zes casussen beschreven.⁵⁰

De casusbeschrijvingen volgen een vaste lijn. Per zaak beschrijven we achtereenvolgens de aanleiding van de ontvoering en het verloop daarvan, de initiële politiereactie en het opsporingsonderzoek, de inzet van opsporingsberichtgeving in de zaak en tot slot enkele bijzonderheden dan wel knelpunten van de casus. In de voorlaatste paragraaf van het hoofdstuk brengen we de lijnen uit de verschillende casussen bijeen. Daarbij gaan we na wat de belangrijkste kenmerken zijn van de bestudeerde zaken, op welke wijze de opsporingsberichtgeving is ingezet, in welke gevallen de berichtgeving (welke) concrete aanknopingspunten heeft opgeleverd voor het rechercheonderzoek, in hoeverre dit van doorslaggevende waarde is geweest en welke risico's of neveneffecten er bij de inzet kwamen kijken.

⁵⁰ Daarbij zijn persoonsnamen, plaatsnamen en enkele andere feiten veranderd. De twee casussen die niet in dit hoofdstuk worden beschreven, betreffen een ontvoering met losgeldmotief en een ontvoering waarbij de jonge slachtoffers seksueel zijn uitgebuit. Zie ook de korte zaaksbeschrijvingen in bijlage 2.

4.1 De zaak Robbie: een voogdijkwestie⁵¹

De ontvoering

De ouders van de 8-jarige Robbie zijn niet meer bij elkaar. Robbie woont bij moeder in Nederland; vader woont al een aantal jaren in Australië. Er lopen al jarenlang juridische procedures, waarbij beide ouders de voogdij over Robbie proberen te verkrijgen. Volgens de Australische rechter heeft vader het recht op de voogdij; de Nederlandse rechter heeft deze uitspraak echter niet getoetst. Vader wil zijn zoon naar Australië halen; hij denkt dat hij bij hem beter af is.

Op een doordeweekse dag om kwart voor elf in de ochtend rijdt vader samen met zijn huidige vrouw en een onbekende handlanger naar het schoolplein van Robbie. De onbekende handlanger stapt uit de auto en zet een tegenstribbelende Robbie in de auto. De auto scheurt weg. Vader heeft de ontvoering zorgvuldig gepland. In de buurt wordt de auto ingewisseld voor een andere huurauto, waarmee vader en Robbie direct naar België rijden. Vanaf Brussel vliegen vader en zoon die avond naar Singapore, vanwaar zij doorvliegen naar Melbourne. De volgende dag laat vader vanuit Australië via zijn advocaat weten dat hij in zijn recht stond om zijn zoon mee te nemen en hij belt de teamleider van de recherche om dit zelf ook toe te lichten. Nadat de kwestie juridisch is uitgezocht, concludeert de officier van justitie dat er sprake is van wederrechtelijke vrijheidsberoving c.q. onttrekking aan het ouderlijk gezag. Diverse familieleden blijken op de hoogte te zijn van vaders plannen; zij zijn medeplichtig. Vader, die geen antecedenten heeft, heeft de gevolgen van zijn handelen niet kunnen overzien. ‘Het ging in de zaak niet om doorgewinterde criminelen. Zowel vader als moeder waren mensen die vochten voor hun zoon,’ aldus de teamleider van het rechercheonderzoek.

De politieke reactie

Direct nadat Robbie is meegenomen belt de schooldirectrice 112, waarbij zij meldt dat Robbie is ontvoerd door onbekende personen. Moeder komt meteen naar school. Ook de politie komt snel ter plaatse. Moeder geeft een signalement van Robbie, dat wordt doorgegeven aan de meldkamer, en geeft haar vermoede-

51 Bronnen: recherchedossier (DR), journaal (mutatieverslag), interviews met teamleider, zaakofficier en communicatieadviseur/persvoorlichter.

dens aan dat de biologische vader bij de ontvoering betrokken is. De politie schat de zaak direct urgent in, omdat uit getuigenverklaringen blijkt dat het jongetje gegrepen is en met kracht in de auto is gedwongen. Een van de verbalisanten gaat met moeder mee naar huis en vraagt om een foto van Robbie voor opsporingsdoeleinden. Moeder doet formeel aangifte van ontvoering.

Er wordt een rechercheonderzoek gestart en de rechter-commissaris verleent machtigingen voor spoedtags op de mobiele telefoon van onder anderen Robbie en vader. Uit politiemutaties blijkt dat er tussen vader en moeder al jarenlang een netelige voogdijkwestie speelt en dat het vermoeden bestaat dat vader zijn zoon zou kunnen ontvoeren. Het onderzoek wordt opgeschaald naar een SGBO. Doel van het rechercheonderzoek is om op snelle en doeltreffende wijze zicht te krijgen op de verblijfplaats van het slachtoffer en de personen die bij zijn verdwijning betrokken zouden kunnen zijn. Vader wordt aangemerkt als verdachte. Tevens wordt de procedure gestart om een internationale signalering te verspreiden, omdat vader met zijn zoon naar een internationaal vliegveld kan zijn gegaan. In de daaropvolgende uren worden verschillende andere recherche-middelen ingezet, waaronder buurtonderzoek, onderzoek naar vluchtgegevens, het horen van getuigen naar aanleiding van binnengekomen tips, forensisch-technisch onderzoek, onderzoek van camerabeelden, nieuwe taps en onderzoek naar financiële transacties. Tegen de avond blijkt dat voor een internationale signalering een internationaal aanhoudingsbevel van de officier van justitie nodig is. Er gaat een Europees aanhoudingsbevel uit voor vader en er gaan rechtshulpverzoeken uit naar België en Australië. Na middernacht komt de internationale signalering er. Vader blijkt dan al met Robbie te zijn vertrokken.

Nadat vader zelf telefonisch contact heeft opgenomen, worden veel lopende rechercheactiviteiten stopgezet. Het zal nog bijna een jaar duren tot vader en zoon in Australië door de Nederlandse officier van justitie en de teamleider gehoord kunnen worden en tot Robbie zijn moeder weer ziet. De kwestie is dan weer voornamelijk een juridisch gevecht geworden. De onbekende handlanger wordt nooit opgespoord.

Opsporingsberichtgeving

In deze zaak zijn verschillende vormen van opsporingsberichtgeving ingezet. Direct na de melding van de ontvoering wordt via de meldkamer een lokale Burgernet-oproep verspreid, teneinde getuigen op te roepen en informatie te verzamelen over de verdwijning van Robbie. De Burgernet-oproep is specifiek

gericht op mensen die in de buurt waren ten tijde van het delict en mogelijk wat hebben waargenomen. Drie kwartier later wordt door het researcheteam de aanvraag gedaan voor een Amber Alert, dat na overleg met het toenmalige KLPD iets voor het middaguur uitgezonden wordt. Het doel is om informatie over en foto's van Robbie te verspreiden en het grootste deel van de Nederlandse bevolking via matrixborden en sms op scherp te zetten en naar Robbie te laten uitkijken. In het Amber Alert wordt gesteld dat Robbie door onbekenden is meegenomen, wordt een signalement met foto van hem gegeven en een beschrijving van de gebruikte auto, onder vermelding van een deel van het kenteken. Bij de districtsrecherche wordt een telefooncentrale ingericht die door een rechercheur van het tactisch team wordt bemand en de communicatieadviseur/persvoorlichter wordt ingeschakeld. Met het tactisch team wordt afgesproken dat hij richting de pers alleen informatie verstrekt over Burgernet en het Amber Alert. De Amber Alert-meldingen worden in extra uitzendingen op radio en tv verspreid. Op tv verschijnt het opsporingsbericht: 'Mensen die weten waar Robbie is, worden verzocht contact op te nemen met de opsporingstiplijn van de politie.' Naar aanleiding van de opsporingsberichtgeving komen tientallen tips binnen, waaronder veertien relevante meldingen, waarbij weer twee concrete tips die leiden naar de vindplaats van de beschreven auto. In die auto wordt het huurcontract van de auto aangetroffen, dat op naam staat van de vader van Robbie. Deze tips zijn zeer belangrijk voor het onderzoek.

Bijzonderheden

Bijzonder is dat de ontvoering plaatsvindt kort na een andere ontvoering van een minderjarige in dezelfde omgeving. Dit heeft een rol gespeeld in het beslissingsproces omtrent de inzet van opsporingsberichtgeving: het Amber Alert werd volgens de betrokkenen direct aangevraagd toen het vermoeden rees dat de jongen ontvoerd was. 'We hielden rekening met alle scenario's. We waren bijna opgelucht toen het zijn vader bleek te zijn,' aldus de zaaksofficier. Met name de juridische procedures omtrent de voogdij en het internationale karakter van de ontvoering (en de opsporing) zijn complicerende factoren in deze zaak. De internationale signalering loopt vertraging op. Zowel de officier van justitie als de teamleider geeft aan dat de procedures te onbekend waren – vanwege hun logge en bijzondere karakter. Als aanbeveling wordt genoemd dat in een soortgelijke zaak in de toekomst sneller gedacht kan worden aan de inzet van opsporingsberichtgeving in het buitenland. Een kanttekening die bij de

opsporingsberichtgeving geplaatst wordt, is het zware stempel dat de betrokkenen (zowel de verdachte als het slachtoffer en diens familie) opgelegd krijgen en de enorme media-aandacht die naar het gezin is uitgegaan.

4.2 De zaak Béatrice: een fatale relatie⁵²

De ontvoering

Op een avond krijgt de 30-jarige alleenstaande Béatrice een telefoontje van haar ex, die haar vraagt naar zijn huis te komen om ergens over te praten. Zij gaat met de fiets naar zijn huis. Zij praten en hebben in de keuken geslachtsgemeenschap, mogelijk is er sprake van verkrachting (er zijn aanwijzingen dat de geslachtsgemeenschap plaatshad onder dwang/met geweld). Na de seks ontstaat er een 'conflict'; Béatrice mag van haar ex niet weg. Hij raakt in paniek en knijpt haar keel dicht. Het slachtoffer Béatrice komt door wurging om het leven. Na haar dood gaat de dader naar haar huis om de fiets terug te zetten en hij neemt de laptop uit haar huis mee. Onderweg naar huis stopt hij om kalk te kopen en avondeten te halen. Terug thuis begraaft hij het slachtoffer in de tuin, waarbij hij de kalk gebruikt om er het stoffelijk overschot mee te bedekken.

De dader is getrouwd met een andere vrouw. Hij heeft antecedenten op het gebied van diefstal en heling. Hij heeft in het verleden een relatie gehad met het slachtoffer, maar ze zouden inmiddels vrienden zijn. Het delict zelf lijkt volgens zijn eigen verklaring impulsief te hebben plaatsgevonden. Nadat hij de vrouw heeft vermoord, gaat hij planmatig te werk om haar lichaam te verbergen. Ook onderneemt hij handelingen, waaronder het versturen van e-mails vanaf haar laptop, om het te doen lijken alsof de vrouw uit eigen beweging is vertrokken en/of zelfmoord heeft gepleegd. Tijdens en na de ontvoering communiceert de dader verder niet met anderen over het misdrijf.

De politieke reactie

De dag na het misdrijf geeft de moeder van Béatrice haar op als vermist. In eerste instantie verricht het plaatselijke politieteam onderzoek naar de vermissing; vanaf de tweede week wordt het team bijgestaan door de districtsrecherche. Op

⁵² Bronnen: recherchedossier (DR), journaal (mutatieverslag), interviews met de persvoorlichter en ambtelijk secretaris.

grond van artikel 2 Politiewet wordt een combinatie van opsporingsmethoden ingezet, zoals het horen van diverse getuigen, buurtonderzoek, inzet van een lijk-hond en onderzoek op het internet en via sociale media. Een maand na de vermissing wordt de zaak op initiatief van de familie behandeld in TROSVermist. Tussen de verschillende reacties zit een concrete tip, waaruit blijkt dat Béatrice mogelijk ontvoerd is. Vanuit dit scenario worden direct een Staf Grootchalig Bijzonder Optreden (SGBBO) en een Team Grootchalige Opsporing (TGO) gestart. Er begint een nieuwe reeks opsporingsactiviteiten, waaronder het opnemen en beluisteren van telefoongesprekken, het achterhalen van IP-adressen van e-mail-verkeer rond de verdwijning en het opvragen van e-mailgegevens. Daarbij wordt lang rekening gehouden met verschillende hypothesen en scenario's: 'We hielden toen nog rekening met het scenario dat ze in leven kon zijn, of dat ze zelfmoord had gepleegd, overleden was,' aldus de ambtelijk secretaris. De persvoorlichter vertelt: 'Het heeft enorm veel tijd gekost, waarbij op een gegeven moment duidelijk bleek dat het rechte team op het verkeerde spoor zat, dat de tipgever "verhalen zat te vertellen"'. De werkelijke dader komt uiteindelijk via historische telefoon- en mastgegevens in beeld, doordat het slachtoffer haar laatste telefonische contact met hem had. Door verschillende rechte activiteiten, waaronder het gebruik van opsporingsberichtgeving, wordt het net rond deze verdachte verder gesloten. Na aanhouding bekent hij het misdrijf. In zijn woning vindt de rechte haar laptop; in zijn tuin wordt haar stoffelijk overschot aangetroffen.

Opsporingsberichtgeving

In deze zaak worden verschillende vormen van opsporingsberichtgeving ingezet, waarover intensief wordt overlegd met de afdeling communicatie. Een dag na de melding van de vermissing wordt een eerste persbericht verspreid met als doel om informatie te vergaren. In het bericht staan de omstandigheden van de vermissing, een signalement en een foto van het slachtoffer, en een oproep voor tips en getuigen. Dezelfde dag wordt een item met foto over de vermissing op de regionale tv-zender uitgezonden na het 6 uur-journaal. Verwacht wordt dat de landelijke media de zaak ook oppikken.

Bijna een week na de vermissing wordt een tweede persbericht verspreid, om meer specifieke informatie te vergaren. De boodschap stelt dat de politie bezig is met het onderzoek en dat een aantal stappen is genomen. De politie is nu op zoek naar een man die een dag voor de vermissing met het slachtoffer is gezien en naar twee andere mogelijke getuigen.

Drie weken na de melding van de vermissing wordt een derde persbericht uitgegeven met als doel een doorbraak in het onderzoek naar de verblijfplaats van de vermiste vrouw. De inhoud van het bericht is een herhaling van de context en het signalement van de vrouw. Verder bevat het bericht nieuwe informatie over het tijdstip waarop de mogelijke getuigen in de buurt waren. Tot slot wordt in dit bericht ook vermeld dat de familie een beloning uitlooft voor de gouden tip.

In de eerste weken na de vermissing komen naar aanleiding van de verschillende berichten ongeveer zeventig tips binnen. Van alle tips die binnenkomen wordt een overzicht gemaakt met prioritering naar mogelijke bruikbaarheid.

Na ruim drie maanden wordt er nog een item uitgezonden in het landelijke programma *OpsporingVerzocht*. Doel is nu om de verdachte, die inmiddels in het vizier is, in beweging te krijgen en om aanvullende getuigenverklaringen te verzamelen omtrent enkele bezittingen van het slachtoffer die worden getoond. Het item levert helaas niet het gehoopte resultaat op.

Bijzonderheden

Een moeilijkheid in deze zaak is dat de status ‘vermissing’ lange tijd van kracht is gebleven. Voordat wordt opgeschaald, kunnen geen bijzondere opsporingsmethoden worden ingezet. Tevens wil de politie in de beginfase een opsporingsbericht na het NOS-journaal laten zien, maar dit blijkt niet mogelijk aanzien geen strafbaar feit is aangetoond. De familie begint vragen te stellen waarom het onderzoek niet verder wordt opgetuigd. Verder is de familie erg betrokken en actief in de media. Zo wordt er vanuit de familiekring een beloning uitgelooft en meldt de familie zich zelf bij TROSVermist. Op de onderzoeksactiviteiten van TROSVermist heeft het TGO, dat inmiddels geformeerd is, geen grip. Tot slot levert de media-aandacht veel tips op van paragnosten, wat het rechercheteam veel werk heeft gekost, zonder het gewenste resultaat: ‘We waren gedwongen er wat mee te doen, omdat de paragnosten ook contact zochten met de familie en deze wilde graag dat er wat mee gebeurde,’ aldus de ambtelijk secretaris. Veel van die tips en verhalen zijn nagetrokken, om te voorkomen dat de familie of media zelf zouden gaan ‘rechercheren’.

4.3 De zaak Marieke: ontvoering door pedoseksuele daders⁵³

De ontvoering

Op een doordeweekse avond loopt de 8-jarige Marieke na de tennistraining naar huis. Plotseling stopt een auto naast haar. Vanuit de passagierskant stapt een man uit de auto, grijpt haar en stopt het gillende meisje in de kofferbak van de auto. De daders rijden naar een afgelegen plaats elders in Nederland, waar ze het slachtoffer in een vakantiehuisje vasthouden en tot seksuele handelingen dwingen. De twee mannelijke daders hebben allebei antecedenten op het gebied van zedencriminaliteit, kinderporno en/of seksuele omgang met minderjarigen. Zij hebben het plan van de ontvoering vooraf besproken, de nodige proviand ingeslagen en eerst enkele andere meisjes aangesproken. Marieke is uiteindelijk een willekeurig doelwit voor de ontvoering met seksuele bedoelingen. Voor een ander motief, zoals het verkrijgen van losgeld, is geen enkele aanwijzing en gedurende de ontvoering communiceren de daders ook niet met derden. Hoewel ze enige voorbereiding hebben getroffen, gaan ze ook ondoordacht te werk. Ze gebruiken een auto met gestolen kentekenplaten, waarmee een van de daders eerder vermogensdelicten gepleegd heeft en die als zodanig in de politiesystemen geregistreerd is.

De politieke reactie

Er zijn meerdere getuigen, van wie er één het kenteken en de beschrijving van de auto doorbelt naar de politie. De politieke reactie verloopt in de beginfase rommelig. Vanuit de meldkamer wordt – op basis van het gestolen kenteken – een verkeerd signalement van de auto aan de surveillancediensten doorgegeven. Twee oplettende surveillanten herkennen het valse kenteken echter uit een andere briefing over een verdachte die tankte zonder te betalen. Vanaf dat moment raakt het onderzoek in een stroomversnelling en als blijkt dat de verdachte zedenantecedenten heeft, ‘gaan alle alarmbellen af’. Rond één uur ’s nachts wordt het rechercheonderzoek uitgebreid met een chef ondersteuning. Gedurende de nacht worden verschillende rechercheactiviteiten ont-

53 Bronnen: dossier rechercheonderzoek, afsprakenjournaal, verslag tegenspraak, evaluatieverslag TGO, PowerPoint-presentatie over het onderzoek, verslag evaluatiebijeenkomst over het TGO, journaal mutaties RBS.

plooid, waaronder buurtonderzoek, getuigenverhoor, spoedtags en observatie. Tijdens het onderzoek blijft een familierechercheur bij de ouders van Marieke.

Al snel concentreren de belangrijkste acties zich op de verdachte en de auto. Zowel via de ouders van de verdachte als door de inzet van bijzondere opsporingsmiddelen wordt geprobeerd om verdachten en slachtoffer te traceren. De zoeklijnen leiden naar een plaats aan de andere kant van het land. Hier wordt de betreffende auto in de vroege ochtend aangetroffen en kort daarna worden de verdachten op het terrein gesignaleerd. Omdat de kans bestaat dat het observatieteam door de verdachten ontdekt is, en dit risico's oplevert voor het slachtoffer, geeft de officier van justitie mondeling machtiging tot aanhouding. De verdachten worden aangehouden en geven de locatie van het vakantiehuisje op waar zij Marieke vasthouden. De politie treft haar daar levend aan. Er zijn meerdere aanwijzingen dat de daders het meisje van het leven hadden willen beroven. De weken daarna worden in TGO-verband nog tal van rechercheactiviteiten uitgevoerd om aanvullend bewijsmateriaal te vergaren.

Opsporingsberichtgeving

In deze zaak wordt een Burgernet-bericht uitgegeven en er wordt overwogen een Amber Alert in te zetten. Direct na de eerste melding van de ontvoering wordt door de meldkamer lokaal een gesproken Burgernet-bericht verspreid, teneinde (getuigen)informatie te verzamelen:

‘Goedenavond, hier volgt een bericht van Burgernet. Naar aanleiding van een ontvoering ter hoogte van de Dorpsstraat te Zwolle om 19.45 uur, verzoek ik u uit te zien naar een witte of zilverkleurige Opel, vermoedelijk een groot model, met het kenteken XX-XXX-X. In deze auto is in de achterklep een kind ontvoerd. Vanaf de Dorpsstraat weggereden in de richting van de Kerkstraat. Mocht u hierover meer informatie hebben, dan wordt u verzocht te bellen met 0800-0011.’

Er worden 967 deelnemers bereikt en er volgen vier reacties, waarvan één relevant. Deze tip is van de oorspronkelijke getuige, die het door de politie doorgegeven model van de auto corrigeert. Snel na de eerste melding wordt ook de dienstdoende communicatieadviseur/persvoorlichter ingeschakeld. Deze wordt gedurende het onderzoek met name ingezet om de pers te woord te staan.

Even na middernacht wordt door het rechercheteam in overleg met de zaaksofficier overwogen om een landelijk Amber Alert in te zetten en hiertoe wordt een aanvraag gedaan bij het toenmalige KLPD. Nadat het opsporingsteam de inzet zorgvuldig heeft afgewogen, wordt toch besloten om het Amber Alert niet in te zetten: de auto en de verdachten zijn (deels) geïdentificeerd, er lopen verschillende rechercheactiviteiten om hen te traceren en op basis van de antecedenen zijn zij mogelijk gevaarlijk. ‘Of je inzet of niet is mede afhankelijk van wat je al hebt. Dat is de overweging geweest om het niet te doen, omdat er eigenlijk al zoveel zoeklijnen waren,’ aldus de zaaksofficier. De teamleider voegt toe: ‘Het risico om het wel te doen was dat de verdachten dan wisten dat we hen op het spoor waren en zij het meisje dan mogelijk zouden willen “dumpen”. Mede gelet op het feit dat ze vuurwapengevaarlijk waren.’

Ook na de aanhouding van de verdachten en het aantreffen van het slachtoffer is geen opsporingsberichtgeving meer ingezet. ‘De zaak was duidelijk,’ aldus de teamleider. ‘Als je nog met een aantal vraagtekens in je onderzoek zit over waar hebben ze al die tijd gezeten met het slachtoffer, waar hebben ze spullen gekocht (...), dan ligt het anders.’

Bijzonderheden

De getuigenmelding over de auto en de reactie hierop van twee alerte surveillanten zijn in deze zaak van doorslaggevende waarde geweest. Opvallend is dat in het Burgernet-bericht al wordt gesproken over een ontvoering. Verder is de communicatieadviseur/persvoorlichter nauwelijks betrokken bij de advisering over de inzet van opsporingsberichtgeving. Publieksvoorlichting en opsporingsberichtgeving worden in dit rechercheonderzoek uit elkaar getrokken.

De knelpunten in het onderzoek zitten vooral in de hectische beginfase. Vanuit de meldkamer is onjuiste informatie gecommuniceerd. Volgens de teamleider wordt in de beginfase de urgentie van de zaak niet goed ingeschat en gaat het proces te langzaam. ‘De piketrechercheur gaat zijn leidinggevende bellen, met de vraag of die naar het bureau komt. Deze leidinggevende gaat douchen, stapt in de auto en gaat naar het bureau; in de hele tussentijd gebeurt er niets.’ Een lastig beslistmoment betreft de inzet van Amber Alert. Na zorgvuldige afweging is door het opsporingsteam besloten hiervan af te zien. Dit heeft forse kritiek opgeleverd vanuit de media, die stellen dat het meisje sneller gevonden zou zijn als wel een Amber Alert was ingezet. Achteraf is dit moeilijk vast te stellen.

4.4 De zaak Dora: vermissing van een prostituee⁵⁴

De ontvoering

Deze zaak draait om Dora, een 29-jarige verslaafde prostituee. Dora is vaker als vermist opgegeven en heeft veel contact met de politie gehad. Op een dag vertelt een jongen haar dat ze geld kan verdienen. Zij geeft haar telefoonnummer en dit geeft de jongen door aan zijn huisgenoot Theo. Theo laat veelvuldig prostituees langskomen. Theo belt haar op en vraagt Dora naar zijn huis te komen. In het huis aangekomen gebruiken ze samen drugs en vindt er geslachtsgemeenschap plaats. Vervolgens mag Dora de woning niet meer verlaten en wordt zij hier ruim drie maanden lang verkracht, ernstig mishandeld en gedrogeerd door Theo en de jongen die bij hem inwoont. Theo is een bekende van de politie. Hij staat bekend als een agressieve man met een kort lontje en problemen met drugs en alcohol. De jonge mededader lijdt aan persoonlijkheidsstoornissen en heeft op verschillende internaten gezeten. Allebei hebben ze meerdere antecedenten, onder andere op het gebied van geweld, diefstal, aanranding en vuurwapenbezit. De contactlegging met Dora is bewust en gepland, maar Theo claimt nog steeds dat hij Dora nooit tegen haar wil heeft vastgehouden. Ze kreeg drugs in ruil voor seks en mocht volgens hem gaan wanneer ze wilde. Er is geen communicatie naar buiten toe op initiatief van de dader. De politie komt een paar keer bij hem aan de deur in verband met overlastmeldingen uit de buurt, maar hij slaagt erin ze af te wimpelen, waardoor het delict kan voortduren.

De politieke reactie

In eerste instantie wordt de vermissing door de politie niet als urgent ingeschat, mede omdat het slachtoffer wel vaker vermist is en dan weer opduikt. Wanneer Dora toch vermist blijft, neemt de politie de zaak in onderzoek. Er wordt een buurtonderzoek gedaan, er wordt DNA van Dora veiliggesteld, haar Facebook-account wordt bekeken en haar betaalrekening wordt gecontroleerd teneinde haar te traceren. Verder worden personen gehoord die Dora voor het laatst hebben gezien, maar dit blijken geen betrouwbare getuigen. 'In termen van tijd en herinneringen voegden deze verklaringen niets toe,' aldus de teamleider. Drie maanden lang wordt er gezocht, mede met behulp van de media,

54 Bronnen: researchedossier (DR), journaal (mutatieverslag), interview met teamleider, evaluatierapport.

maar het mag niet baten: Dora blijft vermist. Omdat de zaaksofficier geen vermoeden vaststelt van een strafbaar feit, kunnen bijzondere opsporingsmiddelen, zoals het opvragen van de historische printgegevens van haar telefoon, niet worden ingezet. Als de politie op het punt staat om de zaak af te sluiten, wordt nog een laatste *crime consult* ingelast, waarbij de politie de zaaksofficier toch overtuigt en alsnog toestemming wordt gegeven voor het opvragen van historische printgegevens. Deze gegevens wijzen richting het huis van Theo. Hier wordt Dora in zwaar verwaarloosde staat aangetroffen, met brandplekken over haar hele lichaam en een gebroken kaak.

Opsporingsberichtgeving

In deze zaak wordt door de teamleider in overleg met de afdeling communicatie een opsporingsbericht opgesteld, dat op vier momenten voor verschillende mediakanalen wordt gebruikt. De informatie bestaat uit ‘een foto, een beschrijving dat ze vermist is en wat details die haar typeren. We hebben niets gecommuniceerd over onze bevindingen en eventuele verklaringen van mensen uit haar omgeving.’

Drie weken na de vermissing wordt het bericht voor het eerst uitgezonden op de regionale televisie bij het opsporingsprogramma *Bureau Hengeveld*, teneinde tips en informatie in te winnen over de mogelijke verblijfplaats van Dora. Naar aanleiding van het item komen vijf reacties binnen die allemaal worden nagelopen. Ze leveren helaas niets op.

Een maand na de vermissing benut de politie het aanbod van *TROSVermist* om een item over de vermissing te brengen, aangezien het niet lukt om het item bij *OpsporingVerzocht* uit te zenden. De politie overlegt met de redactie en levert de benodigde informatie aan. In het item wordt specifiek gevraagd naar wat er is gebeurd op de dag van haar vertrek en er wordt aangegeven dat alle tips welkom zijn. Een week na de eerste uitzending volgt een korte herhaling van het item, ook weer om tips in te winnen over de mogelijke verblijfplaats van Dora. *TROSVermist* heeft een landelijk bereik. ‘In deze zaak zochten we eigenlijk mensen uit haar eigen milieu die ons meer info konden verschaffen, maar die bereik je waarschijnlijk niet met *TROSVermist*. We waren echt uitgefantaseerd. We wilden gewoon nog inzetten wat er mogelijk was en wat ons verder kon helpen,’ aldus de teamleider. Er komen bijna twintig tips binnen, maar ze leveren niets op. Ruim een maand na de vermissing wordt het opsporingsbericht op de website vermistepersonen.nl geplaatst.

Anderhalve maand na de vermissing wordt op de website van RTV Utrecht een bericht geplaatst dat tevens op de radio te horen is. Het doel is weer om tips en wat voor informatie dan ook in te winnen van regionale surfers en luisteraars over de mogelijke verblijfplaats van Dora. ‘Op geen enkele wijze hebben de tips die zijn binnengekomen ons geholpen in dit onderzoek. Geen concrete aanknopingspunten, maar ook niets in gevaar gebracht. Ik moet eerlijk zeggen dat we tevens rekening hielden met het feit dat ze wellicht niet meer leefde’ (teamleider).

Bijzonderheden

In deze zaak is via een van de betrokken politieambtenaren een helderziende vrouw benaderd. ‘Wij hadden geen opties meer. En ik dacht: het levert geen risico’s op, dus wat houdt me tegen? Maar ik werd er alom voor uitgelachen’ (teamleider). Zoals gezegd, heeft het team de zaak ook aangeboden bij *Opsporing Verzocht*, maar zonder succes.

‘Het is ook een onderwerp dat niet elke zender interessant genoeg vindt om te brengen: een dakloze, drugsverslaafde prostituee. Voor ons een belang, voor het slachtoffer zeker, maar de media kunnen denken: ga ik hier mijn zendtijd aan besteden? Die maken ook een afweging. Dat is wel een extra belemmering. Politie en justitie hebben geen eigen zender, dus je bent er afhankelijk van of de media met jou mee willen gaan.’

Een heikel punt voor de betrokken rechercheurs betreft het feit dat de vermissing volgens hun ‘onderbuikgevoel’ zeer ernstig is, maar dat de zaaksofficier deze constatering niet feitelijk kan doen. Doordat er lange tijd geen bijzondere opsporingsmiddelen kunnen worden ingezet, blijft het onderzoek lang ‘vastzitten’.

4.5 De zaak Noortje: het aantreffen van een stoffelijk overschot⁵⁵

De ontvoering

De 13-jarige Noortje fietst op een late namiddag naar huis en wordt onderweg aangesproken door een onbekende man in een busje. De man is na een ruzie

55 Bronnen: recherchedossier (DR), journaal (mutatieverslag), interviews met persvoorlichter, teamleider en de verantwoordelijke officier van justitie.

met zijn vrouw van huis gegaan en verkeert in emotionele en opgewonden staat. Onder dreiging van geweld dwingt de man het meisje om in de bus te stappen. Hij rijdt naar een rustige plek waar hij haar dwingt om seksuele handelingen te verrichten. Hij probeert twee keer geslachtsgemeenschap met haar te hebben, maar dit lukt niet. Als het meisje flink begint tegen te stribbelen en te schreeuwen, slaat en schopt hij haar. Vervolgens sleurt hij haar met een sjaal om haar nek over straat. Om haar 'uit de weg te ruimen' zodat ze geen aangifte kan doen, rijdt hij met zijn bus over haar heen. Hij draait de bus om en rijdt een tweede keer over het lichaam van het meisje heen. Daarna rijdt hij weg. Hij gooit de eigendommen van Noortje uit het raam en hij maakt de bus schoon in een wasstraat.

De dader heeft een relatie die niet goed is en kinderen uit een eerder huwelijk. Hij heeft antecedenten op het gebied van geweld en zedencriminaliteit. De ontvoering is impulsief uitgevoerd. Hij ziet het slachtoffertje fietsen en besluit haar aan te spreken. Zijn bedoeling is in eerste instantie seksueel en wordt geladen door woede en frustratie. Als de seks niet geheel naar zijn wens lukt, beseft hij dat hij te ver is gegaan en bedenkt hij dat ze 'weg moet'. Nadat het delict heeft plaatsgevonden, probeert hij een aantal sporen uit te wissen en verzint een verhaal waarbij hij geen schuld heeft aan het gebeurde. De verdachte vertelt dit verzonden verhaal uiteindelijk aan een vriend, die vervolgens de politie inlicht.

De politieke reactie

Het lichaam van het meisje wordt om 20.21 uur verminkt op straat gevonden. Omdat Noortje niet is thuisgekomen, wordt zij diezelfde avond ook door haar ouders als vermist opgegeven. De politie maakt op dat moment nog niet de koppeling tussen de vermissing en het levenloze lichaam op de weg, mede omdat zij in eerste instantie denkt aan een ernstig verkeersongeval (aanrijding met doorrijden). Naar aanleiding van de vermissing van het meisje en het aantreffen van een stoffelijk overschot van een jonge vrouw ontstaat er flinke onrust in de hechte buurtgemeenschap. Dit laatste wordt versterkt door een aantal eerdere ernstige delicten met minderjarige slachtoffers. Getuigen, maar ook ouders van klasgenoten, burens en kennissen komen tot de conclusie dat het gevonden vrouwenlichaam van Noortje moet zijn, nog voordat de politie dit naar buiten kan brengen.

Naast een TGO wordt een justitieel SGBG gestart, om te voorkomen dat de druk op het TGO te groot wordt en om de onrust in de samenleving te kunnen

beteugelen. In het opsporingsonderzoek worden onder andere mobiele telefoons uitgelezen, vindt een buurt- en passantenonderzoek plaats en wordt een forensisch-technisch onderzoek verricht. Zoals gezegd, wordt de verdachte door zijn kennis aangedragen bij de politie, waarna de rechercheactiviteiten zich richten op het vaststellen van de werkelijke feiten rondom de betrokkenheid van deze verdachte.

Opsporingsberichtgeving

In deze zaak is opsporingsberichtgeving ingezet *nadat* het lichaam van het meisje op straat is gevonden, met onder meer als doel om het misdrijf te reconstrueren en vervolgens bewijsmateriaal te verzamelen na de aanhouding van de verdachte.

Direct na de vondst van het lichaam wordt bij de politie interne berichtgeving verspreid via meldkamer en intranet, gericht op het vinden van het busje. Door een van de eerste getuigen wordt namelijk melding gedaan van de mogelijke betrokkenheid van een busje. Tijdens het buurt- en passantenonderzoek worden flyers uitgedeeld met de vraag of mensen iets meer kunnen vertellen over de zaak. ‘Ik weet nog dat de woordkeus en de tekst op de flyer zorgvuldig zijn overwogen: de keuze van de juiste woorden om mensen te triggeren zonder (te veel) opsporingsinformatie prijs te geven,’ aldus de teamleider.

Daarnaast worden door de persvoorlichter in overleg met de teamleider en de officier van justitie vier persberichten opgesteld. Alleen bij het laatste persbericht wordt nadrukkelijk de hulp van het publiek ingeroepen.

‘We hebben bewust besloten om eerst kale feiten naar buiten te brengen, bedoeld om de samenleving te informeren en rustig te houden, zonder getuigen te willen of kunnen beïnvloeden. Dit veranderde enigszins na aanhouding van de verdachte. Toen wilden we ook het verhaal van de verdachte bevestigd of gefalsificeerd krijgen.’ (officier van justitie)

Dit vierde bericht wordt ongeveer een week na de vondst van het lichaam van Noortje uitgezonden richting de bewoners in de omgeving, maar ook naar de rest van de samenleving. Door middel van het opsporingsbericht wordt naar getuigen gezocht rondom het oppikmoment van het meisje – cruciaal om vrijheidsberoving te kunnen bewijzen – en naar getuigen die het verhaal van de dader kunnen controleren/verifiëren. Naar aanleiding van het persbericht mel-

den zich verschillende getuigen, waardoor er meer aanwijzingen komen over wat er daadwerkelijk is gebeurd. De SGB0 wil *OpsporingVerzocht* inzetten en heeft hier tevens toestemming voor, terwijl dit bij de TGO-leiding onbekend is. Het TGO wil in dezen geen medewerking verlenen, 'omdat het programma onnodig veel getuigen zou beïnvloeden, hetgeen nadelig was voor de fase van het onderzoek', aldus de officier van justitie. Tipgevers en getuigen worden vanuit het gezichtspunt van 'reciprociteit' bewust benaderd en bedankt.

Bijzonderheden

De communicatie in deze zaak is er in eerste instantie uitsluitend op gericht om het publiek te informeren. Via publieksvoorlichting wordt summiere informatie vrijgegeven. De politie legt op dat moment nog geen (geverifieerde) link tussen de vondst van het lichaam en het vermiste meisje. Binnen de gemeenschap komt echter al een geruchtenstroom op gang dat het om Noortje gaat. De gemeenschap wil antwoorden, 'dus we werden gedwongen tot officiële berichtgeving door externe druk. We hadden liever gewacht en dingen eerst geverifieerd,' aldus de persvoorlichter. Overigens is het niet bekend of de dader zich uit zichzelf bij een vriend heeft gemeld, of juist vanwege de media-aandacht.

In deze zaak bestaat wrijving over de manier waarop met de media moet worden omgegaan. De SGB0 wil zo veel mogelijk naar buiten treden om de samenleving te informeren, terwijl het TGO vooral mediastilte ambieert. Vanuit de SGB0 wordt een aanzet gedaan om *OpsporingVerzocht* in te zetten. Het TGO is hier in eerste instantie niet van op de hoogte en wordt geconfronteerd met een cameraploeg die plotseling op de plaats delict verschijnt. De teamleider geeft aan:

'De problemen rondom de Schiedammer parkmoord waren veel in de media geweest. De noodzaak om niet in de fouten van deze zaak te stappen, creëerde bij mij extra druk. In het land waren verder al veel misdrijven geweest waar minderjarigen bij betrokken waren, waardoor er een ware mediahype was ontstaan.'

Een algemene aanbeveling van de persvoorlichter is echter dat de politie 'meer rekening moet houden met de maatschappij. Recherche teams zijn te veel intern gericht en houden onvoldoende rekening met de impact in de samenleving. Als je als politie geen informatie verstrekt, gaan journalisten, maar ook het publiek

zelf, op onderzoek uit.’ Dit wordt geïllustreerd door het gedrag van de media nadat een verdachte in de zaak wordt aangehouden. De media duiken hier bovenop, waardoor het team de nabestaanden razendsnel moet informeren voordat zij via de media over de arrestatie vernemen.

4.6 De zaak Meike: urgente vermissing met dodelijke afloop⁵⁶

De ontvoering

Wanneer de 14-jarige Meike op een middag haar fiets op slot zet voor haar huis en naar binnen gaat, wordt zij gadegeslagen door een man die onlangs in de buurt is komen wonen. In de vooravond belt hij bij haar aan, wanneer hij weet dat ze alleen thuis is. Met een smoes lokt hij haar mee naar zijn huis. Meike gelooft de smoes en gaat vrijwillig mee. Eenmaal bij hem thuis pakt hij haar bij de arm en draait de deur op slot. Hij betast haar borsten, maar wordt hier niet opgewonden van. Als het meisje naar de deur loopt om te ontkomen, krijgt hij een adrenalinekick, pakt zijn broekriem en wurgt haar. Vervolgens wikkelt hij haar in vuilniszakken en begraaft haar in de tuin. De moord gebeurt ongeveer twintig minuten nadat hij haar heeft meegenomen naar zijn woning.

De dader staat bekend als een sociale en betrouwbare jongen. Hij heeft geen strafblad. Op de dag van de ontvoering heeft hij veel geblowd. Het delict is niet gepland. Hij krijgt opeens het idee als hij Meike haar fiets op slot ziet zetten. Hoewel hij nog nooit zoiets heeft gedaan, weet hij door het kijken naar tv-series hoe je een lijk in vuilniszakken moet wikkelen en begraven, en hij maakt haar telefoon onklaar. Er is geen communicatie tussen dader en politie, behalve wanneer hij zichzelf vrijwillig komt aangeven.

De politieke reactie

Op het moment dat de dader bij Meike aan de deur komt, wordt Meike gebeld door haar moeder. Meike zegt dat ze op moet hangen, omdat er een buurman voor de deur staat. Als moeder een uur later thuiskomt, is haar dochter er niet. Tweeënhalf uur later meldt moeder de vermissing bij de politie, waarbij ze de

56 Bronnen: recherchedossier (DR), journaal (mutatieverslag), interviews met teamleider en communicatieadviseur/persvoorlichter, evaluatieonderzoek over het politie- en opsporingsonderzoek.

informatie over de buurman doorgeeft. De medewerker van het Politie Service Centrum (PSC) schat de vermissing als ernstig in en verbindt moeder door met de meldcentrale (GMC). Daarbij vergeet de PSC-medewerker echter de informatie over de buurman door te geven. De politie gaat langs bij de ouders van Meike en schat de vermissing meteen als ernstig in, gezien het tijdstip, de weersomstandigheden van de vermissing in relatie tot het feit dat Meike geen jas heeft meegenomen, en omdat het licht en de tv nog aan zijn. De politie besluit die avond nog een lokaal SMS-Alert uit te zetten. Diezelfde avond wordt een spoedtap gevraagd op de telefoon van Meike en worden tal van andere opsporingsactiviteiten ontplooid, waaronder buurtonderzoek, het bekijken van camerabeelden uit de buurt, het zoeken naar personen in de buurt met zeden-antecedenten en een sporenonderzoek in de woning. Daarnaast wordt Meike gesignaleerd in NSIS. De nacht van haar vermissing wordt haar computer door een medewerker van de afdeling digitale expertise onderzocht op haar sociale mediaverkeer. Ook wordt de inzet van een speurhond en een helikopter overwogen, maar uiteindelijk vindt die niet die avond plaats.

De volgende ochtend wordt het onderzoek opgeschaald naar een TGO. Er wordt verder onderzoek gedaan naar Meikes telefoon, computer en laptop, er worden taps geplaatst op de telefoon van anderen in de directe omgeving en beelden bekeken van het openbaar vervoer op het centraal station.

Opsporingsberichtgeving

In deze zaak zijn verschillende vormen van opsporingsberichtgeving ingezet. Volgens de teamleider van deze zaak is het op dat moment de regel bij de politieregio om bij de afdeling communicatie advies te vragen over het opstellen van de tekst van een opsporingsbericht. Verder heeft de communicatieadviseur/persvoorlichter de familie begeleid bij het contact met de media. Bijna onmiddellijk na de melding van de vermissing wordt door de chef van dienst besloten een SMS-Alert te verspreiden, teneinde meer informatie over de vermissing te krijgen. Het SMS-Alert is gericht op omwonenden en mensen die in de buurt waren ten tijde van de vermissing. Aan hen wordt gevraagd om naar haar uit te kijken.

De volgende dag gaat er na overleg met de ouders, zaaksofficier en officier van justitie in de namiddag een Amber Alert uit. Het doel is om Meike landelijk zo breed mogelijk op te sporen. In het bericht staan een foto en signalement van Meike en de vraag of iemand meer weet over haar verdwijning. Dezelfde

avond wordt het alert meteen na het 8 uur-journaal als opsporingsbericht op televisie getoond. Daarbij wordt gevraagd om contact op te nemen met de politie als iemand weet waar Meike is of meer informatie heeft over haar verdwijning.

Nog een dag later komt de vermissing van Meike op tv bij het programma TROSVermist. Het doel is wederom om meer informatie te verzamelen, waarbij heel Nederland wordt aangesproken. Weer wordt een signalement gegeven met de vraag of iemand die iets vreemds heeft gezien en de politie daar nog niet van op de hoogte heeft gesteld, dit alsnog wil doen. De politie zegt alle opties open te houden.

Vier dagen later meldt de dader zich uit zichzelf bij de politie. Diezelfde dag wordt in overleg met de afdeling communicatie en het KLPD besloten om de vermissing van Meike toch nog uit te zenden bij *Opsporing Verzocht*. Het doel is wederom om meer informatie te verzamelen via de brede doelgroep van het programma. Daarnaast vertelt de communicatiemedewerker live in de uitzending dat er nieuwe ontwikkelingen zijn in de zaak en dat de politie een mogelijke dader heeft aangehouden. Tevens wordt verteld dat de politie aanwijzingen heeft over de locatie waar het slachtoffer te vinden is.

In het dossier is terug te lezen dat naar aanleiding van de opsporingsberichtgeving meer dan honderd tips binnenkomen. Volgens de teamleider zijn dit er in werkelijkheid meer dan 400 geweest, waaronder veel tips van paragnosten. Er wordt een schifting gemaakt, waarbij de hoogste prioriteit gegeven wordt aan tips die in een van de bestaande scenario's passen. Tips van paragnosten krijgen een lagere prioriteit. Geen enkele tip heeft geleid naar de vindplaats van Meike. Pas als de dader zich meldt bij de politie, wordt haar stoffelijk over-schot op zijn aanwijzingen gevonden in zijn tuin.

Bijzonderheden

Opvallend in deze zaak is dat het Amber Alert de dag na de verdwijning van Meike wordt ingezet, terwijl het plan voor verzending in de loop van de nacht ontstaat. De overweging hierbij is dat het uitzenden van een Amber Alert 's nachts niet effectief is. De volgende dag loopt de uitzending nog enige vertraging op, doordat er onduidelijkheid bestaat over de beslisprocedure. Overigens is Meike hoe dan ook allang om het leven gebracht. De media zijn in deze zaak zeer offensief te werk gegaan, omdat de politie te weinig concrete informatie naar buiten zou brengen. Allereerst komt er veel kritiek op het tijdstip van de

inzet van het Amber Alert. Dit was volgens verschillende media veel te laat. Daarna wordt de politie beschuldigd van slecht researchewerk door het openhouden van alle scenario's. In werkelijkheid heeft de politie al getrechterd, maar houdt zij in de communicatie naar het publiek bewust alle opties open. Dit valt slecht, omdat bij media en publiek al het gevoel leefde dat er iets ernstigs was gebeurd.

4.7 De lijnen bij elkaar

In deze voorlaatste paragraaf willen we de overeenkomsten en verschillen uit de hiervoor gepresenteerde casussen beschrijven. Daarbij worden ook de kenmerken meegenomen uit de twee casussen die vanwege de gevoeligheid van het materiaal niet als casusbeschrijving weergegeven konden worden. De onderstaande beschouwing heeft dus betrekking op alle acht bestudeerde zaken. Achtereenvolgens bespreken we de belangrijkste kenmerken van de zaken, het uitgangspunt van het politieonderzoek, op welke wijze opsporingsberichtgeving is ingezet, de aanknopingspunten en waarde ervan, en tot slot welke knelpunten er met de inzet gemoeid zijn.

4.7.1 Kenmerken van de bestudeerde ontvoeringen

De zaken kennen verschillende aanleidingen. Het aspect van de wederrechtelijke vrijheidsberoving staat in sommige zaken meer op de voorgrond dan in andere. Zowel de motieven van de daders, de benaderingswijze, als het verloop van de misdrijven lopen uiteen.

Een van de zaken betreft een parentale (ouder-kind)ontvoering rondom een voogdijkwestie, er zijn drie ontvoeringen van een minderjarige met een seksueel aspect (waarbij dader en slachtoffer elkaar in één geval kenden), er is één zaak in de relationele sfeer met onduidelijk motief, twee zaken hebben een aspect van uitbuiting en in één zaak is het de daders om losgeld te doen. In drie zaken overleeft het slachtoffer het niet, in twee gevallen is het dodelijke slachtoffer minderjarig. Dit zijn allemaal zaken met een seksuele component. In de helft van de zaken is het slachtoffer door de dader overrompeld en met gebruik van geweld meegenomen, in de andere helft worden de slachtoffers meegelokt door middel van een smoes en/of zijn ze uit eigen beweging richting de daders gegaan. In die gevallen zijn de slachtoffers daarna tegen hun wil vastge-

houden en misbruikt, in drie zaken met de dood tot gevolg. Sommige zaken duren één dag, andere zaken lopen enkele maanden of langer voordat ze opgelost kunnen worden. In vijf zaken zijn de slachtoffers minderjarig, in drie zaken meerderjarig. Bijna alle slachtoffers hebben een bepaalde kwetsbaarheid, zoals minderjarige leeftijd, alleenstaand-zijn of een verslavingsprobleem. In drie zaken hebben de daders individueel geopereerd, in de overige zaken is er hulp van medeplegers. Alleen in de losgeldontvoering is het slachtoffer zorgvuldig uitgekozen vanwege haar vermogende familie en ook de parentale ontvoering is zorgvuldig gepland. In enkele gevallen hebben de daders achteraf verklaard dat zij al wel met ‘ideeën rondliepen’, maar zijn het moment van de daadwerkelijke ontvoering en het slachtoffer willekeurig, wat aansluit bij bevindingen in de literatuur: ‘In reality, kidnapping is usually a crime of opportunity carried out without a great deal of planning or special skill’ (Soothill e.a., 2007: 70).⁵⁷ In de afwikkeling van het delict is vaak wel doelmatig te werk gegaan (en worden sporen verborgen). In zes zaken hebben de daders antecedenten, waaronder geweld, zeden, diefstal en drugshandel. Eén dader heeft geen antecedenten, maar wel problemen met middelengebruik (softdrugs). Alleen in de parentale ontvoering heeft de dader antecedenten noch problemen met middelengebruik.

4.7.2 Startpunt politieonderzoek

Ook de wijze waarop de zaken zich bij de politie aandienen, loopt uiteen. De zaken dienen zich ofwel als een persoonsvermissing aan bij de politie ofwel als een ontvoering. Bij één zaak is de aanvang ‘atypisch’. We lichten de verschillende scenario’s toe.

Aanvang als persoonsvermissing is het geval in vier zaken: de slachtoffers worden door familieleden als vermist gemeld bij de politie. Bij een van deze ‘vermissingszaken’ schat de ter plaatse gekomen politie de vermissing op basis van de omstandigheden direct als urgent in en wordt er snel geschakeld naar een opsporingsonderzoek. Bij een tweede zaak wordt de situatie in eerste instantie als vermissing van categorie 2 ingeschat, vanwege het feit dat de (minderjarige) slachtoffers op eigen beweging zijn ‘weggelopen’ (de zaak waarin minderjarigen worden uitgebuit). Wanneer geen enkel contact met de slachtoffers verkregen kan worden, wordt de urgentie verhoogd. In de overige

⁵⁷ De auteurs verwijzen naar een citaat uit Crew en Lammers (2001: 352).

twee zaken wordt de vermissing niet direct als urgent ingeschat, ofwel omdat het slachtoffer wel vaker een tijdje vermist was (de zaak van Dora), ofwel omdat er andere mogelijke scenario's zijn en er onvoldoende aanwijzingen zijn voor urgentie (de zaak van Béatrice). In allebei deze zaken is het slachtoffer meerderjarig. De plaatselijke politie verricht dan eerst vanuit haar hulpverlenende taak onderzoek naar de vermissing. Achteraf geeft de recherche aan dat de urgentie niet goed is ingeschat en dat dit het politieonderzoek geschaad heeft.

In drie zaken is het op basis van de eerste melding of net daarna juist snel duidelijk dat het om een ontvoering gaat: in de melding wordt aan de politie gecommuniceerd dat het om ontvoering gaat en/of dit wordt op basis van getuigenverklaringen door het direct ter plaatse gekomen politiepersoneel geconstateerd. De meldkamer is de eerste schakel in de politieke reactie. Uit verklaringen van de respondenten blijkt dat de beginfase na de melding soms rommelig verloopt. De urgentie wordt echter wel direct duidelijk en er wordt (al dan niet op basis van de aangifte) meteen daarna gestart met het opsporingsonderzoek.

Zoals gezegd, is in één zaak de aanvang 'atypisch': het onderzoek start met het aantreffen van het levenloze lichaam van het slachtoffertje op de openbare weg. Het slachtoffer is op dat moment nog niet als vermist gemeld; deze melding volgt kort daarna. De politie heeft deze link dan echter nog niet gelegd en er wordt in eerste instantie nog uitgegaan van een ernstig verkeersongeluk.

4.7.3 De gevolgde werkwijze rond de opsporingsberichtgeving

Mede vanwege de zeer verschillende aanleidingen van de zaken wordt ook verschillend omgegaan met de media en de inzet van opsporingsberichtgeving. Een slag die vrijwel direct vanuit de meldkamer of de chef van dienst gemaakt wordt, is het doen uitgaan van een (lokaal) Burgernet-bericht of een SMS-Alert. Dit gebeurt in de helft van de zaken, zowel bij meldingen van persoonsvermissing als van ontvoering. Naast Burgernet worden de volgende vormen van opsporingsberichtgeving gebruikt: persberichten en persconferenties, flyers, Amber Alert, *Opsporing Verzocht*, opsporingsprogramma's op de regionale tv, de websites www.vermistekinderen.nl, www.vermistepersonen.nl en www.depolitiezoekt.nl, websites van andere landelijke media zoals *Hart van Nederland*, en regionale pers zoals RTV Utrecht. In veel gevallen worden er persberichten verspreid die vervolgens worden overgenomen door andere media. Sociale media worden wel gemonitord en in het rechercheonderzoek betrokken, maar niet

zozeer gebruikt als zendkanaal voor opsporingsberichtgeving. Dit kan komen doordat de zaken enkele jaren geleden spelen, toen sociale media nog geen hoogtij vierden, maar ook doordat de recherche terughoudend is in het gebruik van media die zij minder goed kan 'controleren'.

Bij de overweging tot het inzetten van opsporingsberichtgeving zijn de recherche en de officier van justitie betrokken en veelal (meer of minder intensief) een persvoorlichter/communicatieadviseur. Deze laatste is met name intensief betrokken bij het opstellen van de berichtgeving en de persvoorlichting. In de gevallen van de minderjarige slachtoffers wordt in drie zaken in overleg met de Landelijke Eenheid (het toenmalige KLPD) overwogen om een Amber Alert uit te doen gaan. Dit geschiedt ook daadwerkelijk in twee zaken, en wel de ochtend/middag na de eerste melding. In de derde zaak wordt het Amber Alert vanwege de overige aanknopingspunten en het ingeschatte risico voor het slachtoffer toch niet uitgezonden. Hoewel de zaak goed afloopt, krijgt de recherche vanuit de media veel kritiek op deze beslissing. Daarnaast wordt in twee andere zaken van de inzet van *OpsporingVerzocht* afgezien, omdat dit in de betreffende fase van het onderzoek onvoldoende zou opleveren of mogelijk negatieve bijwerkingen zou kunnen hebben (beïnvloeding van getuigen). In een andere zaak wil men wel uitzenden in *OpsporingVerzocht*, maar komt de aanvraag er bij het programma niet door. Tot slot wordt *TROSVermist* door de meeste rechercheafdelingen en officieren van justitie niet gezien als officieel kanaal voor opsporingsberichtgeving. In enkele zaken volgt gedurende het rechercheonderzoek wel een uitzending van *TROSVermist*, al dan niet met medewerking van de politie.

In de meeste gevallen wordt opsporingsberichtgeving snel na aanvang van het rechercheonderzoek ingezet. Ofwel op de dag van de melding zelf ofwel de volgende dag wordt de eerste opsporingsberichtgeving (persbericht, Amber Alert) uitgezonden. De doelstelling is veelal het mobiliseren van getuigen en de oproep tot informatie over de zaak. Naarmate opsporingsberichtgeving later in het onderzoek wordt ingezet, zijn er andere doelstellingen. Enerzijds worden de vragen om informatie specifieker toegespitst op bepaalde voorwerpen, personen of aanwijzingen, anderzijds verschuift de doelstelling van het verzamelen van informatie naar andere tactische overwegingen (zoals het veroorzaken van ruis). In enkele zaken wordt pas na een aantal weken voor het eerst opsporingsberichtgeving ingezet (regionaal opsporingsprogramma). Dit zijn de zaken waarbij de urgentie in eerste instantie niet als ernstig is ingeschat en/of waarbij alternatieve scenario's bestaan, waaronder een vrijwillig verdwijnen van het slachtoffer.

4.7.4 De waarde van de opsporingsberichtgeving

In de bestudeerde zaken levert de opsporingsberichtgeving ten opzichte van de overige recherchemiddelen beperkte opbrengsten. Al met al levert de berichtgeving waarin breed informatie wordt uitgevraagd veel reacties op, waaronder van paragnosten, maar volgens de respondenten zijn er relatief weinig concrete, cruciale tips. Er zijn twee zaken waarin de ingezette opsporingsberichtgeving tot concrete aanknopingspunten heeft geleid, die hebben bijgedragen aan de oplossing van de zaak; drie zaken, wanneer ook interne opsporingsberichtgeving meegerekend wordt. In de eerste twee gevallen betreft het aanknopingspunt de reactie van een getuige, die reageerde op het uitgezonden bericht. In de eerste zaak gaat het om een tip naar aanleiding van een Amber Alert, waarin gevraagd wordt om uit te kijken naar het slachtoffer (naam en foto) en de auto die bij de ontvoering is gebruikt. Hierop reageert een burger die de auto tegenover zijn woning geparkeerd heeft zien staan. Dit blijkt inderdaad de betreffende auto: in de auto wordt een verhuurbewijs op naam van de verdachte aangetroffen, plus een locatie van het verhuuradres. In de tweede zaak is een persbericht uitgezonden met een andere doelstelling, namelijk het verifiëren van het verhaal dat de inmiddels aangehouden verdachte heeft verstrekt. Ook dit levert de gewenste resultaten op: er worden aanvullende getuigen gevonden en er wordt aanvullend bewijsmateriaal vergaard. In de derde zaak circuleert de berichtgeving intern, onder vermelding van signalement en kenteken van de auto die de ontvoerders hebben gebruikt. Dit leidt tot herkenning bij twee surveillanten, die het voertuig kunnen koppelen aan een van de twee verdachten.

In de overige zaken leiden andere recherchemiddelen tot de oplossing, of dient de oplossing zich op andere wijze aan. Daarbij kunnen de mediaberichten wel indirect van waarde zijn geweest. Bij de losgeldontvoering bijvoorbeeld, hebben de daders het slachtoffer volgens de recherche waarschijnlijk vrijgelaten vanwege de enorme media-aandacht voor de zaak. In de zaak van Meike geeft de dader zichzelf uiteindelijk aan en in de zaak van Noortje waarschuwt een vriend van de dader de politie. Het is moeilijk vast te stellen in hoeverre de mediaberichtgeving daarop van invloed is geweest, maar het is niet onwaarschijnlijk dat de daders (dan wel de directe omgeving van de daders) de impact van het misdrijf via de berichtgeving hebben ervaren. Hoewel de opbrengst van opsporingsberichtgeving over de verschillende zaken al met al beperkt lijkt, benadrukken respondenten dat slechts één cruciale tip tot de oplossing van de zaak kan leiden en dat de inzet van opsporingsberichtgeving alleen daarom al waardevol is.

Uit het bovenstaande blijkt dat geen zaak hetzelfde is en dat er tal van bijzonderheden aan de verschillende zaken verbonden zijn.

4.7.5 Knelpunten

Tot slot halen wij hier nog kort enkele knelpunten aan die uit de casuïstiek naar voren komen. Het merendeel hiervan is gerelateerd aan de enorme druk waaronder de betrokkenen soms moeten werken.

Wanneer er wordt gesproken over knelpunten in het onderzoek, is dit veelal gerelateerd aan de (hectische) beginfase. In enkele zaken kunnen gedurende langere tijd geen bijzondere opsporingsmiddelen worden ingezet vanwege de status van persoonsvermissing. Dit is voor de rechercheurs, die een onderbuikgevoel hebben dat het ‘foute boel’ is, erg frustrerend. Ditzelfde geldt voor de betrokken officieren van justitie, die onvoldoende aanwijzing zien voor een strafbaar feit en als gevolg daarvan de inzet van BOB-middelen bewaken. In een van de journaals vinden we een veelzeggende uitspraak terug van een officier: ‘Jullie krijgen geen BOB-artikel voor dit onderzoek. Jullie zullen het op grond van artikel 2 PW⁵⁸ moeten doen. Ik wil er niets meer over horen.’ Ook wordt er gesproken over toenemende druk en onbegrip vanuit de families over de bevoegdheden van de recherche bij de verschillende statussen van een vermissing. Enkele keren wordt genoemd dat een signalering of het uitzenden van berichtgeving vertraging oploopt doordat de beslisprocedures onvoldoende bekend zijn.

Een ander knelpunt dat wordt benoemd, is dat de werkwijzen van een TGO en een SGB0, wanneer deze gelijktijdig naast elkaar lopen, kunnen botsen. Het TGO is gericht op het opsporen van de dader door middel van het recherche-onderzoek, waarbij het de media weloverwogen, al dan niet op een specifieke manier kan inzetten (opsporingsberichtgeving). Een SGB0 is vooral naar buiten toe gericht, op het beteugelen van de maatschappelijke onrust (informereren, persvoorlichting). Deze twee doelstellingen kunnen conflicteren. Daarnaast blijkt uit de bestudeerde ontvoeringszaken dat binnen de TGO’s slecht zicht is op wat er binnen de SGB0’s gebeurt.

‘Bij de SGB0 bleven de deuren dicht. Er zijn twijfels bij de meerwaarde van een SGB0 in een onderzoek als dit. Men is van mening dat deze

⁵⁸ Nu art. 3 PW 2012: bevoegdheid vanuit hulpverlenende taak.

meerwaarde er zeker is bij zaken zoals voetbalrellen en andere dreigende situaties, maar als er daadwerkelijk tactisch onderzoek verricht moet worden, lijkt het wat moeizaam te verlopen. Zeker als er ook een TGO opgestart wordt, maar de leden van het TGO niet bij de briefing kunnen/mogen aansluiten. De SGB0 lijkt superieur over te komen. Er is een gevoel van afstand.' (presentatie over het rechercheonderzoek)

Soms is van inzet van opsporingsberichtgeving afgezien omdat er voldoende andere lijnen lopen en/of er bepaalde risico's gepercipieerd worden, waaronder de veiligheid van het slachtoffer. Bij alle zaken wordt gesproken over grote onrust vanuit de gemeenschap en/of media-aandacht voor de zaak. In enkele gevallen wordt duidelijk dat deze media-aandacht van invloed is op de overweging om opsporingsberichtgeving in te zetten. Een kanttekening die in meerdere zaken bij zowel de opsporingsberichtgeving als de overige media-aandacht wordt geplaatst, is de impact die de media-aandacht heeft voor de familie van het slachtoffer en de overige betrokkenen.

4.8 Resumé

De bestudeerde ontvoeringszaken kennen uiteenlopende motieven, verschillende typen daders, zowel minderjarige als meerderjarige slachtoffers en een eigen/specifiek verloop van het misdrijf. Onder de acht zaken zijn één (ouder-kind)ontvoering rondom een voogdijkwestie, drie ontvoeringen van een minderjarige met een seksueel aspect, twee zaken met een aspect van uitbuiting, één relationele ontvoering met onduidelijk motief en één losgeldontvoering. In vijf zaken zijn de slachtoffers minderjarig. Bijna alle slachtoffers kennen een bepaalde kwetsbaarheid, zoals minderjarige leeftijd, alleenstaand-zijn of een verslavingsprobleem. In drie van de acht zaken overleeft het slachtoffer het niet; deze zaken kennen alle drie een seksuele component en twee zaken een minderjarig slachtoffer. De dodelijke slachtoffers zijn door de daders meegelokt met een smoes en/of zijn uit eigen beweging richting de daders gegaan. Volgens worden de slachtoffers tegen hun wil vastgehouden en misbruikt. De meeste ontvoeringen zijn niet zorgvuldig gepland. In de meeste (zes van de acht) zaken hebben de daders antecedenten, waaronder geweld, zeden, diefstal en drugshandel.

De zaken dienen zich op verschillende manieren bij de politie aan: als personsvermissing, als ontvoering en in één geval met het aantreffen van een stof-

felijk overschot. Als gevolg daarvan verschilt ook de initiële politieke reactie. Met name in de hectische opstartfase is er een gebrek aan overzicht en een tekort aan informatie, of wordt gewerkt met incorrecte gegevens over het incident. Bij een aantal vermissingen kan de urgentie niet goed worden ingeschat, waardoor het opsporingsonderzoek op zich laat wachten, wat tot onbegrip leidt bij de families en/of de media.

Afhankelijk van onder meer de aanleiding, de urgentie-inschatting en de bestaande ervaring wordt er verschillend met opsporingsberichtgeving omgegaan. In de helft van de zaken wordt vrijwel meteen (door de meldkamer/chef van dienst) een lokaal Burgernet-bericht uitgezonden. Verder wordt opsporingsberichtgeving meestal snel na aanvang van het rechercheonderzoek ingezet. In de bestudeerde zaken worden de volgende vormen van opsporingsberichtgeving gebruikt: persberichten, persconferenties, flyers, Amber Alert, *Opsporing Verzocht*, regionale opsporingsprogramma's, interne en externe websites en regionale pers. In veel gevallen worden verzonden persberichten overgenomen door andere media. Sociale media worden wel gemonitord, maar niet gebruikt als kanaal voor opsporingsberichtgeving. Mogelijk komt dit doordat een deel van de opsporingsonderzoeken wat ouder is, mogelijk is de recherche terughoudend vanwege het oncontroleerbare karakter van sociale media.

De doelstelling van opsporingsberichtgeving is vooral het zoeken van getuigen en informatie. Naarmate opsporingsberichtgeving later in het onderzoek wordt ingezet, zijn er andere doelstellingen, zoals specifiekere informatievragen rond de bewijslast of het veroorzaken van ruis. De opbrengsten lijken beperkt, maar in enkele zaken waarbij zeer specifieke informatie uitgezet wordt, komen er concrete en waardevolle tips binnen die het rechercheonderzoek een positieve wending geven. Soms wordt weloverwogen van berichtgeving afgezien, omdat er andere aanknopingspunten zijn en men bang is dat de daders het slachtoffer wat zullen aandoen als er berichten in de media komen. Toch blijkt ook de druk vanuit de media op het team of mediakritiek over eerdere beslissingen ten aanzien van opsporingsberichtgeving van invloed op de besluitvorming. Bovendien kunnen de doelstellingen van het tactisch team conflicteren met de doelstellingen van een parallel lopend SGBO. Bij de overweging tot het inzetten zijn de recherche en de officier van justitie betrokken. Bij drie zaken met minderjarige slachtoffers wordt overlegd met de Landelijke Eenheid over de mogelijkheid van een Amber Alert. Een woordvoerder of communicatieadviseur wordt vooral ingezet voor het opstellen van berichten en persvoorlichting.

Betrokkenen en werkprocessen in de praktijk

In hoofdstuk 3 zijn de richtlijnen en werkprocessen betreffende opsporingsberichtgeving besproken zoals bekend uit de bestaande documentatie en literatuur. In dit hoofdstuk schetsen we globaal wie er in de praktijk van ontvoeringszaken betrokken zijn bij de inzet van opsporingsberichtgeving, en staan we stil bij de ervaringen met de richtlijnen en werkprocessen. Wat verstaan onze respondenten eigenlijk onder opsporingsberichtgeving? Welke richtlijnen hanteren de politie-eenheden bij het gebruik van opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken? Welke partijen zijn daarmee gemoeid? Hoe wordt omgegaan met publieke dan wel mediareacties?

Wat betreft de organisatie en werkprocessen van opsporingsberichtgeving beperken we ons tot de belangrijkste aspecten daarvan binnen de context van ontvoeringszaken zoals gebleken uit dit onderzoek. Achtereenvolgens komen aan bod: de organisatie van de werkprocessen (§5.1), de bekendheid van direct en indirect betrokkenen met de richtlijnen en werkprocessen (§5.2), de rol van de politieke communicatieadviseur bij de beslissingen en overwegingen (§5.3), het omgaan met publieke reacties (§5.4), en tot slot de omgang met de familie en naasten van slachtoffers (§5.5).

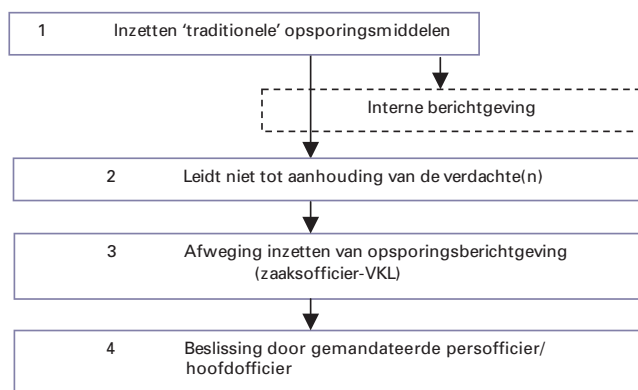
5.1 Organisatie van het werkproces rond opsporingsberichtgeving

Na enkele ernstige incidenten, zoals de moord op Milly Boele (10 maart 2010) en de dodelijke schietpartij door Tristan van der Vlis in Alphen aan den Rijn (9 april 2011), vindt er volgens onze gesprekspartners een professionaliseringsslag plaats op het gebied van opsporingscommunicatie. Momenteel is er binnen de politie-eenheden nog geen landelijke standaardisatie van werkprocessen voor opsporingsberichtgeving: dit is in belangrijke mate een aangelegenheid van de communicatieafdeling. Sommige eenheden zijn verder in de professionalisering van de (opsporings)communicatie dan andere.

Ruwweg is de organisatie van opsporingscommunicatie binnen de politie als volgt. Ieder van de tien politie-eenheden kent een Mediadesk, een soort piketlijn

van persvoorlichters. De dienstdoende piketvoorlichters zijn werkzaam op de afdeling communicatie. Daar werken politiewoordvoerders (of persvoorlichters), die de media dagelijks te woord staan, en communicatieadviseurs. In de praktijk houden de woordvoerders zich tevens bezig met opsporingsberichtgeving, aldus een woordvoerder uit een van de politie-eenheden. De woordvoerders en communicatieadviseurs van de afdelingen communicatie kunnen bij de persofficieren van het OM terecht voor advies en overleg. Voor landelijke opsporingsberichtgeving kunnen de politie-eenheden voor advies en bemiddeling terecht bij de politieproducers van de Landelijke Eenheid.

Naast de *Aanwijzing* hebben de eenheden zelf nog richtlijnen voor opsporingsberichtgeving. Zo wordt in sommige eenheden gewerkt met checklists. Ook is er veelal een duidelijke procedure voorhanden hoe zaken bij de afdeling communicatie moeten worden aangeleverd en wat het stappenplan is. Hieronder wordt een voorbeeld gegeven van een stappenplan uit een van de politie-eenheden, waar een ‘strenge’ benadering van opsporingsberichtgeving wordt gehanteerd (figuur 5.1). Dit stappenplan wordt gebruikt voor landelijke en regionale berichtgeving.

Figuur 5.1: Voorbeeld stappenplan politie-eenheid

In de nabije toekomst worden er nog veel veranderingen doorgevoerd wat betreft de organisatie van opsporingsberichtgeving. Zo wordt standaardisering van de werkprocessen momenteel landelijk georganiseerd. Een respondent met landelijke expertise inzake opsporingsberichtgeving zegt hierover:

‘We zien dat opsporingsberichtgeving in de huidige, nieuwe werkelijkheid, met het gebruik van smartphones, een hele hoop camera’s, sociale media en burgers die van alles en nog wat posten op het internet, een heel andere dimensie gaat krijgen. Het is eigenlijk de doelstelling van het Project Opsporingscommunicatie binnen het programma om dat letterlijk te standaardiseren en organiseren.’

Daarbij wordt het werkproces georganiseerd, maar ook de verbinding tussen de communicatiemedewerkers en de recherche, alsmede de ondersteunende IT-voorzieningen.

5.2 Bekendheid met richtlijnen en werkprocessen

Aan de respondenten betrokken bij de door ons bestudeerde ontvoeringszaken is gevraagd naar hun mening over de bestaande richtlijnen en werkprocessen rondom opsporingsberichtgeving.

De Aanwijzing Opsporingsberichtgeving

In de praktijk wordt meestal verwezen naar de belangrijkste richtlijn, de *Aanwijzing Opsporingsberichtgeving* (hoofdstuk 3). Hoewel veel rechercherespondenten deze richtlijn weten te noemen, kunnen zij de inhoud (in grote lijnen) veelal niet reproduceren. Meestal krijgen we te horen: ‘Dat staat in de *Aanwijzing*.’ Daarvoor wordt mede verwezen naar het OM: ‘daar weten ze de formele richtlijnen’, ‘hierover gaat de zaakofficier in samenspraak met zijn achterban’. Een politierespondent wijst erop dat het verleggen van deze verantwoordelijkheid naar het OM niet helemaal terecht is. De recherche is er nog niet erg van doordrongen dat opsporingsberichtgeving onderdeel wordt van het opsporingsonderzoek en de justitiële afwikkeling daarvan.

‘Als je opsporingscommunicatie inzet, is deze onderdeel van het opsporingsproces. De *Aanwijzing Opsporingsberichtgeving* geeft aan “wanneer wel” en “wanneer niet” en wordt zo veel mogelijk aan de tijd aangepast. Maar de goede argumentatie, feiten en omstandigheden blijven van groot belang en zijn onderdeel van het strafdossier voor de rechter. Het opsporings-team moet dus goed beargumenteren waarom is gekozen voor opspo-

ringsberichtgeving op basis van de ernst van het delict, de omstandigheden of impact daarvan en het feit dat andere middelen niet toereikend waren.’

De afdeling communicatie

Op operationeel niveau (recherche) is nog niet voldoende bekend dat feiten en omstandigheden voor de inzet van opsporingsberichtgeving belangrijk zijn met het oog op de behandeling van een strafzaak op de strafrechtzitting. In een andere eenheid wordt de recherche ook medeverantwoordelijk gehouden als de richtlijnen vanuit de afdeling communicatie niet worden gevolgd. ‘Als het fout gaat’, worden zowel de zaakofficier vanuit het OM als de rechercheur vanuit de politie hierop aangesproken.

In sommige eenheden is bij rechercheafdelingen in het algemeen nog onvoldoende doorgedrongen wat de afdeling communicatie voor een recherche-onderzoek (meestal een TGO) kan betekenen, aldus respondenten van zowel politie als OM. Enkele medewerkers van de afdeling communicatie beschrijven hoe zij moeten lobbyen voor zaken voor bijvoorbeeld de regionale opsporingsprogramma’s, terwijl er meer dan genoeg zaken zijn die geschikt zijn voor opsporingsberichtgeving.

Richtlijnen voor specifieke vormen van opsporingsberichtgeving

De onbekendheid met procedures voor specifieke opsporingsberichtgeving heeft in enkele bestudeerde ontvoeringszaken voor vertraging gezorgd. Voorbeelden zijn de toestemmingsprocedure voor Amber Alert en het doen uitgaan van een internationale signalering (te zien als een vorm van interne opsporingsberichtgeving). In beide gevallen was de toestemmingsprocedure bij de zaakofficiëren niet helder, waardoor onnodige stappen voor toestemming werden genomen dan wel aanvragen opnieuw moesten worden ingediend. Deze haperingen zien de betrokkenen als een leermoment, waar zij in de toekomst niet nogmaals tegen aan zullen lopen. Vooral bij Amber Alert, dat formeel geen opsporingsberichtgeving is maar wel in ontvoeringszaken wordt ingezet, was het voorheen niet altijd duidelijk wat de formele richtlijnen zijn. Een teamleider vertelt dat op aanwijzing van de zaakofficier lang moest worden gewacht op toestemming van de landelijk portefeuillehouder opsporings-

berichtgeving (hoofdofficier van justitie), die achteraf niet nodig bleek te zijn. In een andere zaak weet de zaaksofficier van justitie ook niet precies wat de richtlijn is:

‘Nou, ik weet niet of dat formeel geregeld is, maar als zaaksverantwoordelijke vind ik dat ik daar op zijn minst in gekend moet worden. Ik kan me voorstellen dat het misschien niet strikt nodig is om de officier daarin te kennen, maar het lijkt me wel handig, want je gebruikt het als opsporingsmiddel en dan kan het een tactisch punt van belang zijn, om überhaupt te bepalen of het wel of niet wordt ingezet en welke informatie je prijsgeeft.’

Richtlijnen en werkprocessen vermissing en ontvoering

Los van de richtlijnen en werkprocessen rond opsporingsberichtgeving zeggen respondenten dat bij vermissing en ontvoering de basispolitiezorg (basisteam) een cruciale rol vervult. Na een geruchtmakende zaak, zoals de ontvoering van Milly Boele, zijn er verschillende evaluatieonderzoeken geweest waaruit nieuwe werkprotocollen zijn voortgekomen voor urgente persoonsvermissing en ontvoering. Respondenten geven aan dat deze bij de recherche al voldoende zijn ingedaald, maar bij de basispolitiezorg nog niet. De basispolitiezorg krijgt echter vaak als eerste te maken met potentiële ontvoeringen (urgente persoonsvermissing) via een melding van persoonsvermissing. Het basispersoneel is niet altijd goed bekend met de aanpak van vermissingszaken en kan in dat geval de urgentie niet goed inschatten.

Tot slot merken we dat bij sommige recherchechefs weerstand bestaat ten opzichte van de richtlijnen en werkprocessen, in relatie tot de complexiteit en uniekheid van ontvoeringszaken. Gevraagd naar zijn mening over de bestaande richtlijnen en werkprocessen, antwoordt een van de respondenten het volgende:

‘We volgen de uniekheid van de zaak en daarna wordt gekeken naar de juridische vereisten. Op het moment dat deze zaak zich nú zou voordoen, dan is het laatste wat je gaat doen, kijken naar formele werkprocessen. Je gaat met de parketleiding en je eigen leiding aan tafel om te bedenken: wát kunnen we nu het beste doen? En dan zoek je later wel

het “middel” erbij. Het structuurtje is dan echt niet leidend, echt niet. Weg ermee. Dit soort atypische zaken moet je atypisch behandelen.’

5.3 De rol van de politieke communicatiemedewerker

Wie zijn er in de praktijk betrokken bij de overweging en beslissing tot opsporingsberichtgeving? In het vorige hoofdstuk zagen we al dat de hoofdofficier van justitie binnen de eenheden beslist over de inzet. Bij onze respondenten is dit goed bekend: ‘opsporingsberichtgeving is een zaak van het OM’. Met (de leiding van) het betrokken researchteam wordt overlegd op welke manier hier invulling aan wordt gegeven. Bij de overwegingen om tot inzet over te gaan en de wijze waarop inzet zal geschieden, speelt in de eenheden bovendien de communicatieadviseur een (wisselende) rol. Daarom besteden we daar in deze paragraaf bijzondere aandacht aan.

De (research)kunde van de communicatieadviseur

Volgens de respondenten van de afdelingen communicatie, maar ook volgens meerdere teamleiders en zaaksofficieren, is het ideaal dat een communicatiedeskundige samen met het researchteam kijkt naar de mogelijkheden en meedenkt over de overwegingen om opsporingsberichtgeving in te zetten.⁵⁹ Welke berichten wel en welke niet worden gecommuniceerd en welke middelen daarvoor worden ingezet, wordt benoemd als een deskundigheid van communicatiemedewerkers. Er moet constant geschakeld worden met de opsporing over welke informatie wel/niet vrijgegeven wordt, welke vraag gesteld wordt en aan welke doelgroep. Deze wisselwerking is in sommige gevallen erg complex.

‘Die researchdeskundigheid moet je echt heel goed koppelen aan je communicatiedeskundigheid, en dat wil nog wel eens misgaan. Het adviseren aan researchteams over de inzet van opsporingsberichtgeving is een bijzondere deskundigheid van een communicatiemedewerker. Want communicatiemensen weten welk middel het beste ingezet kan worden in die specifieke casus. Ga je huizen langs door middel van een

⁵⁹ Deze inzetoverwegingen komen in hoofdstuk 6 uitgebreid aan bod.

pamflet, of ga je een en ander via de landelijke televisie doen, of ga je het via de regionale televisie doen?’ (respondent Politie Nederland)

De verbinding communicatie-recherche

Van oudsher is er geen natuurlijke verbinding tussen communicatiedeskundigen en recherchechefs, zegt dezelfde respondent. ‘De ene eenheid heeft dat goed voor elkaar. Er zijn ook eenheden waar dat als een deeltaak belegd is bij een van de medewerkers en waar het nog niet zo goed gestandaardiseerd is.’ Blijkens de bestudeerde zaken en de interviews wordt de afdeling communicatie aan de ‘voorkant’ van het rechercheonderzoek nogal eens vergeten. In sommige eenheden wordt een communicatiemedewerker automatisch in de VKL (Vaste Kern Leidinggevenden) van een TGO opgenomen. Bij onderzoeken op districtsniveau wordt de communicatiemedewerker wel geïnformeerd, maar niet altijd gevraagd om mee te denken over het inzetten van opsporingsberichtgeving als opsporingsstrategie. In andere eenheden is men zelfs terughoudend in het betrekken van de afdeling communicatie bij het rechercheonderzoek, omdat men bang is dat er ongewenst tactische informatie naar buiten gebracht wordt. Hierbij speelt mee dat opsporingsberichtgeving en publieks- of persvoorlichting binnen de recherche vaak niet los van elkaar worden gezien. Het zit volgens onze gesprekspartners nog niet goed tussen de oren dat opsporingsberichtgeving echt een recherchestrategie is, die ook een bijzondere deskundigheid vergt.

‘Wat betreft berichtgeving moet je onderscheid maken tussen voorlichting en communicatie. Voorlichting betreft echt het geven van voorlichting over de zaak, maar de communicatieadviseur adviseert wanneer in welke vorm opsporingsberichtgeving in te zetten. De persvoorlichter en de communicatieadviseur zitten op dezelfde afdeling. Persvoorlichting wordt er vaak snel bij betrokken. Vanuit hun expertise zouden ze ook het researchteam kunnen adviseren om de communicatieadviseur in te schakelen. Bij grote zaken gebeurt dat wel. Het zou een aanbeveling zijn om – zodra je in het rechercheonderzoek gaat nadenken over opsporingsberichtgeving – er een communicatieadviseur bij te halen.’ (expert onderhandelingsstrategieën)

Met name binnen de recherche wordt nogal eens aangegeven dat persvoorlichting ‘buiten’ het rechercheteam gehouden moet worden, zodat niet onbedoeld tactische informatie aan journalisten gegeven kan worden. ‘Vaak is dat problematisch. Je zou voor beide iemand vrij moeten maken, want er is sprake van tegenstrijdige belangen’ (politierespondent). Meerdere respondenten beschrijven een bestaande spanning tussen communicatie en recherche: de recherche heeft er moeite mee dat communicatieadviseurs niet altijd ‘blauw’ zijn (‘wat weten jullie nu van opsporing?’), terwijl de communicatieadviseurs juist stellen dat de recherche te terughoudend is en niet begrijpt hoe het medialandschap werkt.

‘Je hebt twee werelden, de opsporing en de communicatie, en wat wij doen zit op het grensgebied van de twee. Men wil het wat buiten de deur houden. Communicatie in onze eenheid is hoofdzakelijk gericht op persvoorlichting, terwijl boeven vangen, het oplossen van zaken, mijns inziens de “core business” is van de politie.’

Volgens andere respondenten, zowel bij de recherche als bij de afdeling communicatie, is die scheiding tussen persvoorlichting en ondersteunend advies aan het rechercheteam niet zo noodzakelijk en wellicht zelfs onwenselijk. Ook de persvoorlichters kunnen namelijk het beste hun werk doen als zij over alle feiten beschikken. Bovendien mag van een professionele persvoorlichter verwacht worden dat hij deze scheiding zelf goed kan maken.

Overigens is het vanwege de organisatie en personele bezetting van veel afdelingen communicatie vaak niet mogelijk om persvoorlichting en communicatieadvies van elkaar te scheiden: beide functies worden dan door één persoon vervuld.

‘Het zou eigenlijk gemeengoed moeten worden dat je speciaal iemand inzet voor de mediacommunicatiestrategie bij opsporingsberichtgeving. Nu zien we echter de ontwikkeling bij de NP dat communicatie en voorlichting in één persoon verenigd zijn (om te bezuinigen). Terwijl je ziet dat ze daar vaak helemaal niet aan toekomen. De angst die ik heb, is dat men zich toch weer puur gaat beperken tot berichtgeving. Dat het meedenken in opsporing dan ondergesneeuwd wordt.’ (politierespondent)

Dat wil overigens niet zeggen dat iedere persvoorlichter ook goed advies kan geven over opsporingsberichtgeving: voor dat laatste is ervaring en een goede

kennis van rechercheonderzoek nodig. ‘Het is een compleet andere tak van sport dan persvoorlichting. Een plan schrijven vanuit communicatie voor de opsporing is wat anders dan persvoorlichting. Niet iedere persvoorlichter is ook in staat om mee te denken over opsporingsberichtgeving (en andersom)’ (ambtelijk secretaris). De personele krapte op de afdeling communicatie leidt er in sommige eenheden ook toe dat het medewerkers niet lukt om bij briefings te zijn. Onderstaand citaat van een persvoorlichter van de afdeling communicatie in een van de politie-eenheden is exemplarisch.

‘We hebben één collega die rechercheadviseur is; die wordt wel ingezet bij TGO’s, maar het gebeurt te weinig. Het zijn vaak de voorlichters die ook de adviezen geven. Qua menskracht is het bezwaarlijk dat één adviseur alle TGO’s afloopt. Het is nu de laatste jaren al zo dat wij alleen een opstartdag meelopen en daarna niet meer. We worden alleen bij zeer belangrijke beslissingen ingeschakeld en anders hebben we telefonisch contact met de leider van het TGO. (...) Je bent niet volledig op de hoogte van alle ontwikkelingen in het onderzoek. Dat houdt in dat je niet voldoende kunt meedenken en adviseren in het proces. En dat is juist belangrijk, zodat je in de woordvoering de goede stappen kunt zetten en eventueel eerder kunt adviseren om het publiek erbij te betrekken via opsporingsberichtgeving. Hoe langer je wacht met het publiek erbij te betrekken, hoe verder de zaak is weggezakt en hoe minder mensen zich iets kunnen herinneren.’

5.4 De omgang met reacties van burgers

Binnen de politie-eenheden die bij dit onderzoek betrokken waren,⁶⁰ is men niet op de hoogte van een landelijke richtlijn voor het omgaan met de reacties van burgers op de opsporingsberichtgeving. Bijna alle respondenten van de politie en het OM geven aan ‘dat er wel iets moet gebeuren met de reacties’.

Ontvangen van reacties

In de eerste plaats begint dat bij de technische en personele inrichting: burgers moeten ergens met hun reacties terecht kunnen. Een woordvoerder:

⁶⁰ Zie hoofdstuk 1.

‘Als iemand gaat bellen en die krijgt voortdurend een ingesprektoon, dan stopt die met bellen. Dan loop je het risico dat cruciale informatie niet bij jou terecht komt. We kunnen wel hard gaan roepen: er moet berichtgeving uitgaan, maar er moet wel de capaciteit voor zijn om het op te vangen, te verwerken en het te onderzoeken.’

‘Afhankelijk van hoe groot het is, moet je een compleet team inzetten om alles wat binnenkomt te ordenen en om het allemaal te verwerken. Dat is onderdeel van het proces,’ legt een respondent van een team opsporingscommunicatie uit. In het verlengde daarvan geven de rechnerespondenten aan dat de reacties die binnenkomen bij een belteam gewaardeerd moeten worden, voordat ze worden doorgezet naar het rechnereteam. Idealiter is er iemand voor de sociale media, een digitaal rechnerer en een informatieanalist en beslist de tactisch coördinator over de opvolging van tips.

De zaak Meike: een urgente vermissing met dodelijke afloop

In de zaak van Meike komen naar aanleiding van opsporingsberichtgeving zeer veel en uiteenlopende tips binnen. Van de meer dan honderd tips zijn er bijna twintig van helderzienden dan wel mediums. De teamleider:

‘Bij tips die binnenkomen vraag je je af: is het een realistisch verhaal wat iemand vertelt? En past het bij wat je al aan bevindingen binnen het rechnereoonderzoek hebt? Als iemand belt: ik zie een meisje dat wel lijkt op Meike, maar ze heeft wat zwart haar (terwijl Meike blond is). Ja... die tip gooi je niet in de prullenbak, maar bewaar je voor later.’

Een greep uit de tips:

- ‘Heeft gedroomd en die dromen heeft ze ongeveer tweemaal per jaar en die komen uit. Een jonge man met een baardje heeft een meisje op haar sokken van een trap gevoerd en daar waren twee oudere mannen, meisje had een bebloed been.’
- ‘Meike is in Istanbul, met iemand waar ze al anderhalf jaar verliefd op is. Ze mag niet meer bellen’ (medium).
- ‘Gezien op een zebrapad in een plaats aan de andere kant van het land.’

- ‘Meike leeft, maar zit in een manege of garagebox omgebouwd voor paarden’ (medium).
- ‘De zaak lijkt verdacht veel op de zaak Maddy McCann. Ik vraag u de beide zaken te vergelijken en te kijken naar overeenkomsten.’
- ‘Meike krijgt een spuit, eventueel heroïne. Ze wordt verdoofd door de mensen, kalm gehouden’ (medium).

(Bron: dossier en zaaksinterviews)

Opvolgen van reacties

In de tweede plaats moet er ‘rechercheopvolging’ plaatsvinden. Een respondent die heeft meegewerkt aan een in ontwikkeling zijnde visie op opsporingsbe-richtgeving, stelt dat dit een van de randvoorwaarden is voor de inzet van het middel. De recherche dient daadwerkelijk over de capaciteit te beschikken om de verkregen tips en informatie na te lopen en zal zelf prioritering aanbrengen in de afhandeling van tips.

Terugkoppeling

In de derde plaats zijn vrijwel alle respondenten het erover eens dat er terugkoppeling moet plaatsvinden naar de verstrekker van de informatie, veelal de burger. ‘Dat mensen niet het idee hebben: ik heb gebeld en ik hoor nooit meer wat van de politie’ (respondent OM). ‘Mensen zijn bereid om informatie te ver-schaffen, maar op het moment dat ze niet merken dat er iets mee gebeurt, dan houdt het op’ (wetenschapper). De opvolging van de reacties vindt plaats van-uit het researcheteam. Overigens zijn uit de acht bestudeerde casussen geen duidelijke antwoorden te herleiden over de wijze waarop deze terugkoppeling wordt gegeven. Ook de andere interviewrespondenten geven aan dat er in de praktijk nog ruimte is voor verbetering.

‘Als je niet serieus met tips omgaat, moet je niet naar de pers gaan. Hoe dan ook wordt iedere tipgever benaderd: “Bedankt voor uw tip, we komen erop terug.” Als je het niet doet, kom je niet serieus over als poli-tie. Dat gaat op termijn tegen je werken.’ (politierespondent)

In de praktijk gebeurt de terugkoppeling naar de burger volgens de recherche-respondenten niet altijd optimaal en ook bij de inrichting van het ontvangen van tips wil nog weleens iets misgaan. Een voorbeeld dat wordt gegeven, is dat wanneer tips binnenkomen via de meldkamer, deze na uitzending van een opsporingsbericht overbelast kan raken. Een ander voorbeeld is dat na afloop van een TGO nog wel reacties van burgers kunnen binnenkomen, maar het is de vraag of hier dan wat mee gebeurt. De inrichting en opvolging van tips worden in de praktijk wel steeds beter en bewuster vormgegeven, blijkt uit de interviews. Een communicatieadviseur of woordvoerder die is verbonden aan het recherche-team, adviseert het team over de opvolging van tips voordat hij het middel inzet: 'Van tevoren bespreek ik met het team dat ze er rekening mee moeten houden dat het een hausse aan reacties kan opleveren als ze het inzetten.'

Tot slot moeten volgens de respondenten ook belangrijke nieuwe ontwikkelingen in de zaak worden gezien als onderdeel van de terugkoppeling naar het bredere publiek. Bijvoorbeeld wanneer er een stoffelijk overschot wordt gevonden in een zaak. Uiteraard moet eerst op identificatie worden gewacht, maar de politie heeft tevens een verantwoording jegens de burger, de gemeenschap.⁶¹

Omgevingsanalyse

Enkele respondenten van de recherche halen aan dat zij bij TGO's in hun eenheid tegenwoordig ook een (media)omgevingsanalyse doen, teneinde een beeld te krijgen van wat de teneur is in de berichtgeving en wat het gevolg is van (opsporings)berichtgeving: hoe het wordt opgepikt in de schrijvende pers en op internet.⁶² Er wordt dan een verslag gemaakt van de eerste indrukken na berichtgeving. 'Neemt men letterlijk een persbericht over, of gaan ze andere zaken schrijven dan wat wij beoogd hebben. En wat moeten we daarmee in het vervolg? Wij kunnen wel een bepaald scenario presenteren, maar dit kan heel anders opgepikt worden' (ambtelijk secretaris). We komen hier ook op het terrein van de publieks- of persvoorlichting. Enkele andere respondenten spreken in dit verband over mediawatching. 'Dit moet een onderdeel worden van een recherche-team, omdat je anders achter de feiten aanloopt en niet meer proactief kunt handelen,' aldus een woordvoerder. Een woordvoerder in een andere politie-eenheid:

61 We komen hierbij op het vlak van persvoorlichting terecht.

62 Er is geen overzicht hoe dit in alle politie-eenheden georganiseerd is.

‘Als er een groot onderzoek loopt, hebben we tegenwoordig media-watchers. Zij scannen een aantal keren per dag de media. Het gaat dan zowel om wat er tussen burgers onderling gecommuniceerd wordt als om daadwerkelijke tips. Daar zit veel “rommel” bij, waar we eerlijk gezegd niets mee doen, maar als er relevante informatie bovenkomt, dan sluizen we dat door naar het tactisch researchteam.’

5.5 Familieleiden en naasten

Hoe wordt er in de praktijk bij ontvoeringszaken omgegaan met familieleden dan wel directe naasten van slachtoffers, in relatie tot opsporingsberichtgeving? Uit de interviews blijkt dat dit op verschillende manieren gebeurt.⁶³

De familie als serieuze partij

Onze gesprekspartners geven aan dat de familie erg belangrijk is in het opsporingsonderzoek in ontvoeringszaken, ook in de berichtgeving richting de media. Het is in de verschillende eenheden een standaardprocedure dat er een familierechercheur aan het gezin wordt gekoppeld. De familierechercheur vormt gedurende het hele opsporingsonderzoek de belangrijkste communicatieschakel tussen de recherche en de familie. Hij ondersteunt de familie en legt uit waarom in het opsporingsonderzoek bepaalde beslissingen worden genomen (of bepaalde handelingen achterwege blijven).⁶⁴ Dit kan ook gaan over het inschakelen van de media als researchemiddel.

Wat betreft de inhoud van een opsporingsbericht reageren onze respondenten verschillend over de vraag in hoeverre de familie daarbij betrokken wordt.

63 Wanneer we spreken over familieleden, bedoelen we partners, ouders of andere verzorgers en significante andere directe naasten die een hoofdrol spelen in het leven van het slachtoffer.

64 Enkele respondenten (officier van justitie, teamleider) geven aan dat zij dit een ‘ideale buffer’ vinden, omdat de zaakofficier en de recherche geen tactische informatie met de familie kunnen delen en niet beïnvloed willen worden door de emoties die bij de familie spelen. Een andere geïnterviewde officier van justitie geeft aan dat hij in de door ons bestudeerde zaak juist wél zelf met de moeder van het slachtoffer is gaan praten, omdat hij haar wilde informeren waarom de recherche maar weinig informatie naar buiten bracht.

Iedereen is het er wel over eens dat de familie in geval van mediapublicaties over de zaak zo veel mogelijk vooraf door de recherche wordt geïnformeerd. De familie mag niet voor verrassingen komen te staan. 'Voor er berichten uitgaan, wordt de familie geïnformeerd, en in hoeverre zij daarin worden meegenomen, is afhankelijk van de zaak,' zegt een respondent van het OM. 'Ik vind het niet goed als nabestaanden of naaste familieleden informatie uit de pers moeten horen en het niet eerst van ons horen.'

Actieve betrokkenheid

Daarnaast zeggen respondenten te hebben ervaren dat familieleden zich machteloos voelen en zelf wat willen 'doen'. Familieleden en journalisten gaan met behulp van sociale media steeds vaker zelf 'rechercheren' en volgens een respondent 'gaat dat sneller dan het licht'. Zij willen alles op alles zetten om hun kind of geliefde terug te vinden. De familierechercheur zal proberen te voorkomen dat de familie zelfstandig activiteiten gaat ontplooien die de veiligheid van het slachtoffer en/of het rechercheonderzoek in gevaar kunnen brengen. 'De familie wil ook vaak naar de media. Dat kan meestal prima, als het maar geregistreerd is, in overleg met ervaringsdeskundigen. Want de familie heeft daar geen ervaring mee,' vertelt een politierespondent. Door 'dicht op de familie te gaan zitten' kan er afstemming plaatsvinden over wat er naar buiten gebracht mag worden en kan de familie zo goed mogelijk worden geïnformeerd over de risico's en mogelijke impact van de media-aandacht. In een enkel geval geeft een woordvoerder van de afdeling communicatie aan dat hij zelf contact onderhoudt met de familie:

'Ik probeer de familie altijd heel dicht naar me toe te trekken. De familie zit in een bepaalde modus, emotioneel, adrenaline... Die zijn snel geneigd om alle middelen aan te grijpen en schieten zelf vaak snel naar de media. Daar zitten familierechercheurs op, maar de familierechercheur kijkt niet echt met "mediaogen", die heeft een andere taak. Ik geef mijn 06-nummer altijd mee voor de familie, zodat zij eerst contact met mij kunnen opnemen als er wat is of als ze door media benaderd worden, en niet meteen "wat gaan roepen". Mensen zijn in sommige gevallen radeloos en schieten alle kanten op. Ik denk dat het goed is om rustig uit te leggen aan de familie waarom het niet handig is om bepaalde stappen richting de media te maken. Ik kan ze niet verplichten om wat te doen, maar ik kan ze wel uitleggen wat verstandig is.'

In een aantal van de bestudeerde zaken is de familie zelf advies gaan inwinnen bij het researchteam, nadat ze benaderd waren voor een interview of item op televisie. Bijvoorbeeld over wat ze precies moesten zeggen en hoe ze zich konden voorbereiden. Overigens geeft een journalist aan dat de redactie eerst controleert wat binnen politie en justitie ‘het verhaal’ is, wanneer zij buiten de instanties om door familieleden worden benaderd: ‘De voorzichtigheid om te gaan publiceren zal in deze gevallen vele malen groter zijn dan wanneer er vanuit politie en justitie een officiële mededeling gedaan wordt rondom een bepaalde ontvoeringszaak.’

De familie als opsporingspartner

Wanneer opsporingsberichtgeving overwogen wordt, gaat de recherche in de bestudeerde zaken te rade bij de familie ten behoeve van beeldmateriaal en het formuleren van het signalement van het slachtoffer.⁶⁵ Maar de familie kan ook op andere manieren een bijdrage leveren aan het opsporingsonderzoek (zie ook hoofdstuk 2). Binnen de recherche zou de potentie van een eventuele bijdrage van de familie nogal eens worden onderschat. ‘De familie is vaak heel meewerkend. (...) De familie kun je ook aan het werk zetten, die wil ook heel graag veel doen. Haal ze als partij aan tafel en neem ze vooral serieus. Dat ontbreekt vaak in deze zaken’ (expert onderhandelingsstrategieën). Als voorbeeld wordt gegeven dat de familie veel kennis heeft over de vermiste dan wel ontvoerde persoon. Zij weet hoe de sociale omgeving is opgebouwd en kan contactadressen afgaan om te achterhalen waar het slachtoffer het laatst gesignaleerd is. Een ander voorbeeld is dat de familie sterk is in het scannen van de sociale media en bovendien direct ‘legaal’ de socialemediagangen van het slachtoffer kan nalopen.

5.6 Resumé

Ondanks een landelijke *Aanwijzing* is de wijze waarop opsporingsberichtgeving geïnitieerd wordt per eenheid en zaak verschillend. Tevens hanteren de verschillende eenheden naast de *Aanwijzing* zelf nog hun eigen richtlijnen. De ontvoe-

65 Volgens de *Aanwijzing* is toestemming van de familie bij meerderjarige slachtoffers niet noodzakelijk; wel wanneer het minderjarige slachtoffers betreft.

ringszaken die we in dit onderzoek bestudeerden, komen in de verschillende eenheden niet op dezelfde wijze bij de afdeling communicatie terecht. In sommige gevallen wordt er direct een TGO opgestart en betekent dit dat er automatisch een medewerker van de afdeling communicatie aan de zaak gekoppeld wordt, veelal vanuit het oogpunt van persvoorlichting. In andere gevallen wordt de afdeling communicatie pas in een later stadium ingeschakeld, nadat de zaaksofficier en de teamleider of VKL hiertoe besloten hebben. De rol van de communicatieadviseur is veelal beperkt tot de vraag ‘op welke wijze gaan we inzetten’ en in sommige gevallen slechts tot de uitvoering van deze inzet. In sommige eenheden wordt gemeend dat een communicatieadviseur onderdeel zou moeten zijn van het tactisch team, in andere eenheden is men hier meer terughoudend in of zelfs op tegen.

Het belang van terugkoppeling naar het publiek wordt bij de onderzoeksafdelingen van de casuïstiek benoemd, hoewel meestal niet bekend is dat dit ook een landelijke richtlijn betreft. Hoe dan ook benoemen de onderzoekers het belang van het kunnen opvangen van de reacties en het kunnen opvolgen van de reacties in termen van onderzoeksactiviteit én in termen van terugkoppeling naar de burger. In de praktijk gebeurt de terugkoppeling naar de burger echter niet altijd optimaal en ook bij de inrichting van het ontvangen van tips wil nog weleens iets misgaan.

Met de familieleden wordt op verschillende manieren rekening gehouden. Bij de recherche geldt dat de familie serieus moet worden genomen en dat aan hen moet worden uitgelegd wat er gebeurt. De familierechercheur vormt gedurende het hele opsporingsonderzoek de belangrijkste schakel. Door ‘dicht op de familie te gaan zitten’ kan er afstemming plaatsvinden over wat er naar buiten gebracht wordt. Tevens wordt de familie zo goed mogelijk geïnformeerd over de risico’s en mogelijke impact van media-aandacht. Binnen de recherche zou echter nogal eens worden onderschat in hoeverre de familie ook een actieve rol kan spelen in het opsporingsonderzoek bij ontvoeringen.

Inzetoverwegingen

‘Het is lastig om niet de juiste feiten te kennen, waardoor je verkeerd kunt opereren. Vooral in de hectische fase is dit lastig. Altijd geldt: als je het goed doet, dan gaat de vlag uit, maar als je het verkeerd hebt gedaan, of het pakt verkeerd uit... Je kunt bijna niet zeggen “wat als...” Ik vind dat je je altijd af moet vragen of je de juiste stap zet, en of je die kunt verantwoorden.’ (OM-respondent)

Uit de voorgaande hoofdstukken blijkt dat de wijze waarop ontvoeringen zich aandienen, de kenmerken van zaken en de gevolgde werkwijze met betrekking tot opsporingsberichtgeving sterk uiteen kunnen lopen. Daarbij geven alle zaaksbetrokkenen aan dat beslissingen rond de inzet zeer sterk afhangen van de kenmerken en de context van de zaak. Om hier toch wat meer grip op te kunnen krijgen, bespreken we in dit hoofdstuk de overwegingen van onze gesprekspartners en de keuzes die worden gemaakt in ontvoeringszaken betreffende de inzet van opsporingsberichtgeving.

Welke redenen en argumenten zijn er om opsporingsberichtgeving in te zetten in ontvoeringen? Wat wordt er inhoudelijk naar buiten gebracht en hoe wordt het moment bepaald? Welke overwegingen zijn er bij de keuze voor een kanaal en berichtvorm? Daarbij zoeken we aansluiting bij de bestudeerde casussen, maar bespreken we ook welke overwegingen de respondenten op basis van hun bredere ervaring noemen. Dit hoofdstuk vormt hiermee een verdieping op de vorige hoofdstukken.

In de eerste paragraaf zetten we uiteen welke doelstellingen de rechtepraktijk laat zien om opsporingsberichtgeving in te zetten bij ontvoeringszaken (§6.1). In §6.2 gaan we in op de overwegingen die bepalend zijn om het middel ook daadwerkelijk in te zetten. Dit zijn niet de juridische criteria, maar de afwegingen omtrent de risico's en opbrengsten van inzet van het middel bij een ontvoering, al dan niet in een bepaalde context. In §6.3 wordt besproken in hoeverre bij specifieke typen ontvoeringen andere afwegingen te zien zijn. Daarna, in §6.4, komen de overwegingen betreffende het inzetmoment van de berichtgeving aan bod, gevolgd door de overwegingen over de doelgroep, het

bereik en de vormen van berichtgeving die worden gehanteerd (§6.5). Tot slot bespreken we welke informatie er wordt gecommuniceerd (§6.6).

6.1 Doelstellingen opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken

‘De afweging te maken wanneer wel, wanneer niet en welk middel zet je in als opsporingsberichtgeving, dat is van heel veel factoren afhankelijk: de fase van je onderzoek, het doel dat je ermee wilt dienen, wat wil je ermee bereiken, welke doelgroep wil je ermee aanspreken, wat voor berichten wil je naar buiten brengen. Maar voor mij is altijd het meest belangrijk: wat is het doel?’ (politierespondent)

De veiligheid van het slachtoffer is zoals gezegd het primaire belang van het opsporingsonderzoek in een ontvoeringszaak; daarna volgt het opsporingsbelang. Opsporingsberichtgeving kan beide doelen dienen. Wanneer meer specifiek naar de doelstellingen van de inzet van opsporingsberichtgeving bij ontvoeringszaken gevraagd wordt, noemen veel respondenten meerdere doelstellingen die naast of na elkaar kunnen bestaan. Deze doelstellingen vormen vervolgens het uitgangspunt voor verdere inzetoverwegingen.⁶⁶

Hoewel in de interviews vrij snel één of meerdere doelstellingen van opsporingsberichtgeving bij ontvoeringen opgenoemd worden en veel respondenten aangeven dat de doelstelling belangrijk is, zijn deze doelstellingen niet altijd even duidelijk gedocumenteerd in de bestudeerde praktijkzaken. In de journaals is soms tussen de regels door te lezen om welke reden een bericht wordt uitgezonden, maar we hebben de doelstellingen in de meeste zaken niet concreet op papier gevonden. Een voorbeeld uit de casus Meike is de formulering in het dossier ‘meer informatie omtrent vermissing’, bij het inzetten van een SMS-Alert in de beginfase van de urgente vermissing. Daarna lezen we ‘brede opsporing Meike’ bij het daaropvolgende uitgaande Amber Alert. In een andere casus, die van de ontvoerde Marieke, is in het dossier slechts uit de ‘Q&A’-lijst (mogelijke ‘questions & answers’ media) op te maken dat ‘Burgernet is ingezet als hulpmiddel bij de opsporing’.

In het menselijke recherchegeheugen is vaak specifiekere informatie te vinden. Zo geeft een rechercheur in deze zaak aan dat deze berichtgeving diende

66 Bovendien moet ook richting het OM onderbouwd worden waarom opsporingsberichtgeving ingezet moet worden.

om de auto met de verdachte en het ontvoerde meisje te traceren. Kortom, de doelstellingen zitten vooral in de hoofden van de zaaksbetrokkenen, maar worden in de door ons bestudeerde casussen niet consistent en eenduidig gedocumenteerd, waardoor de feitelijke doelstelling die aan een opsporingsbericht ten grondslag ligt, niet altijd op papier terug te vinden is.

Hierna worden de specifieke doelstellingen besproken die door onze respondenten in de interviews zijn genoemd. Achtereenvolgens zijn dit het vergaren van informatie (§6.1.1), het vergaren van bewijslast (§6.1.2), het creëren van ruis (§6.1.3), een emotioneel appèl (§6.1.4) en enkele overige doelstellingen (§6.1.5). De eerste drie doelstellingen worden in de interviews verreweg het vaakst genoemd. Waar relevant, bespreken we in hoeverre we deze doelstellingen herkennen in de bestudeerde ontvoeringszaken.

6.1.1 Vergaren van informatie

Het vergaren van informatie over het strafbare feit, over de mogelijke locatie van het slachtoffer en/of over de dader is een doelstelling die het vaakst en meestal het eerst wordt genoemd en die we het duidelijkst terugzien in de bestudeerde ontvoeringszaken. ‘Het eerste dat je wilt hebben is zo veel mogelijk informatie over het slachtoffer, over de manier waarop, en of het een feitelijke ontvoering is. Dat wil je weten’ (politierespondent). De rol van getuigen wordt hierbij aangehaald: opsporingsberichtgeving als oproep voor getuigen en/of voor tips over de gangen en de verblijfplaats van slachtoffer en/of dader(s). ‘Want het zoeken naar getuigen levert je uiteindelijk info op die je bij de daders kan brengen. Ik denk dat dat het voornaamste doel is. En een bijkomstigheid is dat je het publiek informeert, maar dat is een ondergeschikt doel’ (politierespondent).

In de eerste fase van het onderzoek is de informatievraag vaak breed.

‘De eerste opsporingsberichtgevingen, zoals ik ze zie, zijn eigenlijk erg klassiek. Het is te vergelijken met een ongericht schot hagel, zo breed mogelijk, omdat je nog niet weet wat je moet onderzoeken. (...) Het zijn eigenlijk de klassieke tactische middelen die je bij de start van een onderzoek inzet om meer informatie van het publiek/getuigen te verkrijgen over wat er gebeurd is.’ (respondent OM)

De uitgevraagde informatie kan ook meer specifiek zijn, zoals het vinden van een specifieke getuige of een bepaald type auto. Dit is het geval bij de ontvoe-

ringen van Robbie en van Marieke, waar de politie vanaf de beginfase beschikt over een concreet signalement van de auto waarmee de slachtoffers zijn meegenomen en waar de opsporingsberichtgeving zich dan ook op richt. In een enkel geval wordt opsporingsberichtgeving ingezet om meer over het slachtoffer en diens vaste gedragspatronen te weten te komen.

We zien deze doelstelling los van de doelstelling van het vergaren van bewijsmateriaal. ‘In het begin, in de hectische fase, is de opsporingsberichtgeving vooral gericht op het achterhalen van de verblijfplaats van het slachtoffer en/of op het stoppen van het incident. Dan speelt bijvoorbeeld bewijsvergaring geen rol,’ aldus een respondent van het OM.

6.1.2 Vergaren van bewijsmateriaal

Bewijsvergaring wordt als een andere belangrijke doelstelling gezien, die veelal in een volgende fase in het onderzoek speelt, als een verdachte in beeld komt of gearresteerd is. Hieraan gerelateerd is het inzetten van opsporingsberichtgeving gericht op reconstructie van het misdrijf. ‘Als je nog met een aantal vraagtekens in je onderzoek zit over waar hebben ze al die tijd gezeten met het slachtoffer, waar hebben ze spullen gekocht, hebben ze op andere plaatsen mogelijk ook geprobeerd om iemand te ontvoeren,’ zegt een politierespondent. Bij deze doelstelling kan bijvoorbeeld een gerichte oproep gedaan worden aan getuigen teneinde een verhaal van een verdachte te kunnen bevestigen of falsificeren. Dit is ook gedaan in het opsporingsonderzoek naar de ontvoering van Noortje.

In deze casus was het doel van het opsporingsteam om zo veel mogelijk gegevens te verifiëren of falsificeren. En daarnaast om vrijheidsberoving, verkrachting en moord te bewijzen, om op die manier de hoogst mogelijke strafmaat te kunnen realiseren. Om deze opsporingsdoelen te bereiken zijn werkopdrachten gegeven, die mede in opsporingsberichtgeving zijn vertaald. De doelstelling van de opsporingsberichtgeving is op dat moment dus een directe afgeleide van het overkoepelende opsporingsdoel. In deze zaak leverde de berichtgeving met dit doel ook aanwijzingen op die meer zicht gaven op wat er feitelijk was gebeurd. Een knelpunt in deze casus is dat de SGBO en het TGO langs elkaar heen werken en lijnrecht tegenover elkaar komen te staan wat betreft de optie om *Opsporing Verzocht* in te zetten. De SGBO heeft zonder medeweten van het TGO al toestemming voor uitzending. Het TGO wil echter geen medewerking verlenen vanuit de gedachte dat dit onnodig getuigen zou kunnen beïnvloeden in deze fase van het onderzoek.

De zaak Noortje: het aantreffen van een stoffelijk overschot

Nadat de ontvoering, het seksuele delict en de moord hebben plaatsgevonden, probeert de verdachte een aantal sporen uit te wissen. Hij verzint een verhaal waarbij hij geen schuld heeft aan het gebeurde. Dit verzonnen verhaal vertelt hij uiteindelijk aan een vriend, die vervolgens de politie inlicht. Opsporingsberichtgeving wordt in deze zaak vooral ingezet ter reconstructie van het gebeurde en om het bewijsmateriaal sluitend te krijgen, zo blijkt uit de interviews. De persvoorlichter in deze zaak:

‘We hebben gericht informatie gevraagd, omdat sommige aspecten van het verhaal onduidelijk waren. Bijvoorbeeld het moment van het oppikken van het slachtoffer: hebben mensen dit gezien, hoe gebeurde dat, enzovoort. En de looproute van de verdachte, vanaf de plek waar hij zijn camper heeft achtergelaten, tot het moment dat hij arriveert bij de woning van een vriend, waar hij zijn verhaal doet en later wordt aangehouden.’

(Bron: dossier en zaaksinterviews)

6.1.3 Creëren van ruis

Het creëren van ruis, of ‘wind maken’, komt in enkele casussen en in bijna de helft van de interviews aan bod. Door middel van opsporingsberichtgeving wordt geprobeerd om een verdachte in ‘beweging’ te krijgen, zodat deze met behulp van andere opsporingsmethoden gevolgd kan worden. Een OM-responsdient:

‘Ik wil niet te veel tactische informatie prijsgeven, maar laten we het maar houden op het uitlokken van reactie of onrust zaaien onder de dadergroep. In het verleden heeft de inzet van opsporingsberichtgeving meerdere keren relevant bewijs opgeleverd. Overigens laten sommige criminelen zich niet voor de gek houden en laten ze dat soms duidelijk aan ons merken.’

Opsporingsberichtgeving wordt dan in combinatie met een aantal andere (bijzondere) opsporingsmiddelen gebruikt, zoals tappen, observatie of het opnemen van vertrouwelijke communicatie (OVC). Door bewust ‘beweging’ te creëren kan meer zicht worden gekregen op wie de verdachten zijn en waar deze zich bevinden, en/of kan bewijslast worden vergaard rond de betrokkenheid van verdachten.

‘Media-inzet is dan een van de middelen. (...) En dan is het niet in zijn algemeenheid “het opsporen van daders”, maar heel gericht “hoe kan ik bij deze verdachte iets losmaken”, “hoe kan ik bij deze dadergroep iets in beweging krijgen”. Daartoe roepen we de hulp in van een communicatieadviseur.’ (politierespondent)

Deze doelstelling past in principe binnen de vorige doelstelling van bewijsvergaring, maar de respondenten benoemen dit als een bijzondere, ‘tactische’ doelstelling, omdat de berichtgeving op totaal andere wijze wordt ingezet.

‘Soms kan het ook onderdeel zijn van je recherchestrategie, dat je berichtgeving bewust inbrengt. (...) Stel dat je in een bepaalde fase van het onderzoek heel dicht op de verdachte zit, dat je bijvoorbeeld in die verdachtengroep onzekerheid of ruis wilt laten ontstaan. Dan zou je heel goed een bepaald middel in kunnen zetten. (...) Op die manier krijg je kleine bouwsteentjes die je kunnen helpen om tot meer bewijs over een verdachte te komen.’ (politierespondent)

Een persvoorlichter wijst erop dat met dit doel ook ‘een en ander gesuggereerd mag worden’ in de berichtgeving, informatie verspreid kan worden die niet helemaal klopt.⁶⁷ Een communicatieadviseur kan het researcheteam voorzien van advies en ondersteuning.

De doelstelling ruis te creëren kan volgens de respondenten vooral geactiveerd worden zodra de veiligheid van het slachtoffer niet langer in het geding is.

⁶⁷ Niet alle respondenten zien dit als opsporingsberichtgeving, maar vele noemen dit direct als belangrijke doelstelling. Het hangt er mede van af hoe strak de definitie gehanteerd wordt. Volgens de definitie van het College van procureurs-generaal moet het publiek om hulp gevraagd worden. Wij scharen het onder opsporingsberichtgeving, omdat de berichtgeving wordt ingezet als tactisch researchemiddel, waarbij het publiek nog steeds om hulp gevraagd kan worden (alleen met een ander doel).

‘Zodra het slachtoffer in veiligheid is, vind ik dat je echt de grenzen op kunt zoeken. Zolang je je eigen opsporingsonderzoek maar niet op achterstand zet. Maar je kunt op dat moment een heel andere opsporingsberichtgevingsstrategie gaan inzetten.’ (politierespondent)

In een van de door ons bestudeerde zaken zien we de doelstelling echter ook terug wanneer het slachtoffer na enkele maanden rechercheren nog steeds niet terecht is, maar er wel een verdachte in beeld is. Het gaat om de verdwijning van Béatrice. In deze zaak worden verschillende vormen van opsporingsberichtgeving ingezet, waaronder drie persberichten en een item op de regionale tv. Ruim drie maanden na de vermissing wordt er nog een item uitgezonden in *Opsporing Verzocht*. Doel is nu om de verdachte, die inmiddels in het vizier is, in beweging te krijgen en om aanvullende getuigenverklaringen te verzamelen omtrent enkele bezittingen van het slachtoffer die in het programma worden getoond. Het item levert helaas niet het gehoopte resultaat op.

6.1.4 Emotioneel appèl

Een andere doelstelling van opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken is volgens de respondenten het doen van een emotioneel appèl op de ontvoerders. Deze doelstelling is gericht op het welzijn van het slachtoffer en behelst minder het opsporingsbelang. Het is dan van belang of het rechteam al weet wie de verdachten zijn. Wanneer een verdachte in beeld is, kan beter worden ingeschat of deze gevoelig is voor een dergelijk emotioneel beroep. Familieleden willen dit over het algemeen graag. Volgens een politiechef is een voorwaarde dat de ontvoerders al weten dat media en/of politie op de hoogte zijn van de ontvoering, ‘want anders geef je meteen alles weg’. Deze doelstelling zien wij niet terug in de door ons bestudeerde ontvoeringszaken.

6.1.5 Overige doelstellingen

Sommige respondenten noemen het als ‘neveneffect’, maar enkele ook als doelstelling op zichzelf: opsporingsberichtgeving kan positief bijdragen aan de beeldvorming over de politie bij burgers. Bijvoorbeeld door het weergeven van het opsporingsproces. ‘Door inzicht te geven in wat de politie doet en hoe. Burgers zien dan dat er serieus wordt omgegaan met die zaken. Meer transparantie

draagt bij aan een positieve beeldvorming. En ook dat zichtbaar wordt dat je de burger gaat helpen, draagt bij aan je reputatie' (wetenschapper). Een communicatieadviseur van de politie: 'We noemen het ook opsporingscommunicatie en niet alleen opsporingsberichtgeving, omdat je bezig bent met het imagoverhaal. Wat we zagen, is dat we als politie een hoop doen, maar dat ziet de burger allemaal niet. En we willen dat wat meer naar buiten brengen.' Eén politierespondent van een van de bestudeerde zaken noemt dit zelfs 'het eerste doel'.⁶⁸ Het voorkomen van negatieve beeldvorming of 'imagobuilding' zien we verder in de bestudeerde zaken niet terug als concrete doelstelling, maar het is in meerdere zaken wel een aspect dat van invloed is op de beslissing om een opsporingsbericht te doen uitgaan. In de volgende paragraaf komen we hierop terug (inzetoverwegingen).

Tot slot worden er nog enkele andere doelstellingen door de respondenten genoemd. Ten eerste de doelstelling om als politie de regie te houden over de opsporing: mediadruk kan leiden tot een verlies van de controle over het onderzoek. Er wordt onder andere gewezen op het risico dat derde partijen zich met de opsporing gaan bemoeien en/of zelf via sociale media oproepen gaan doen. In de tweede plaats kan gedacht worden aan de 'waarschuwendende werking' van een opsporingsbericht, bijvoorbeeld dat de politie op zoek is naar een vuurwapengevaarlijke man. In dat geval wordt het publiek gewaarschuwd.

In onderstaande tabel 6.1 worden de in deze paragraaf besproken doelstellingen samengevat. Daarbij wordt weergegeven op welke partij het bericht gericht is. Met getuigen wordt bedoeld: personen die direct dan wel indirect informatie hebben over het incident. Met publiek wordt bedoeld: het bredere publiek (dat geen specifieke informatie heeft over het incident).

Tabel 6.1: Doelstellingen opsporingsberichtgeving

Doelstelling	Gericht op
Vergaren van informatie	Getuigen
Vergaren van bewijslast	Getuigen/Ontvoerder(s)
Creëren van ruis	Ontvoerder(s)
Emotioneel appél	Ontvoerder(s)
Imagobuilding	Publiek
Waarschuwen	Publiek
Regie behouden	Publiek/Getuigen

⁶⁸ We komen hierbij mede op het vlak van persvoorlichting terecht.

6.2 Wel of niet publiceren?

Hoewel de respondenten de doelstellingen van opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken vrij snel en eenduidig kunnen benoemen, blijkt het veel lastiger na te gaan in welke gevallen er daadwerkelijk tot inzet moet worden overgegaan en wanneer er juist van moet worden afgezien. Over deze gevallen en de argumenten daarbij is in de interviews uitgebreid gesproken.⁶⁹ Over twee aspecten zijn bijna alle gesprekspartners het eens: (1) per zaak en per context is de afweging verschillend, en (2) de veiligheid van het slachtoffer staat altijd voorop.

Hieronder worden de verschillende overwegingen besproken: de veiligheid van het slachtoffer, de snelheid en het bereik van opsporingsberichtgeving, de privacy van de betrokkenen, (het mogelijk succes van) alternatieve recherche-middelen, de beschikbare onderzoeksgegevens, de nieuwsaarde van de zaak, de rol van de media (reactieve inzet), mogelijke imagoschade en andere overwegingen.

6.2.1 Veiligheid slachtoffer/betrokkenen

Bijna alle respondenten benoemen dat de veiligheid van het slachtoffer vooropstaat in de afweging. 'De primaire doelstelling bij een rechercheonderzoek bij ontvoering is altijd het welzijn van het slachtoffer; het opsporingsbelang is twee' (politiechef). Die veiligheid vereist een zeer zorgvuldige en veelal lastige afweging over de inzet van opsporingsberichtgeving. Zolang de politie vermoedt dat het slachtoffer in leven is, bestaat het gevaar dat de dader een opsporingsbericht ziet of hoort, vervolgens in paniek raakt en het slachtoffer doodt om de pakkans te verkleinen: het zogenoemde *precipitation effect* (Miller e.a., 2009).

'Je moet er erg voorzichtig mee zijn. Afhankelijk van de zaak kun je het slachtoffer in gevaar brengen. De veiligheid van de ontvoerde staat altijd bovenaan. Die kan in gevaar komen als je de druk opvoert door in berichtgeving te zeggen dat er aanwijzingen zijn, dat er een verdachte in beeld is of dat je een inval gaat doen. De crux is dat je hier heel goed met iemand over gaat nadenken.' (politierespondent)

⁶⁹ Alle interviewfragmenten die zijn gecodeerd als 'inzetargument' (96 fragmenten uit 25 interviews), zijn achteraf gegroepeerd naar gelijksoortige onderwerpen. Deze onderwerpen zijn toegekend op basis van de (soortgelijke) overwegingen die de respondenten zelf hebben aangedragen.

Wanneer die veiligheid (nog) niet geborgd kan worden, zal volgens de meesten van inzet van het middel worden afgezien. ‘In die gevallen kies je voor andere middelen, meer heimelijk,’ aldus een andere politierespondent.

Deze terughoudendheid vanwege de risico’s voor het slachtoffer zien we in de bestudeerde ontvoeringszaken duidelijk terug. Een betrokkene van de politie zegt over de ontvoering van Marieke: ‘Ik begreep achteraf best wel dat in die zaak gekozen is voor de veiligheid van het slachtoffer. Achteraf bleek ook dat de verdachten allerhande maatregelen getroffen hadden om zich van het lichaam van het slachtoffertje te ontdoen.’ In de betreffende zaak was tevens bekend dat een verdachte vuurwapengevaarlijk was.

De zaak Marieke: ontvoering door pedoseksuele daders

Op de dag van de vermissing wordt na middernacht door het recherche-team in overleg met de zaaksofficier overwogen om een landelijk Amber Alert in te zetten. Hiertoe wordt een aanvraag gedaan bij het (toenmalige) KLPD. Nadat het opsporingsteam de inzet zorgvuldig heeft afgewogen, wordt besloten om het Amber Alert niet in te zetten. De auto en de verdachten zijn (deels) geïdentificeerd, er lopen verschillende rechercheactiviteiten om hen te traceren en op basis van de antecedenten zijn zij mogelijk gevaarlijk. De teamleider: ‘Het risico om het wel te doen was dat de verdachten dan wisten dat we hen op het spoor waren en het meisje dan mogelijk zouden willen “dumpen”. Mede gelet op het feit dat zij vuurwapengevaarlijk waren.’

Het slachtoffertje wordt levend gevonden, maar tevens ontdekt de politie een gegraven kuil bij de vindplek. De verdachten verklaren later dat het plan was om het slachtoffer te vermoorden en in de kuil te begraven toen zij doorhadden dat de politie al bij hen in de buurt was.

(Bron: dossier en zaaksinterviews)

Als bekend is wie de verdachte is, zijn er meer aanknopingspunten. Dan kan er bijvoorbeeld met een gedragsdeskundige een risico-inschatting gemaakt worden. Is de verdachte niet bekend, dan is dit veel moeilijker. Hoe een risico-inschatting dan alsnog tot stand komt, blijft in dit onderzoek een grijs gebied. Duidelijk is dat er wordt nagedacht in termen van verschillende mogelijke scenario’s, maar het kan lange tijd onduidelijk blijven welk scenario geldig is en dus ook welk risico er daadwerkelijk speelt.

‘Dan moet je breed blijven en proberen om via “pre-profiling” of anderszins een beeld te krijgen van de verdachte of verdachtengroep. Je gaat onder andere uit van de omstandigheden waaronder het slachtoffer is meegenomen, het plaatje dat de plaats delict oplevert en het beeld dat uit je onderzoeksinformatie komt. (...) Je kunt hypothesen neerleggen, scenario’s eraan verbinden. Stel dat verdachten onrustig worden, wat zijn dan de resultaten en effecten, wat zouden we dan gaan doen? Vanuit je scenario’s komen je onderzoeksvragen en van daaruit kun je een goede afweging maken: gaan we het wel of niet inzetten.’ (politierespondent)

Tevens wordt erop gewezen dat ‘ontvoering een “voortdurend” delict is en dat de veiligheid van het slachtoffer een blijvende zorg kan zijn. De afweging in hoeverre communicatie die veiligheid beïnvloedt, moet continu gemaakt worden en moet achteraf ook uitgelegd worden’ (politierespondent).

Opsporingsberichtgeving bij ontvoeringen wordt door de meeste respondenten gezien als een lastig fenomeen, zolang het slachtoffer nog niet veilig is. Het is moeilijk in te schatten of de gevaarzetting zal toenemen of afnemen, welk effect de berichtgeving heeft op daders en slachtoffers. Tot slot geven enkele respondenten aan dat zodra de veiligheid van het slachtoffer niet langer in het geding is, er eigenlijk geen drempel meer is om opsporingsberichtgeving in te zetten.

6.2.2 Snelheid en bereik

Een belangrijke reden om opsporingsberichtgeving bij ontvoeringszaken wel in te zetten is volgens verscheidene respondenten dat er in een kort tijdsbestek een enorm publiek bereikt kan worden, vooral met de inzet van sociale media. De hulp van het publiek kan de opsporing versnellen en snelheid is in ontvoeringszaken geboden. ‘Met behulp van berichtgeving snel bij de informatie kunnen komen. Met traditionele rechtermiddelen kom je er dan wellicht ook, maar de vraag is hoelang dat dan duurt’ (politierespondent).

Gekoppeld aan de casuïstiek kunnen we de stelling van deze respondent slechts deels onderbouwen in de casus waar een belangrijke tip van een getuige komt die in de buurt van de ontvoering woont. Het is aannemelijk dat deze persoon ook via traditioneel buurtonderzoek bereikt had kunnen worden. Anders ligt het in een andere casus (de zaak Robbie), waar het om een getuige gaat die in de buurt woont van de eerste locatie van de ontvoering. Het is de

vraag of en, zo ja, wanneer deze persoon via traditioneel rechercheren bereikt zou zijn. Overigens is in de helft van de bestudeerde zaken direct vanuit de meldkamer of door de chef van dienst een Burgernet-bericht of een SMS-Alert verspreid. De recherche is niet bij deze beslissingen betrokken.

In de bestudeerde zaken zien we de inzet van sociale media niet terug. Zoals eerder aangegeven kan dit te maken hebben met het feit dat sommige zaken een aantal jaren geleden spelen. Sommige rechercherespondenten geven echter ook aan dat het moeilijk is om de regie te houden bij de inzet van sociale media.

6.2.3 Privacy betrokkenen

Uit de interviews komt regelmatig naar voren dat wordt afgezien van inzet van opsporingsberichtgeving wanneer er alternatieve researchmiddelen zijn (zie verder §6.2.4).

‘Doel is primair om het slachtoffer boven tafel te halen. En ik denk dat er in dit soort zaken, waarbij je flinke researchcapaciteit hebt, vaak voor gekozen wordt om niet meteen met media aan de slag te gaan, maar eerst te kijken of je er op andere manieren achter kunt komen.’ (politierespondent)

Een deel van deze overweging betreft de privacy van de betrokkenen.

De impact van opsporingsberichtgeving op een slachtoffer en diens familie wordt toegelicht door een respondent van een bestudeerde zaak waarbij een jong meisje zelf was weggelopen, onderdak kreeg van een jongeman en hier seksueel werd uitgebuit. Er is veel media-aandacht geweest voor deze zaak (mede naar aanleiding van de ingezette opsporingsberichtgeving), ook wanneer het meisje is gevonden en de verdachte is aangehouden. De zaaksrespondent van het opsporingsteam:

‘Je moet ouders voorbereiden op wat voor impact opsporingsberichtgeving en de inzet van sociale media hebben. Dit slachtoffer kon bijvoorbeeld nergens meer solliciteren of haar naam en verhaal kwamen weer tevoorschijn vanwege de enorme media-aandacht. Daar moet je mensen op voorbereiden.’

Overigens heeft ook de dader in de zaak laten blijken dat hij de *exposure* (ook nadat hij was aangehouden) niet op prijs stelde. Ook zijn foto en verhaal blijven prijken op het internet.

Veel respondenten geven dan ook aan dat opsporingsberichtgeving af te raden is als het de personen schaadt die bij het onderzoek betrokken zijn. Dit gaat zowel om de slachtoffers en de families en naasten van slachtoffers als om de (vermeende) daders.⁷⁰

‘Als je die zaak neemt... Wat er gebeurt als je de media inschakelt, de hele Nederlandse pers komt over zo’n gezin heen. (...) Dus je moet heel goed gaan overwegen of je dat middel gaat inzetten.’ (politierespondent)

6.2.4 Alternatieve rechermiddelen

Enkele respondenten wijzen erop dat opsporingsberichtgeving een van de rechermiddelen is waar een rechteheteam over beschikt. Daarbij kan de inzet van berichtgeving mede afhankelijk zijn van de andere opsporingsmiddelen die zijn ingezet, ter ondersteuning of versterking daarvan. ‘Bijvoorbeeld, als je taps hebt lopen op cruciale nummers, dan kan het van belang zijn het in te zetten, in de hoop dat er ruis wordt veroorzaakt’ (OM-respondent).

De afweging of er geen alternatieve rechermiddelen zijn, raakt het criterium van proportionaliteit (zie hoofdstuk 3). De officier van justitie moet zichzelf de vraag stellen of er geen andere alternatieven beschikbaar zijn, mede met het oog op de privacy van de betrokkenen, en moet nagaan of inzet gerechtvaardigd is in relatie tot de zwaarte van het delict.

Volgens enkele respondenten is het soms eenvoudigweg niet (meer) nodig om opsporingsberichtgeving in te zetten, omdat het rechteheteam aanknopingspunten heeft om de zaak uit te rechteheren. We geven hiervan twee voorbeelden uit de door ons bestudeerde zaken.

‘In deze zaak is gekozen het niet in te zetten omdat er al zoveel bekend was. Maar als het element “veiligheid slachtoffer” niet meer in het geding is, dan vervalt elk beletsel om opsporingsberichtgeving in te zetten en moet je daar ook gebruik van maken.’ (politierespondent)

70 Overigens wordt het ‘risico op strafvermindering’ door het tonen van beelden in dit onderzoek nauwelijks genoemd.

‘In de volgende fase van het onderzoek zochten wij nog de hoofdverdachte. Toen is de optie ook nog wel aan de orde geweest, maar niet opgepakt. Omdat er nog genoeg vorderingen in het onderzoek zaten die de gewenste resultaten opleverden.’ (politierespondent)

In drie zaken zijn de respondenten van de recherche terughoudend ten aanzien van de keuze om opsporingsberichtgeving in te zetten in ontvoeringszaken. Hierachter gaat de angst schuil dat inzet juist averechts kan werken. Veel respondenten, vooral de medewerkers van de afdelingen communicatie maar ook rechercheurs, geven echter aan dat opsporingsberichtgeving als *ultimum remedium* een ‘antieke houding’ is. ‘Vroeger zag je dat Opsporing Verzocht werd ingezet als alle andere sporen doodliepen, als laatste redmiddel. Dat is nu niet meer zo’ (politierespondent). En een andere politierespondent:

‘Ik ben een tegenstander van het standpunt “nou, als we alles al gedaan hebben, dan maar naar buiten”. Waarom zou je erop gaan zitten wachten, als we al jaren weten dat er zoveel kennis op straat ligt? Zeker in deze tijd waarin alles zo snel gaat. Als het kan, ga ik zo snel mogelijk naar buiten: betrek het publiek erbij, want daar komt uiteindelijk de informatie altijd vandaan.’

6.2.5 De informatie vanuit tactisch oogpunt: beschikbare onderzoeksgegevens

Een andere inzetoverweging van opsporingsberichtgeving hangt meer samen met de aard van de voor de recherche beschikbare en benodigde informatie. Deze overweging komt in de meeste interviews naar voren. ‘Het hangt allemaal af van de onderzoeksgegevens die je hebt’ (politierespondent). Dit punt speelt op verschillende manieren.

Ten eerste geven enkele respondenten aan dat er eerst zo veel mogelijk informatie verkregen moet worden om voldoende aanwijzingen te hebben dat het om een feitelijke ontvoering gaat. De afweging is namelijk anders bij een vermissing (hulpverlening) dan bij een ontvoering (opsporing strafbaar feit).

Ten tweede kan de noodzaak om opsporingsberichtgeving in te zetten afhangen van de beschikbare onderzoeksinformatie. Een teamleider TGO: ‘Heb je al een verdachte in beeld of heb je nog geen verdachte in beeld? Kan het mij informatie opleveren binnen een bepaald scenario?’ Een officier van justitie

voegt toe: ‘Als je alleen maar een kenteken hebt, dan kan het van groter belang zijn dan wanneer je al een naam van een verdachte hebt.’⁷¹

In het verlengde van deze punten moet er wel complete en betrouwbare informatie zijn om via opsporingsberichtgeving naar buiten te brengen. Een officier van justitie legt dit uit:

‘Als er foutieve informatie wordt verstrekt, kunnen de honderd paar extra ogen gericht zijn op een blanke man in een rode auto, terwijl achteraf blijkt dat die informatie niet klopt en er naar een donkere man in een groene auto uitgekeken moet worden. Dit achteraf wijzigen lukt niet meer, waardoor de geloofwaardigheid kan worden aangetast of dingen een eigen leven kunnen gaan leiden.’

Tot slot wordt aangegeven dat het vanuit tactische overwegingen onwenselijk kan zijn om bepaalde informatie naar buiten te brengen. Bijvoorbeeld als het juist niet de bedoeling is dat een verdachte de betreffende informatie te horen of te zien krijgt. Een persvoorlichter:

‘We overlegden met elkaar welke informatie we wel konden geven en welke niet. Wat is specifieke daderkennis? Dat mag niet naar buiten. Welke informatie is geverifieerd? Dat mag dus wél, enzovoort. Het OM zat hier erg strak in, terwijl de teamleider ruimer van begrip was.’

Een andere respondent van de recherche wijst op nog een aspect: ‘Er schuilt ook een ander gevaar in: dat door media-aandacht slachtoffers juist verborgen worden gehouden of worden verplaatst. Dat maakt het tactisch Rechercheren erg lastig.’

6.2.6 De informatie vanuit journalistiek oogpunt: nieuwswaarde

Een hieraan gerelateerd punt, dat zowel door respondenten uit de opsporing als uit de journalistiek wordt benoemd, is dat de informatie ‘relevant’ genoeg moet zijn om te communiceren. Voor de pers zou het meestal niet zo interessant zijn om te publiceren als een opsporingsonderzoek nog loopt, omdat dan na afloop van het onderzoek de nieuwswaarde verdwenen is. Voor de pers wordt het pas

71 De Poot (2004) spreekt in dit verband over zoekzaken, verificatiezaken en klip-en-klaarzaken.

interessant zodra er sprake is van arrestaties. Ook hebben bepaalde typen ontvoeringen meer nieuwswaarde voor de pers dan andere. Een journalist:

‘Op het moment dat bekend wordt dat de dochter van een invloedrijke Nederlandse zakenman ontvoerd is, ontstaat er hier weinig discussie over dat we dat graag willen melden. Maar het kan ook zo zijn dat we een verhaal horen over een vader die zijn kind naar het buitenland ontvoerd heeft. De nieuwsdrempel zal dan wat hoger liggen: er moet dan wel wat speciaals aan de hand zijn, voordat wij daar aandacht aan zullen geven. Uiteindelijk gaat het ons erom dat het een bepaalde nieuwswaarde heeft om het te brengen.’

We zien dit aspect terug als een grote belemmering in een van de door ons bestudeerde zaken, de ontvoering van Dora. In deze zaak merkt het researchteam aan alles dat het echt ‘foute boel’ is, maar er zijn weinig aanknopingspunten om te achterhalen wat er precies met het slachtoffer is gebeurd. Getuigen zijn ‘onbetrouwbaar’ (middelenverslaving), de telefoon van het slachtoffer blijkt niet geactiveerd, socialenewebsites laten geen activiteit zien en de e-mailproviders van het slachtoffer weigeren mee te werken aan het onderzoek naar haar e-mailaccounts, vanwege het ontbreken van een strafrechtelijke grondslag. De zaaksofficier is onvoldoende overtuigd van de ernst van de zaak. Opsporingsberichtgeving zou hier soelaas kunnen bieden. In deze zaak heeft het opsporingsteam er helaas veel last van dat de betreffende vermissing onvoldoende ‘nieuwswaarde’ heeft. Zij krijgen de zaak niet voor het voetlicht van de media.

‘Het is ook een onderwerp dat niet elke zender interessant genoeg vindt om te brengen, een dakloze, drugsverslaafde prostituee. Voor ons een belang, voor het slachtoffer zéker, maar de media kunnen denken: ga ik hier mijn zendtijd aan besteden? Die maken ook een afweging. Dat is wel een extra belemmering. Politie en justitie hebben geen eigen zender, dus je bent er afhankelijk van of de media met jou mee willen gaan.’ (zaaksrespondent)

De communicatieadviseur die aan het team gekoppeld is, probeert het item op de nationale tv te krijgen, onder andere voor of na het 8 uur-journaal. Daarnaast worden media via Twitter benaderd in de hoop dat zij het item oppakken. De media geven aan ‘geen interesse’ te hebben. Een maand na de vermissing benut de politie het aanbod van TROS Vermist om een item over de vermissing

te brengen, aangezien het niet lukt om het item bij *Opsporing Verzocht* uit te zenden. In de uitzending wordt een signalement van het slachtoffer verstrekt en een foto getoond. Aan het publiek van *TROSVermist* wordt gevraagd of iemand weet wat er is gebeurd op de dag dat Dora voor het laatst is gezien. Er komen veertien tips van kijkers binnen, maar deze leiden niet tot de oplossing van de zaak.⁷²

Achteraf blijken de vermoedens van de recherche dat de zaak ernstig is, gegrond. Het slachtoffer is maandenlang door de ontvoerders vastgehouden, ernstig mishandeld, vernederd, gewelddadig verkracht, gedrogeerd en zowel psychisch als lichamelijk verwaarloosd. Niet alleen het gebrek aan nieuwswaarde is een belemmering geweest voor het rechercheonderzoek. Ook de beperkte bevoegdheden van de politie hebben het onderzoek parten gespeeld. Bij de zaakofficier zijn het onderbuikgevoel en de verontrusting van de politie, die gebaseerd waren op feiten en ervaring, onvoldoende duidelijk geworden. Het contact met de zaakofficier verliep alleen via e-mail en telefoon.

Het belang van de media is dus niet gelijk aan het opsporingsbelang en kan hier zelfs tegenin gaan. Wanneer de politie gebruikmaakt van haar eigen kanalen om opsporingsberichtgeving naar buiten te brengen, is zij minder afhankelijk van de afwegingen van de pers. Echter, ook dan is het volgens de respondenten belangrijk dat de informatie en de inhoud van het bericht het publiek ‘aanspreken’. Een communicatieadviseur van de politie:

‘Dat zit hem in de vraag of het appelleert aan wat de kijker in beweging brengt. Werkt dit? Als je helemaal niets te melden hebt, als je niets kunt laten zien of het wordt heel algemeen, dan heeft het niet zoveel zin. Dan geef ik weleens het advies dat het waarschijnlijk niets op gaat leveren. (...) Een van de belangrijkste uitgangspunten is of je iets hebt wat je kunt laten zien. Mensen zijn heel visueel ingesteld, dus op het moment dat je een heel sterk bewakingsbeeld hebt dat een bepaalde verontwaardiging oproept, werkt dat beter.’

72 Nadat eindelijk toestemming is verkregen om gebruik te maken van BOB-middelen, blijkt op basis van historische printgegevens dat het slachtoffer op de dag van de verdwijning vijftien keer sms-contact heeft gehad met een telefoonnummer dat van een van de daders blijkt te zijn. Deze telefoon wordt getraceerd en er volgt snel een bevel voor aanhouding buiten heterdaad.

6.2.7 De invloed van de media: reactieve inzet

De media kunnen ook de reden zijn dat (alsnog) besloten wordt om opsporingsberichtgeving in te zetten. Aan de ene kant is dit reactief, aan de andere kant meer preventief (zie het volgende punt ‘imago van de politie’). Opsporingsberichtgeving wordt reactief ingezet wanneer de pers op enigerlei wijze al op de hoogte is geraakt van de ontvoering/vermissing en erover bericht. In dat geval is er een stukje ‘regie’ verdwenen, wat een extra complexe situatie tot gevolg heeft.

‘Wat je niet in de hand hebt: als de pers al ontdekt wat er speelt. Dan moet je een zorgvuldige afweging maken: wat breng ik wel, wat breng ik niet. Je kunt bij een grote ontvoering eigenlijk niet met één woordvoerder volstaan, dan heb je een team communicatie nodig dat zich met deze afweging bezighoudt. In zware ontvoeringszaken heb je daar een crisisteam voor nodig vanuit communicatie. Die moeten op een hoog level kunnen schakelen, op het niveau van de driehoek.’ (politierespondent)

Andere respondenten zeggen dat ‘als het onderzoek eenmaal op straat ligt’, je net zo goed alle registers open kunt trekken en opsporingsberichtgeving ten volste moet benutten. ‘Wat je in wezen doet: je hebt de regie niet, de media zitten er vol bovenop, dus gebruik de media dan ook op het moment dat je vragen hebt.’ Vaak treedt er een combinatie op van persvoorlichting en opsporingsberichtgeving: enerzijds ‘het beteugelen van onrust’ (het verschaffen van antwoorden aan burgers) en anderzijds het stellen van vragen, bijvoorbeeld het oproepen van getuigen.⁷³

Enkele rechercheurs zouden bij ontvoeringszaken het liefst heimelijk onderzoek doen. Anderen geven aan dat dit ‘niet meer van deze tijd’ is. Volgens hen is een terughoudendheid in het delen van informatie kenmerkend voor de ‘traditionele researchcultuur’.⁷⁴ Echter, in stilte opereren is heden ten dage meestal niet meer mogelijk.

73 Op dit punt kunnen ook de belangen van een SGBO en het TGO met elkaar botsen. De SGBO is met name gericht op het beteugelen van de maatschappelijke onrust en het daaraan gerelateerde beantwoorden van vragen, het TGO is gericht op de opsporing en kan andere afwegingen hebben bij het (al dan niet) naar buiten brengen van informatie.

74 Dit hebben we in eerder onderzoek in relatie tot researchstrategieën ook vernomen.

‘In deze tijd, wat is er nog “geheim”? Het is een kwestie van “wat is er al naar buiten”, “waar gonst het al”, “wat is het risico”? Ik kan de laatste jaren bijna geen zaak meer bedenken waarin alles is binnengebleven. Alles ligt binnen no time op straat.’ (politiewoordvoerder)

Geadviseerd wordt om reactieve berichtgeving te voorkomen:

‘Je kunt er tegenwoordig donder op zeggen dat het publiek, de omgeving, zulke dingen meekrijgt. De sociale media halen ons in. En dan wordt er alsnog een bericht uitgedaan. (...) Het advies zou zijn: je kunt beter de regie hebben en erop anticiperen, omdat je anders ingehaald wordt.’ (politierespondent)

Geprobeerd moet worden om vanuit het opsporingsonderzoek zo veel mogelijk de regie te bewaren over de mediaberichtgeving en de reactie van burgers hierop. Dit is een van de argumenten om – naast persvoorlichting – juist wel van het middel gebruik te maken.

‘Vroeger, bijvoorbeeld in de tijd van de ontvoering van Gerrit Jan Heijn, was de kans dat de zaak op andere manieren uitlekte niet zo groot als nu. Mensen maken direct foto’s en sturen een tweet. In deze tijd kun je als politieorganisatie beter zelf sturing proberen te houden dan dat je het op z’n beloop laat.’ (journalist)

6.2.8 De invloed van de media: imago van de politie

Dit punt is in §6.1.5 reeds aangehaald als mogelijke doelstelling, maar kan tevens worden gezien als een van de overwegingen om al dan niet tot inzet over te gaan. Hierbij gaat het vooral om het imago van de politie, een algemeen beeld dat de burger heeft, dat kan worden beïnvloed door communicatie over de organisatie.⁷⁵ Opsporingsberichtgeving wordt volgens de respondenten ook ‘preventief’ ingezet, om negatieve beeldvorming in de media te voorkomen.

We zien dit duidelijk terug in twee bestudeerde ontvoeringszaken. In een van de door ons bestudeerde zaken geven de betrokken teamleider en officier

⁷⁵ Dit kan worden onderscheiden van ‘reputatie’, die ontstaat door ervaringen die burgers zelf met de politie hebben. Een goede reputatie vereist dat er goed gepresteerd wordt en dat beloften worden waargemaakt.

van justitie aan dat besloten is een Amber Alert in te zetten ‘om gezeik te voorkomen’. In een eerdere ontvoeringszaak hadden dezelfde betrokkenen weloverwogen besloten om af te zien van het inzetten van een Amber Alert, waarbij de politie achteraf enorme kritiek vanuit de media te verduren kreeg. Hoewel er aanwijzingen waren dat opsporingsberichtgeving de veiligheid van het slachtoffer kon schaden en de zaak zonder de inzet tot een goed einde is gebracht (het slachtoffer werd levend bevrijd), had de politie volgens de media gefaald door geen Amber Alert in te zetten. Deze negatieve berichtgeving had een grote impact op de betrokkenen, die hard aan de zware zaak gewerkt hadden. In de volgende vergelijkbare zaak die zich aandiende, werd dan ook vrij snel besloten een Amber Alert in te zetten om soortgelijke kritiek te vermijden. Ook in een andere bestudeerde ontvoeringszaak wordt een soortgelijke overweging genoemd: ‘Schaadt het het doel om de media te zoeken? Wetende dat je het over je heen kan krijgen als je het niet doet...’ (zaaksrespondent). De opsporingsberichtgeving wordt in deze ontvoeringszaken ingezet om mogelijke negatieve beeldvorming over de politieaanpak te voorkomen.⁷⁶

6.2.9 Overige overwegingen

De kosten en benodigde capaciteit die aan de inzet van opsporingsberichtgeving zijn verbonden, worden niet specifiek als een belemmering genoemd, maar meer beschouwd als een gegeven en een randvoorwaarde.

‘Het gegeven dat het inzetten van opsporingsberichtgeving je capaciteit gaat kosten met betrekking tot het nalopen van tips, moet je meenemen. Zodra bekend wordt dat er een kind of een persoon vermist wordt, komen de tips sowieso wel op je af. Wanneer je gericht opsporingsberichtgeving in gaat zetten, moet je wel capaciteit vrijspelen.’ (politierespondent)

Tot slot benadrukken respondenten dat het altijd complex is om gedurende de lopende zaak een beslissing te nemen. Er moet een risico-inschatting gemaakt worden op basis van een incompleet beeld. Achteraf kan er altijd kritiek komen.

76 Opvallend genoeg was men volgens een respondent van het OM voorheen vanwege dezelfde beeldvorming juist terughoudend met berichtgeving. Het inschakelen van de media zou dan namelijk weerspiegelen dat de recherche het op eigen kracht niet kon oplossen.

Er wordt daarom voor gepleit om de argumenten voor de beslissing tot de opsporingsberichtgeving goed te documenteren binnen de betreffende context. Dan is de beslissing achteraf altijd te verdedigen. In onderstaande tabel 6.2 worden de inzetoverwegingen die in deze paragraaf besproken zijn schematisch weergegeven.

Tabel 6.2: Inzetoverwegingen opsporingsberichtgeving

	Uitgangspunt			
	Algemeen/primair	Proportionaliteit	Kenmerken informatie	Media-invloed
Inzet-overwegingen	Veiligheid slachtoffer	Privacy betrokkenen	Beschikbare gegevens (tactisch)	Reactieve inzet
	Snelheid en bereik	Alternatieve recherchemiddelen	Nieuwswaarde (journalistiek)	Imago politie (preventieve inzet)

6.3 Type ontvoering en motief

Met betrekking tot de punten uit de vorige paragraaf zijn ook het type ontvoering en het motief (en daarbij de risico-inschatting voor het slachtoffer) van belang in de afweging om opsporingsberichtgeving in te zetten. Over het algemeen wordt ingeschat dat bij een ouder-kindontvoering het slachtoffer minder risico loopt dan bij een ontvoering door een onbekende dader met seksueel motief of bij een ontvoering binnen het criminele circuit. Dit zien we terug in de bestudeerde ontvoeringen, met name waar de zaaksbetrokkenen de ontvoeringen van Robbie en van Marieke met elkaar vergelijken.

‘Als ik zeker zou weten dat het om een ouder-kindontvoering gaat, dan zou ik er minder terughoudend in zijn dan bijvoorbeeld in die zaak van Marieke. (...) Wij hadden bij Robbie veel minder het idee dat zijn leven in gevaar was. Daar hadden we ook gewoon geen aanwijzingen voor. Dus dat geeft wel wat meer ruimte in de inzet van opsporingsbevoegdheden. (...) Deze ontvoering was op zich net zo erg, alleen we hadden toen wel het idee: dan is het risico voor het leven van het jongetje wat minder groot dan wanneer een wildvreemde hem mee zou nemen. Als ik de volgende keer weer in zo’n situatie zou komen, zou daar wel een afweging in zitten of er een ouder bij betrokken is of niet.’ (zaaksrespondent)

‘Het ging in de zaak niet om doorgewinterde criminelen. Zowel vader als moeder waren mensen die vochten voor hun zoon.’ (zaaksrespondent)

Bij een ontvoering met seksueel motief betrachten de respondenten liever ‘stille’ of zijn zij vele malen voorzichtiger. Zij kennen zaken waarin slachtoffers na het seksueel misbruik om het leven zijn gebracht, teneinde herkenning te voorkomen. Opsporingsberichtgeving kan deze daders, ‘die helemaal niets hebben met het slachtoffer’, in paniek brengen, met het gevolg dat zij zich van het slachtoffer (willen) ‘ontdoen’. Ook deze ontvoeringen moeten van geval tot geval bekeken worden.

Toch kan ook binnen hetzelfde type ontvoering het risico voor het slachtoffer verschillen naar gelang de context en het motief. Zo kan een ouder-kind-ontvoering geschieden vanuit een voogdijgeschil, waarbij degene die het kind onttrekt aan het ouderlijk gezag vanuit zijn eigen optiek het beste met het kind voorheeft. De situatie is echter volledig verschillend wanneer een van de ouders een kind ontvoert om wraak te nemen op de andere ouder. Tevens kan een ouder-kindontvoering plaatsvinden als een wanhoopsdaad, waarbij de ontvoerder in een zeer instabiele emotionele staat verkeert. Het blijft dus belangrijk om per zaak een risicoafweging te maken. In de zaak van Robbie (§4.1) was het volgens de respondenten duidelijk dat het een voogdijkwestie was en waren er geen aanwijzingen dat het slachtoffer in gevaar zou zijn. Ook bij een ontvoering in het criminele circuit zijn verschillende scenario’s denkbaar met verschillende afwegingen. Het kan gaan om een ontvoering ‘waarbij wel een belang is om het slachtoffer in leven te laten, en het kan een afrekening zijn. Bij een afrekening, ja, als je ervan uitgaat dat het toch einde oefening is, dan valt het argument om het niet te doen weg. Het is heel casuïstisch, je moet natuurlijk sowieso voorzichtig zijn’ (officier van justitie).

Los van het risico voor het slachtoffer zijn er nog andere overwegingen gerelateerd aan het type ontvoering. Er wordt ook nagedacht over de proportionaliteit en subsidiariteit bij een bepaald middel ten opzichte van het type zaak en de gevolgen die het heeft voor dader en slachtoffer. Zo zegt een woordvoerder over een ontvoering rond een voogdijkwestie: ‘Ik zou niet zo snel, als een vader een kind ontvoert, kiezen voor *Opsporing Verzocht*. Ik denk dat er andere middelen zijn die je dan beter kunt inzetten. Je wilt vader en kind traceren, en verder zit het veel meer in de bemiddelende sfeer.’ Enkele respondenten van het OM geven aan niet zo snel een opsporingsbericht te ambiëren wanneer een biologische moeder of vader een kind heeft meegenomen. Zij zien dit meer als een civiele zaak, waarbij ook aan de toekomst van ouder en kind gedacht moet worden. Een van deze respondenten geeft aan liever een invalshoek toe te passen op basis van artikel 3 PW 2012: een foto laten zien van het kind met een boodschap die uitstraalt: ‘wij zijn bezorgd’. De boodschap wordt niet *geframed*

Doodsoorzaak broertjes Zeist blijft raadsel

‘UTRECHT - Het zal waarschijnlijk altijd een raadsel blijven hoe de broertjes Ruben en Julian uit Zeist om het leven zijn gekomen. Hun vader heeft ze gedood, maar hoe hij dat heeft gedaan valt niet meer te achterhalen, liet het Openbaar Ministerie in Utrecht dinsdag weten. De lichamen van de kinderen werden twee weken na hun vermissing gevonden in een duiker in een sloot in Cothen. (...) De 38-jarige vader maakte een dag nadat hij zijn zoontjes had opgehaald, een eind aan zijn leven in een bos bij Doorn. Er is ook onderzoek gedaan naar de psychische toestand van de vader door het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie (NIFP). Mogelijk leed de man aan een stoornis waardoor hij tot zijn daad kwam. Maar daarover kan op basis van de beschikbare informatie niets gezegd worden volgens het OM. Er was veel informatie over de vader beschikbaar, omdat hij en zijn ex-vrouw al jaren ruzie hadden over de kinderen, waarbij tal van hulpverleners waren betrokken.’

(Bron: Noordhollands Dagblad, 17 december 2013)

vanuit het misdrijf, maar vanuit hulpverlening; er wordt informatie geselecteerd die past binnen dit kader. ‘Niet benoemen: “verdachte”, “ontvoering” en dat soort woorden, maar juist: “vermist” en “is in gezelschap van”. Je benoemt geen relatie tussen die twee. De boodschap die je uitzendt is: “we maken ons zorgen”’ (communicatieadviseur politie).

Tot slot speelt bij een ontvoering met een losgeldmotief nog mee dat verwacht kan worden dat de ontvoerders contact opnemen met bijvoorbeeld de familie, teneinde afspraken te maken over het losgeld. Het feit dat de verdachten mogelijk in contact willen treden met ‘de buitenwereld’, biedt aanknopingspunten voor de politie, die direct professionele politieonderhandelaars zal betrekken bij de zaak.⁷⁷ Daarbij stellen respondenten dat mediacontact in een dergelijk geval zo veel mogelijk wordt gemeden, omdat de ontvoerders veelal geen politiebetrokkenheid willen.

77 Op onderhandelingsstrategieën wordt in dit onderzoek niet verder ingegaan. Naar onderhandelings- en beïnvloedingstechnieken is in binnen- en buitenland veel onderzoek gedaan (bijvoorbeeld Giebels e.a., 2000, 2005; Strentz, 2012).

Ontvoeringen in het criminele circuit

Volgens twee respondenten van de recherche zijn de meest voorkomende ontvoeringen in hun politie-eenheid ontvoeringen binnen het criminele circuit, waarbij de ontvoering wordt ingezet als dwangmiddel of ter afpersing. Deze zaken kennen volgens de respondenten een oplossingspercentage van nagenoeg 100%. Op deze ontvoeringen wordt snel en routineus door de recherche gereageerd; de zaken komen niet in de media. 'Bij ontvoeringen binnen het criminele circuit, waarbij het altijd draait om losgeld of pressie, zal er contact worden gezocht door de ontvoerders met de achterban van de ontvoerde. In die gevallen zet je nooit berichtgeving in, omdat je geen media-aandacht wilt' (politierespondent). Een andere politierespondent voegt toe:

'Het gebeurt wel, juist in het criminele milieu, dat slachtoffers gewoon dood teruggevonden worden. Ik heb een aantal zaken gehad met verminkingen, strijkijzers die op lichamen werden gezet, een boormachine... En dan een kogel door de kop. Een geslachtsdeel afsnijden en in de mond stoppen want "er was gepraat met de politie"; er wordt een signaal afgegeven. Dat is nietsontziend, dat is een ander milieu. Als je daar niet snel bij bent, dan ben je te laat. En als de media daarop duiken, dan is het helemaal klaar, want dan wordt het te heet onder de voeten en dan is het wegwezen. Het is een zakelijke transactie, met een risicocalculatie.'

6.4 Het inzetmoment

Volgens een respondent van een afdeling communicatie heerst het idee dat opsporingsberichtgeving maar één keer ingezet kan worden. 'De beleving is: je gaat één keer met de zaak naar buiten en dat is het. Dus dat doen we dan maar helemaal aan het einde. Dat klopt natuurlijk niet, je kunt het meerdere keren inzetten. Je kunt beschikbare informatie ook in porties snijden en steeds iets meer weggeven.' Er is volgens de respondenten geen standaard voor het juiste moment van de inzet van opsporingsberichtgeving in een ontvoeringszaak. Wel is er een aantal aspecten dat in de rechercheonderzoeken van invloed is.

Allereerst komt het in de bestudeerde casussen meermalen voor dat is

gewacht met het uitzenden van een landelijk bericht (Amber Alert) tot de volgende ochtend, omdat dit 's nachts onvoldoende effect zou sorteren. Het uur van de dag c.q. nacht speelde hier dus mee.

Ten tweede is het inzetmoment afhankelijk van de doelstelling. Wanneer het bijvoorbeeld de doelstelling is om getuigen op te roepen, dan geven respondenten aan dat berichtgeving het beste zo snel mogelijk ingezet kan worden. 'Informatie ebt snel weg, herinnering vervaagt snel en dan kan het van belang zijn het zo snel mogelijk te doen' (OM-respondent).

Hier gaat een derde argument tegenin, namelijk de vuistregel die in sommige eenheden wordt gehanteerd dat een bericht (met beeld of persoonsgegevens) eerst een week – en afhankelijk van de zwaarte van het delict twee weken – intern op intranet en in briefings moet circuleren. Daarna wordt het pas naar buiten uitgezet. Op die manier kunnen collega's eerst reageren.⁷⁸

Ten vierde geldt dat het inzetmoment afhankelijk kan zijn van de overige aanknopingspunten. 'Wat we eerst primair hebben gedaan, is op basis van verklaringen van mensen uit haar omgeving een beter beeld krijgen. Toen dit niets opleverde (en tappen niet mocht), wilden we de media opzoeken' (zaaksrespondent). Dit argument conflicteert net als het vorige met het tweede argument. Wachten levert het risico op dat mogelijke getuigenherinneringen vervagen.

Ten vijfde dient het opsporingsteam er te allen tijde voor te waken dat een bericht niet wordt uitgezonden vóórdat voldoende informatie over de zaak en de context is verzameld. 'De informatie die je binnenhaalt via familie, getuigen, sociale media... Het is belangrijk om die broninformatie in de eerste uren goed te verzamelen, te analyseren en je tactieken erop uit te zetten. Verkeerde informatie verspreiden is uit den boze' (politierespondent).

Zoals eerder aan bod is gekomen, kan het inzetmoment ook door externe factoren beïnvloed worden, bijvoorbeeld wanneer de media lucht hebben gekregen van de zaak en het opsporingsteam niet langer de keuze heeft om 'open' of 'gesloten' te Rechercheren. In een Rechercheonderzoek kan ook ad hoc besloten worden om 'alle middelen' in te zetten, om achteraf niet afge-rekend te worden door de publieke opinie.

'Hoe langer je wacht met berichtgeving, hoe meer de waarnemingen van getuigen wegzakken uit het geheugen. Als je wel beeldmateriaal hebt, maar weinig andere aanknopingspunten uit je andere Recherche-

78 Deze 'vuistregel' wordt beschreven in interne werkprocessen van de afdeling communicatie over opsporingsberichtgeving.

We hebben de regel niet teruggevonden in de landelijke richtlijnen.

middelen, en het is een ernstige zaak, dan ga je zo snel mogelijk inzetten. Het is de combinatie van de impact van het delict en de aanknopingspunten die je hebt. Bij zaken met een hoge impact speelt het imago van de politie ook nog een rol. Snelle opsporingsberichtgeving laat een actie- en daadgerichte politie en justitie zien.’ (politierespondent)

De moeilijkheid bij ontvoeringen zit vaak in het grijze gebied tussen een urgente persoonsvermissing en een daadwerkelijk vastgestelde ontvoering. Enerzijds is bij urgent vermiste personen de standaardwerkwijze om snel naar buiten te gaan en daarbij is men niet gebonden aan de juridische kaders die gelden bij opsporingsberichtgeving. Anderzijds ligt er hier een mijnenveld wat betreft het inschatten van de risico’s voor het slachtoffer, en beschikt de recherche niet over de mogelijkheid om bijzondere opsporingsmiddelen in te zetten. Zo was een moeilijkheid in de vermissing van Béatrice dat de status ‘vermissing’ lange tijd van kracht bleef. In de optiek van het OM kon het gaan om een vrijwillige of onvrijwillige vermissing. Voordat werd opgeschaald, konden geen bijzondere opsporingsmethoden worden ingezet. Hetzelfde speelde in de zaak van Dora. In eerste instantie wordt de vermissing door de politie niet als urgent ingeschat, mede omdat het slachtoffer wel vaker vermist is en dan weer opduikt. Naarmate de tijd verstrijkt, neemt ook de angst voor een misdrijf toe. Het grootste knelpunt in deze zaak was dat binnen het politieteam iedereen wist dat er iets ‘goed fout’ zat, maar dat de zaaksofficier dit ‘onderbuikgevoel’ niet deelde. Het onderzoek zou zelfs bijna afgesloten worden, omdat geen bijzondere opsporingsbevoegdheden mochten worden ingezet.

6.5 Afstemming van bereik, doelgroep en vorm

Bereik, doelgroep en vorm kunnen moeilijk los van elkaar worden gezien en worden in deze paragraaf daarom samen behandeld.

Bereik

Wat betreft het bereik van de ingezette opsporingsberichtgeving geven slechts enkele respondenten aan dat zij (idealiter) bewust werken met een getrapte inzet van lokaal, naar regionaal, naar landelijk bereik. ‘Vanuit het OM is er wel een voorkeur: vanuit de proportionaliteit eerst zo klein mogelijk,’ zegt een

woordvoerder van politie. Tevens verwijzen we naar het onderscheid tussen interne en externe opsporingsberichtgeving dat eerder in dit hoofdstuk is besproken. Op deze wijze zijn er drie of vier niveaus van bereik te onderscheiden: (intern), lokaal, regionaal en landelijk.

Zoals in §6.4 gesteld, is het in een aantal eenheden – afhankelijk van de urgentie en de ernst van de zaak – beleid om een vraag eerst intern te laten circuleren. Ook kan het voorkomen dat vanwege de gevoeligheid van de ontvoeringszaak geen externe opsporingsberichtgeving wordt ingezet: ‘Bepaalde ontvoeringszaken wil je niet naar buiten brengen in de pers, want dan storten alle media zich erop. Die wil je eerst intern houden om zo snel mogelijk binnen de politie een oplossing te vinden,’ zegt een politierespondent. Politie-intern kan bovendien gevoelige en gedetailleerde persoonsinformatie gecommuniceerd worden.

Wanneer wordt overwogen extern te communiceren, zal de gepercipieerde ernst van de situatie doorslaggevend zijn. De specifieke zaakcontext en de andere inzetoverwegingen zullen bepalen of er dan lokaal, regionaal en/of landelijk berichtgeving wordt uitgezet. Wanneer bijvoorbeeld bekend is dat er een auto bij de ontvoering gebruikt is, is de kans aanzienlijk dat de ontvoering de regio gaat overschrijden.

‘Wanneer je snel wilt handelen en je stelt vrijwel direct vast dat het een ontvoering is, dan zou je in eerste instantie via Burgernet regionaal naar buiten kunnen en daarnaast de politiecollega’s in kennis stellen: “Kijk uit naar een zwarte Polo met twee mannen en een meisje erin.” Zowel intern als extern uitzenden. (...) Wanneer het een minderjarige betreft, kun je ervoor kiezen om Amber Alert in te zetten en landelijk uit te zenden, of wanneer de ontvoering anders regio-overschrijdend is.’ (politiesrespondent)

Enkele respondenten geven aan dat het onderscheid tussen lokaal/regionaal en landelijk uitzenden er eigenlijk niet meer is. Lokale of regionale opsporingsprogramma’s worden landelijk bekeken en landelijke media nemen tevens regionale verhalen over.⁷⁹

79 Soms kan het effectiever zijn om regionale opsporingsberichtgeving in te zetten. ‘In zijn algemeenheid is het zo dat als er regionaal iets gebeurt, de kans dat het iets oplevert als je landelijke aandacht zoekt, niet zo groot is,’ aldus een zaaksrespondent. Ook kan het de effectiviteit van het middel schaden als er bij landelijke opsporingsprogramma’s veel aandacht wordt besteed aan regionale zaken waarover de gemiddelde kijker niet kan meedenken. De voorbeelden die hierbij worden gegeven, hebben echter niet specifiek betrekking op ontvoering.

‘Bij het lokale opsporingsprogramma Bureau Hengeveld draaien we al tien jaar programma’s en we krijgen zelfs tips uit Limburg. Iedereen heeft digitale tv en kan alle zenders bekijken die hij wil. Voor mij is dat onderscheid er niet zo sterk. Het staat meteen op internet. Je gaat de berichtgeving wel gericht uitzetten, maar uiteindelijk kan jouw nieuws overal terechtkomen. Je weet niet waar het landt, het landt overal.’ (politie-respondent)

Doelgroep

Opsporingsberichtgeving wordt gericht op bepaalde doelgroepen. Volgens de respondenten is het gekozen bereik bij ontvoeringszaken volledig afhankelijk van de context van de urgente persoonsvermissing of ontvoering, de doelstelling van de boodschap en daarmee samenhangend de doelgroep die men wil bereiken.

Bij ontvoeringszaken is het belangrijk om lokaal of regionaal informatie te vergaren bij getuigen die op het moment van de verdwijning iets gezien hebben. Als echter onbekend is wat er bij een urgente persoonsvermissing is gebeurd, ‘moet je zo snel mogelijk zo veel mogelijk ogen en oren laten meewerken om een vermiste weer boven water te krijgen’. Dit wordt door de respondenten vooral genoemd in relatie tot urgente kindervermissingen (in combinatie met Amber Alert).

Wanneer onbekend is wie de ontvoerders zijn en wat hun intenties zijn, of wanneer een vermissing aanhoudt, zal het zoekgebied groter worden. In dat geval zal ook met de inzet van opsporingsberichtgeving een groter bereik en een bredere doelgroep aangesproken worden (rekening houdend met de overige inzetoverwegingen uit de vorige paragrafen). ‘Kies je voor de beperkte doelgroep van Burgernet, dan krijg je minder berichten. Hoe meer aandacht, hoe meer reacties. Hoe nationaler het middel, hoe meer reacties’ (politierespondent).

Zodra opsporingsberichtgeving onderdeel wordt van een tactische inzet, kan juist ook een smallere of specifiekere doelgroep worden aangesproken. Een respondent van het OM:

‘Wij zijn gewend om bij ontvoeringen heel groots en landelijk te denken, maar we moeten bij ontvoeringen juist de *narrowcasting* opzoeken. Het bericht bij de groep krijgen van wie je de respons wilt. Wees daar creatief in en betrek de groep in je tactiek. Laat ze er onderdeel van worden.’

Er wordt het voorbeeld gegeven van flyeren in de discotheek waar het weekend ervoor buiten een meisje is aangevallen op weg naar huis. Of wanneer een misdrijf heeft plaatsgevonden in de homoscene, kan opsporingsberichtgeving gericht worden op de *gay community* en gepubliceerd worden in bijvoorbeeld de *Gay Krant*.

Keuze van de vorm

Het bepalen van het middel dat wordt ingezet, kan volgens de interviewrespondenten niet los worden gezien van de doelgroep die bereikt moet worden. Het middel is contextafhankelijk en moet vooral gericht zijn op de doelgroep die bereikt moet worden. De meeste respondenten hebben niet echt een voorkeur voor een bepaald middel.

‘Je gaat bij het doel en de doelgroep een middel zoeken. Je doet eigenlijk een soort van marktonderzoek naar je doelgroep. In zaken met een allochtone doelgroep kunnen tolken bijvoorbeeld vaak helpen met goede tips hoe we die gemeenschap kunnen bereiken.’ (politierespondent)

Bij de keuze voor het middel wordt dus gekeken naar de doelgroep en diens beleavingswereld, maar ook naar aspecten als snelheid, de populariteit van een middel in termen van kijkcijfers of *exposure*, en *timing*. We lichten deze aspecten toe.

De inzet van sociale media bij opsporingsberichtgeving kan volgens een zaaksrespondent veel meerwaarde opleveren bij zaken met slachtoffers in de tienerjaren. In een van de bestudeerde ontvoeringszaken die niet in hoofdstuk 4 is opgenomen, is bewust gebruikgemaakt van sociale media bij het zoeken naar een tienermeisje dat lijkt te zijn weggelopen, maar mogelijk slachtoffer is geworden van uitbuiting. Er is naar informatie gezocht in de omgeving van de vermiste, waaronder socialenetwerksites waarop zij actief is en waar volgens de zaaksrespondenten soms meer informatie te vinden is dan in het *offline* leven.

‘Je moet eerst weten welke media nu populair zijn, en je dus goed blijven verdiepen in welk medium nu wordt gebruikt door welke groep. Hyves werd bijvoorbeeld steeds minder gebruikt door jongeren, maar Twitter en Instagram wel. Wij moeten ons als politie ook zeker ontwikkelen op dit gebied.’ (politierespondent)

Ook andere respondenten noemen sociale media als een belangrijk middel wanneer de jongere generatie doelgroep is. *OpsporingVerzocht* wordt goed bekeken, maar vooral door een publiek van middelbare leeftijd. ‘Afhankelijk van je doelgroep zou ik zeker ook kijken naar sociale media. Als je doelgroep jeugd is, dan denk ik niet, de verhalen kennende, dat je *OpsporingVerzocht* moet inzetten, want dat heeft dan te weinig effect’ (OM-respondent). Een politierespondent voegt toe:

‘Ik heb er niets aan om een item te brengen in *OpsporingVerzocht* over een mishandeling van een jongen in een discotheek, terwijl jongeren daar niet naar kijken. Je moet in het mediagebruik van die betreffende doelgroep kruipen. Zo hebben we in 2009 bij een onderzoek naar een poging ontvoering van een meisje meerdere berichten laten sturen naar de Hyves-groep van een discotheek die dat meisje kort voor de poging ontvoering had bezocht. Om te proberen het bericht bij de lokale discogangers te verspreiden. Nu zul je veel meer andere sociale media inzetten, zoals Facebook, Twitter en bijvoorbeeld Instagram of WhatsApp. Zoveel middelen staan tot onze beschikking: folders, lokale kranten, internet en sociale media. Ook “oudere” media, zoals lokale kranten, moeten niet worden onderschat. Het is dus erg belangrijk om de kenmerken van de doelgroep die je wilt bereiken in kaart te brengen.’

Ook los van ‘de jongere doelgroep’ worden sociale media binnen het huidige tijdsbeeld als belangrijk medium gezien, waar nog onvoldoende gebruik van wordt gemaakt. Dit heeft alles te maken met de snelheid waarmee een bericht zich verspreidt. Een politierespondent: ‘Via dat middel kun je immers bliksemsnel een grote doelgroep bereiken. Dat is echt de kracht van dat medium.’ Een politierespondent uit een andere eenheid vult aan:

‘Ik vind dat we te weinig doen aan sociale media in de opsporingsberichtgeving, in het rechercheonderzoek. Daar kun je veel meer mee in de opsporingsstrategie. Dat je daar informatie wegzet waarop mensen kunnen reageren. Zelf op Twitter gaan om daar getuigen te genereren.’

We zien in de bestudeerde ontvoeringszaken dat sociale media wel gemonitord worden, maar in de meeste gevallen niet zozeer doelbewust gebruikt worden als kanaal voor opsporingsberichtgeving. Vooral Amber Alert en Burgernet wor-

den als krachtige middelen beschouwd in urgente persoonsvermissingen of ontvoeringszaken, wanneer snelheid vereist is. In mindere mate wordt gedacht aan een politiebericht of een opsporingsbericht bij het ANP.

Verder is het bij de keuze van het middel belangrijk te kijken naar welke middelen al dan niet populair zijn binnen een bepaalde regio. Zo stelt een respondent van het OM: 'In de stad Groningen zou OOGTV een partner kunnen zijn, in de rest van Groningen en Drenthe wordt RTV Noord goed bekeken, in Friesland Omroep Fryslan.' Volgens een andere OM-respondent worden in het oosten van het land de lokale en regionale televisiezenders heel goed bekeken en leert de ervaring dat deze het beste resultaat opleveren. Voor landelijke dekking wijzen veel respondenten tevens op de kijkcijfers van *Hart van Nederland* (SBS6). Dergelijke programma's moeten vanwege hun populariteit niet vergeten worden. Een nadeel van de commerciële media is dat er meer nadruk ligt op het emotionele appèl op de kijker ('emo-tv').

Een ander argument bij de keuze van het middel is timing. 'Als we het hebben over ontvoeringen... *OpsporingVerzocht* heeft één keer in de week een uitzending, dus daar kun je niet altijd op wachten. Maar dan kun je wel andere media inzetten' (OM-respondent). Er wordt gewezen op de mogelijkheid ad hoc afspraken te maken met landelijke media die niet onder de vaste contractanten vallen. Timing van een uitzending via een medium is tevens belangrijk in relatie tot de inzet van andere bijzondere opsporingsmiddelen. Politierespondenten van de afdelingen communicatie geven aan dat meer en meer gebruik wordt gemaakt van eigen kanalen, om minder afhankelijk te zijn van landelijke media zoals *OpsporingVerzocht*. Eigen lokale of regionale opsporingsprogramma's die op televisie worden uitgezonden, worden ook via YouTube en sociale media gepubliceerd om het bereik te vergroten.

Voortbordurend op bovenstaande overwegingen wordt vooral een combinatie van middelen aangeraden. 'Het is een en-enverhaal,' aldus een politierespondent. Een zaaksrespondent vervolgt: 'Je ziet een combinatie van vormen: *OpsporingVerzocht*, lokale media... dat voorlichting ook via een eigen Twitter-account berichten verzendt.' Op die manier kunnen de middelen elkaar versterken, waardoor het effect vergroot wordt. Door bijvoorbeeld een item dat wordt uitgezonden in een opsporingsprogramma als *OpsporingVerzocht* vooraf aan te kondigen via andere media, wordt een zo groot mogelijke doelgroep bereikt.

De keuze van het middel in ‘het heetst van de strijd’

In de bestudeerde ontvoeringszaken wordt – naast het initiële Burgernet of SMS-Alert – vooral gebruikgemaakt van persberichten en persconferenties, Amber Alert, *OpsporingVerzocht*, opsporingsprogramma’s op de regionale tv, de websites van politie en regionale en landelijke pers. Bij de keuze voor deze middelen zien we de bovenstaande overwegingen en aanbevelingen niet altijd duidelijk terug. Met name wanneer een middel tactisch wordt ingezet (in combinatie met andere bijzondere opsporingsmethoden), is de inzet doordacht. Maar in de hectische fase, of wanneer een onderzoek is vastgelopen, worden meer pragmatische beslissingen genomen. Er wordt dan gekozen voor waar men ervaring mee heeft en wat op dat moment voorhanden of mogelijk is. In een enkele zaak, de ontvoering van Dora, zien we dat er vormen van opsporingsberichtgeving worden ingezet als *ultimum remedium*. Dan wordt ook geprobeerd om alle mogelijkheden uit de kast te trekken. Een zaaksrespondent:

‘Er is niet echt een afweging gemaakt tussen de vormen van opsporingsberichtgeving. Het was meer het idee van “laten we dat ook inzetten”. Uiteindelijk was het zo dat we echt “uitgefantaseerd” waren en de stukken waren zelfs al onderweg om het dossier af te sluiten. We wilden op dat moment gewoon nog inzetten wat er mogelijk was en wat ons nog verder kon helpen. We hebben nog gedacht aan een Amber Alert, maar dat was alleen voor minderjarigen; niets werd uitgesloten van deelname. Alle mogelijkheden die we kenden en konden benutten, hebben we volgens mij ook benut.’

Dit heeft voor een deel te maken met het feit dat de betrokkenen op dat moment nog niet zoveel ervaring hebben met opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken en/of het feit dat de samenwerking met degenen die hierover kunnen adviseren, nog niet overal goed tot stand is gekomen.

In de praktijk wordt soms ook noodgedwongen uitgeweken naar andere middelen die niet direct eerste keus zijn. In een van de zaken wilde het team een bericht uitzenden in *OpsporingVerzocht* en na het 8 uur-journaal, maar het kreeg dit niet rond. ‘De zender bepaalt welke items zendtijd krijgen’ (zaaksrespondent).

6.6 Welke informatie wordt gecommuniceerd?

In deze laatste paragraaf gaan we na welke afwegingen de respondenten maken betreffende de inhoud van de berichtgeving. Net als bij de voorgaande onderwerpen is er wat betreft de inhoud van de opsporingsberichtgeving in een ontvoeringszaak geen standaard: de inhoud is van veel factoren afhankelijk. ‘Het blijft altijd de afweging wat je wel prijsgeeft en wat je niet prijsgeeft’ (politie-respondent). Bij de samenstelling van de inhoud van een bericht nemen de respondenten de volgende aspecten in overweging: de veiligheid van het slachtoffer, de regie over het opsporingsonderzoek, een gerichte vraagstelling om de bruikbaarheid van reacties te vergroten, de keuze van beeldmateriaal, het *framen* van de boodschap en tot slot de privacy van de verdachte, het slachtoffer en de familie van het slachtoffer.

Veiligheid

Allereerst wordt wederom de belangrijkste randvoorwaarde aangehaald: de veiligheid van het slachtoffer. Een woordvoerder vertelt:

‘Over het algemeen communiceer je bij een ontvoering geen informatie die gevaar kan opleveren voor de omgeving of voor degene die ontvoerd is. Dat soort informatie verspreid je vooral niet, of dat probeer je zo veel mogelijk te voorkomen. Ook daar heb je niet altijd invloed op, want heel veel mensen om je heen verspreiden informatie, of de media doen het. De rest hangt af van wat de status is van het onderzoek, wat je wel of niet kunt verspreiden.’

Welk soort informatie een slachtoffer dan precies in gevaar brengt, kan niet goed concreet gemaakt worden. Het lijkt situatieafhankelijk te zijn en is voor de respondenten niet goed te benoemen.

Regie over het opsporingsonderzoek

In de bestudeerde losgeldontvoering wordt door het opsporingsteam heel zorgvuldig afgewogen welke aspecten van de losgeldconstructie naar buiten moeten worden gebracht en welke er ‘binnen’ moeten blijven. Bij veel ontvoeringen in

het criminele circuit probeert dit team de media juist zo veel mogelijk buiten de deur te houden, om in alle rust te Rechercheren naar de locatie waar iemand vastgehouden wordt en de verdachte in beeld te brengen. Uiteindelijk wordt het opsporingsteam in deze losgeldontvoering ingehaald door de werkelijkheid:

‘Want voor we het wisten, lag het al op straat. Je hebt de regie niet, de media zitten er vol bovenop. Dus gebruik de media dan ook op het moment dat je vragen hebt. We hadden liever in alle rust de zaak technisch uitgerechercheerd dan dat je de regie kwijt bent. In dit geval pakte de mediadruk goed uit, maar het kan ook anders lopen.’

Door enkele respondenten wordt aangegeven dat er betreffende de inhoud van berichtgeving weloverwogen omgegaan moet worden met ‘daderinformatie’: kennis over de zaak die alleen bij de dader bekend kan zijn en derhalve later in het opsporingsonderzoek van groot belang kan zijn voor de bewijslast. ‘Alles wat al op straat ligt, is ook geen daderwetenschap meer’ (politierespondent). Aan de andere kant zeggen meerdere respondenten dat je ook niet te veel ‘binnen moet willen houden’. Het is verstandig om steeds stukjes informatie naar buiten te brengen, zodat burgers en journalisten niet zelf op zoek gaan en zodat de berichtgeving ‘kloppend’ blijft.⁸⁰ Een politierespondent:

‘Rechercheteams zijn te veel intern gericht en houden onvoldoende rekening met de impact in de samenleving. Als je als politie geen informatie verstrekt, gaan journalisten, maar ook het publiek, zelf op onderzoek uit. Zij vormen dan beelden, verhalen, een eigen waarheid, die het latere onderzoek weer kunnen beïnvloeden. Hoe betrouwbaar zijn dan je getuigen nog?’

In die zin is opsporingsberichtgeving tweerichtingsverkeer. Er is sprake van een zekere dialoog waarbij het meeste effect bereikt wordt als de communicerende partijen elkaar begrijpen en als de recherche duidelijk maakt waarom ze bepaalde informatie wel of niet communiceert. Een politierespondent zegt hierover:

‘Enerzijds moet je waken voor het opsporingsbelang, anderzijds moet je kijken hoe je de buitenwereld naar binnen kunt halen: hoe kijkt de bui-

80 We komen hier terecht op het raakvlak met publieksvoorlichting.

tenwereld naar jouw casus? Als ik niks vertel, maar ik wil wel informatie, dan denkt een ontvanger van zo'n bericht: jij vertelt mij niks, dan vertel ik jou ook niks. Als ik kan uitleggen waarom ik niet alles kan vertellen, ontstaat er begrip bij de ontvanger en is die wellicht meer bereid tot het geven van informatie. Dat botst weleens met je opsporingsbelang. Dat vereist dat je bepaalde details voor je houdt.'

Gerichte vraagstelling

Een ander aspect is het weloverwogen formuleren van de vraagstelling. Als de vraag aan het publiek te algemeen is, kan het aantal ongerichte (onbruikbare) reacties onnodig groot worden. Het is bijvoorbeeld weinig zinvol om te vragen 'wie er gisteravond een zwarte Volkswagen Polo heeft gesignaleerd'. Dan wordt de recherche overstelpt met reacties. Het is zinvoller om specifieker te vragen 'wie er gisteravond in Gouda een zwarte Volkswagen Polo heeft gesignaleerd met daarin twee mannen'. 'Als de verstrekte informatie klopt, dan heb je in één keer honderden speurneuzen meer tot je beschikking' (OM-responsent). Een randvoorwaarde is dan ook dat alleen informatie die bevestigd en geverifieerd is, gecommuniceerd mag worden.

De keuze van het beeldmateriaal

Wanneer een foto van het slachtoffer naar buiten wordt gebracht, wat bij urgente persoonsvermissingen en ontvoeringen veel gebeurt, is ook de keuze van de foto van groot belang. De familie reikt mogelijk een zeer flatterende foto aan van het verdwenen slachtoffer, die niet de beste overeenkomsten toont met diens uiterlijk in het dagelijkse leven. Dit brengt de herkenbaarheid in gevaar.

Framen van de boodschap

Hiermee hangt ook het *framen* van de boodschap samen. De afdeling communicatie wordt in veel gevallen ingeschakeld wanneer het gaat om het opstellen van het bericht. Communicatiemedewerkers kunnen adviseren over de doelen, de doelgroepkeuze, de inhoud, maar ook over de wijze waarop het bericht gepresenteerd wordt: het *framen* van de boodschap. Mag opsporingsberichtgeving

zich schuldig maken aan effectbejag? Wanneer is het toevoegen van een muziekje of geluidseffect aan een reconstructie functioneel en wanneer wordt het entertainment? Respondenten leggen uit dat in de boodschap iets aangeboden moet worden dat ‘maatschappelijke verontwaardiging’ oproept, omdat dit de respons vergroot. Een van de politierespondenten zegt hierover:

‘In de inzet van opsporingsberichtgeving bij kapitale delicten is het een aanbeveling om slachtoffers en familie erbij te betrekken, om er een gewicht aan te geven, zoals dat gebeurt in Engeland bijvoorbeeld. Daarin zouden wij in de komende jaren stappen moeten maken. De insteek dat we in het beeld weg moeten bewegen van de politievoorlichters, en juist meer de mensen moeten laten zien die erachter zitten – slachtoffers of familie –, zodat het meer aansluit bij de beleving van de burger, bij wat er speelt in de maatschappij. Je kunt niet negeren dat bij simpele berichtjes met gebruik van emoties er binnen tien minuten wel 400 berichten binnenkomen.’

Privacy

Zeer belangrijk wordt de privacy van verdachte, slachtoffer en familie van het slachtoffer geacht in het bepalen van de inhoud van het bericht. Dit wordt regelmatig aangehaald met betrekking tot het naar buiten brengen van beeldmateriaal, maar ook in relatie tot de inhoud van andere informatie omtrent de ontvoering. ‘Het risico dat je de familie beschadigt, is van veel grotere waarde dan je eigen frustratie dat je bepaalde dingen niet naar buiten kunt brengen,’ aldus een zaaksrespondent. Een andere zaaksrespondent: ‘Slachtoffers en/of nabestaanden staan altijd voorop. Als het in hun belang is dat we informatie achterhouden, dan staat dat voorop.’

6.7 Resumé

De meest genoemde doelstellingen om opsporingsberichtgeving in te zetten bij ontvoeringszaken zijn het vergaren van informatie, het vergaren van bewijslast, het creëren van ruis en het doen van een emotioneel appèl op de ontvoerders. Ook wordt positieve imagovorming genoemd als (neven)doel, net als het houden van de regie over de opsporing en het waarschuwen van het publiek.

Wanneer de doelstelling bepaald is, kan tot inzet worden overgegaan. Bij deze soms moeilijke beslissing spelen tal van overwegingen die per zaak en context variëren. De belangrijkste overweging is de veiligheid van het slachtoffer en de betrokkenen. De andere overwegingen zijn de snelheid en het bereik van opsporingsberichtgeving, de privacy van de betrokkenen (proportionaliteit), in hoeverre er alternatieve rechtermiddelen inzetbaar zijn in plaats van (subsidiariteit) of juist in combinatie met opsporingsberichtgeving, welke tactische informatie er beschikbaar is, de nieuwsaarde van het bericht (het belang van de media is niet gelijk aan het opsporingsbelang), in hoeverre de zaak al buiten de politie om door de media belicht wordt (reactieve inzet), (het voorkomen van negatieve) beeldvorming over de politieaanpak, en tot slot – in mindere mate – de veronderstelde waarde van de tips, de kosten, de benodigde capaciteit en de mogelijke ondermijning van het middel bij overvloedig gebruik. Ieder type ontvoering moet van geval tot geval bekeken worden (en binnen een bepaald type ontvoering kunnen grote verschillen bestaan), maar in grote lijnen wordt in de praktijk extra voorzichtigheid betracht bij zaken met een verondersteld seksueel motief en wordt er bij ouder-kindontvoeringen nagegaan of er binnen voogdijkwesties geen minder ingrijpende alternatieven zijn.

Het inzetmoment van opsporingsberichtgeving is afhankelijk van het uur van de dag, de doelstelling en de beschikbare overige aanknopingspunten en informatie. Wat betreft de inhoud van het bericht is de juiste vraagstelling cruciaal, staat de veiligheid van het slachtoffer voorop, gevolgd door de privacy van de betrokkenen en welke informatie unieke daderkennis betreft die niet naar buiten mag. Een foto moet realistisch en daarmee herkenbaar zijn. Afhankelijk van de urgentie circuleert een bericht eerst intern en vervolgens wordt het getrapt ingezet van lokaal, naar regionaal, naar landelijk. Bij hoge urgentie kan worden besloten om direct breed naar buiten te treden. Wanneer onbekend is wie de ontvoerders zijn en wat hun intenties zijn, of wanneer een vermissing aanhoudt, wordt het zoekgebied groter en wordt met de inzet van opsporingsberichtgeving een groter bereik en een bredere doelgroep aangesproken. Bij een tactische inzet kan ook een smallere of specifiekere doelgroep worden aangesproken.

De keuze van de vorm/het middel hangt samen met de urgentie, het gewenste bereik en de doelgroep, maar ook met de timing. Sociale media worden als belangrijk middel gezien, waar nog meer gebruik van gemaakt kan worden. Een combinatie van verschillende middelen wordt als het krachtigst aangeraden.

De overwegingen en aanbevelingen wat betreft de in te zetten vormen van opsporingsberichtgeving worden niet altijd duidelijk teruggevonden in de bestudeerde casussen. Met name wanneer een middel tactisch is ingezet (in combinatie met andere bijzondere opsporingsmethoden), is dit goed doorzocht; in de hectiek of bij een vastgelopen onderzoek zijn meer pragmatische beslissingen genomen.

Conclusie

Ontvoering, iemand wederrechtelijk beroven van zijn vrijheid, is een ernstig delict dat in Nederland onderbelicht is gebleven in de criminologische literatuur. De ‘bekendste’ vorm van ontvoering is de losgeldontvoering met winst-oogmerk. Daarnaast bestaan ontvoering met ideologisch motief, ontvoering in het criminele circuit, relationele ontvoering (schaking), ouder-kindontvoering, maar ook ontvoering met een seksueel motief. Afhankelijk van het type ontvoering zal het veronderstelde risico voor het slachtoffer variëren, wat van groot belang is voor de politieke reactie. Het opsporingsonderzoek bij ontvoeringen is in eerste instantie gericht op de veiligheid en vrijheid van het slachtoffer. Vervolgens richt de opsporing zich op aanhouding (en berechting) van de daders. Een van de middelen die de politie tot haar beschikking heeft bij het behalen van deze doelen, is opsporingsberichtgeving. Opsporingsberichtgeving is een opsporingsmiddel in strafvorderlijke zin, waarbij via de media en andere openbare berichten de hulp van het publiek wordt ingeroepen, teneinde voor het opsporingsonderzoek relevante informatie te verkrijgen.

Het doel van dit verkennende onderzoek was om de bestaande ervaringen met de inzet van opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken in kaart te brengen. De centrale vraag daarbij was:

Hoe verloopt de inzet van opsporingsberichtgeving in opsporingsonderzoeken naar urgente vermissingen en ontvoeringen, en welke lessen zijn hierbij te leren voor de politiepraktijk?

Om deze vraag te beantwoorden is literatuur- en documentonderzoek gedaan, zijn acht casestudies verricht (dossieronderzoek in combinatie met interviews) en aanvullende diepte-interviews afgenomen. In totaal hebben we dertig respondenten gesproken.

In dit voorlaatste hoofdstuk worden de onderzoeksbevindingen samengevat: we bespreken de conclusies over de bestaande richtlijnen en werkprocessen voor opsporingsberichtgeving (§7.1) en over de researchpraktijk van de ontvoeringszaken (§7.2). Dit doen we aan de hand van de onderzoeksvragen 1 t/m 9 uit

hoofdstuk 1. In de laatste paragraaf (§7.3) worden de belangrijkste beperkingen van het onderzoek weergegeven. In het volgende en laatste hoofdstuk bespreken we welke implicaties de bevindingen hebben voor de opsporingspraktijk.

7.1 Opsporingsberichtgeving: richtlijnen en werkprocessen

Welke (landelijke en regionale) richtlijnen hanteren de politie-eenheden inzake het gebruik van opsporingsberichtgeving rond urgente vermissingen en ontvoeringen? (vraag 1)

Opsporingsberichtgeving is een opsporingsmiddel, waarbij via verschillende media de hulp van het publiek wordt ingeroepen om relevante informatie te verkrijgen.⁸¹ Opsporingsberichtgeving is geen ‘laatste redmiddel’ en kan in iedere fase van het onderzoek worden ingezet. De doelstelling van opsporingsberichtgeving hangt af van de fase van het opsporingsonderzoek en de tactische behoefte. Juist in de beginfase van een rechercheonderzoek kan het middel waardevol zijn. Het kan ook worden ingezet als er nog geen zekerheid is dat een misdrijf heeft plaatsgevonden, maar hier wel concrete aanwijzingen voor zijn. Het middel kan echter verstrekkende gevolgen hebben voor de betrokkenen en daarom zijn er strenge eisen verbonden aan de inzet. Deze eisen zijn neergelegd in de *Aanwijzing Opsporingsberichtgeving*. Omdat de persoonlijke levenssfeer van betrokkenen geraakt wordt, moet het OM de inzet afwegen tegen de ernst van het misdrijf, de privacy van het slachtoffer en de belangen van de verdachte, van eventuele getuigen en van de samenleving. Naast de landelijke richtlijn hanteren de eenheden zelf ook richtlijnen, zoals checklists voor opsporingsberichtgeving. Ook is er in sommige eenheden een duidelijke procedure voorhanden hoe zaken bij de afdeling communicatie moeten worden aangeleverd en wat het stappenplan is. Momenteel wordt standaardisering van deze werkprocessen landelijk georganiseerd. Hoewel de meeste rechercherespondenten wel bekend zijn met de landelijke *Aanwijzing Opsporingsberichtgeving*, zijn zij niet precies op de hoogte van de inhoud. Daarvoor verwijzen zij naar het OM: de beslissing of opsporingsberichtgeving ‘mag’, is vooral een zaak van het OM. Bij de afdelingen communicatie vindt men echter dat de recherche er meer van doordrongen moet raken dat ook de juridische onderbouwing en afwikkeling

81 We bedoelen met media niet sec de journalistieke media, maar media als meervoud van medium, zijnde een middel om communicatie over te brengen.

van opsporingsberichtgeving onderdeel zijn van het opsporingsonderzoek en daarmee ook zaak van de recherche.

Welke partijen zijn gemoeid met de inzet van opsporingsberichtgeving?
(vraag 2)

Op het niveau van de politie-eenheid is de (hoofd)officier van justitie verantwoordelijk voor de inzet van opsporingsberichtgeving. Op landelijk niveau moet de aanvraag naar de landelijk portefeuillehouder opsporingsberichtgeving. Wanneer de identiteit van een verdachte wordt prijsgegeven, moet de aanvraag met een advies van de landelijk portefeuillehouder naar het College van procureurs-generaal. De inhoud van het bericht wordt samengesteld door de betrokkene(n) binnen de recherche, hun lijnchef, een persvoorlichter dan wel communicatieadviseur en de zaaksofficier; de hoofdofficier blijft eindverantwoordelijk.

In de praktijk houden ook de woordvoerders zich bezig met opsporingsberichtgeving. Zij kunnen bij de persofficieren van het OM terecht voor advies en overleg. Volgens de respondenten bestaan er grote verschillen in ervaring en achtergrond van de woordvoerders dan wel communicatieadviseurs bij de politie: zo zijn er communicatieadviseurs met een volledig 'blauwe' (executieve) achtergrond, maar ook communicatiedeskundigen die van buiten de politie komen. Politieproducers maken een selectie van onderzoeken waarin opsporingsberichten kunnen worden verstuurd via regionale contractmedia. De politieproducers van de Landelijke Eenheid verzorgen onder meer de nationale uitzendingen in *Opsporing Verzocht* en onderhouden contacten met andere media inzake landelijke opsporingsberichtgeving.

Bij Amber Alert en Burgernet (te zien als bijzondere vormen van opsporingsberichtgeving) is de besluitvormingsroute anders. Beide vormen worden in de praktijk wel gezien als vormen van opsporingsberichtgeving omdat de hulp van het publiek wordt ingeroepen, maar er is geen toestemming van de officier van justitie nodig. Amber Alert wordt ingezet in het kader van de hulpverleningstaak en Burgernet wordt in de praktijk rechtstreeks via de meldkamer lokaal verspreid, zonder gebruik van foto's of persoonsnamen. In de bestudeerde casuïstiek was men nog niet altijd op de hoogte van deze afwijkende procedure voor Amber Alert en werd soms verondersteld dat toestemming van de officier van justitie nodig was. Tegenwoordig is dit volgens de respondenten wel alom bekend.

Concluderend is er een groot aantal verschillende personen betrokken bij de inzet van opsporingsberichtgeving, zowel binnen de politie als bij het OM, en bestaan er (nog) verschillen tussen de eenheden wat betreft procesmatige aansturing en interne protocollen.

Welke richtlijnen zijn er voor het omgaan met publieke dan wel mediareacties?
(vraag 3)

Volgens de landelijke richtlijn dienen de gebruikers vanuit de opsporing zich te realiseren dat er politieke capaciteit vereist is om reacties te ontvangen en eventuele vervolgacties te ontplooiën. Daarnaast is het van groot belang om de resultaten van ingezette berichtgeving terug te koppelen naar het publiek. Volgens de respondenten vergroot dit de bereidwilligheid van het publiek om in de toekomst opnieuw te reageren op een opsporingsbericht.⁸² In de *Aanwijzing Opsporingsberichtgeving* is zowel voor regionale als landelijke opsporingsberichtgeving opgenomen dat de media die het bericht hebben uitgebracht, de resultaten aan het publiek bekend moeten maken. Ook in de casuïstiek wordt het belang van terugkoppeling naar het publiek benoemd, hoewel men zich er niet altijd van bewust lijkt te zijn dat dit in de landelijke richtlijn staat. Ook wordt in de casuïstiek het belang benoemd van het kunnen opvangen van de reacties en het kunnen opvolgen daarvan in termen van rechercheactiviteit en in termen van terugkoppeling naar de burger. In de praktijk gebeurt de terugkoppeling naar de burger echter niet altijd optimaal en ook bij de inrichting van het ontvangen van tips wil nog weleens iets misgaan.

Welke vormen van opsporingsberichtgeving zijn er beschikbaar?
(vraag 4)

Wat betreft het bereik (en de doelgroep) van opsporingsberichtgeving kan onderscheid worden gemaakt tussen landelijke, regionale en lokale berichtgeving. Vanwege de ingrijpendheid van het middel kan worden besloten om lokaal dan wel regionaal te beginnen. In die zin kan ook nog onderscheid gemaakt worden tussen interne en externe berichtgeving: wanneer de situatie

⁸² Het verdient aanbeveling om het effect van terugkoppeling nader te onderzoeken.

dit toelaat, kan besloten worden om een bericht eerst enkele weken politie-intern te laten circuleren. Uit de communicatiewetenschap is bekend dat nieuwsdiffusie en het zorgvuldig samenstellen van een boodschap voor de beoogde doelgroep het effect van berichtgeving kunnen vergroten. Maar hoe groter het verspreidingsgebied, hoe meer irrelevante reacties verwacht kunnen worden. Er wordt door respondenten dan ook voor gepleit om waar dit mogelijk is *narrowcasting* te hanteren en berichtgeving en de vorm af te stemmen op een specifieke doelgroep, teneinde het aandeel relevante reacties te vergroten.

Er is een variëteit aan verschillende vormen van berichtgeving en kanalen, zowel in eigen beheer (bijvoorbeeld internetsites van de politie, Burgernet en SMS-Alert) als via media van contractpartners. Een bekend en goed bekeken opsporingsprogramma is *OpsporingVerzocht*. Ten tijde van de uitzending heeft de politie vaak al een verdachte in beeld. Het programma wordt dan ook veel ingezet als tactisch drukmiddel. Hoewel 38% van de zaken die in *OpsporingVerzocht* komen, wordt opgelost, is dit 'slechts' in 5% van de gevallen direct dankzij een tip uit het publiek. Beperkingen zijn dat het één keer in de week wordt uitgezonden en dat er een wat oudere doelgroep bereikt wordt. De laatste jaren zijn er steeds meer regionale opsporingsprogramma's, die frequenter uitzenden. Ook internet is een geschikt middel om ofwel een grote groep ofwel een specifieke groep mensen te bereiken. Een belangrijke ontwikkeling voor opsporings-berichtgeving is dat steeds meer mensen gebruikmaken van een smartphone en van sociale media. Sociale media geven de burger meer mogelijkheden om te reageren en dragen zo bij aan burgerparticipatie. Omdat er weinig bekend is over de effecten van het gebruik van sociale media voor de opsporing, omdat berichtgeving in een mum van tijd verspreid kan worden en omdat informatie moeilijk van internet te 'verwijderen' is, moet goed over het gebruik van deze kanalen worden nagedacht. Een bijzonder middel, tot slot, is Amber Alert, dat kan worden ingezet bij de urgente vermissing en/of ontvoering van minderjarigen. Door middel van dit systeem kan de politie zeer snel een landelijke waarschuwing verspreiden via diverse kanalen zoals websites, sociale media, smartphoneapplicaties, e-mail, sms, tv en radio. Amber Alert is een instrument in het kader van hulpverlening en valt daarmee niet onder verantwoordelijkheid van het OM. De snelheid van de inzet is tevens een van de inzetcriteria.

In de praktijk (casuïstiek) blijkt dat beslissingen op een andere wijze worden genomen dan de weloverwogen manier die in de interviews naar voren wordt gebracht.

7.2 Opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken: praktijkervaringen

*Wie waren betrokken bij de beslissing tot het inzetten van opsporingsberichtgeving in het opsporingsonderzoek?
(vraag 5)*

Bij de overweging tot het inzetten van opsporingsberichtgeving zijn de recherche en de officier van justitie betrokken en veelal (meer of minder intensief) een woordvoerder c.q. communicatieadviseur.⁸³ Deze laatste is met name intensief betrokken bij het opstellen van de berichtgeving en de persvoorlichting. In de gevallen van de minderjarige slachtoffers wordt in drie zaken in overleg met de Landelijke Eenheid (destijds KLPD) overwogen om een Amber Alert uit te doen gaan.

In sommige van de bestudeerde zaken wordt er direct een TGO opgestart en betekent dit dat er automatisch een medewerker van de afdeling communicatie aan de zaak gekoppeld wordt, veelal vanuit het oogpunt van persvoorlichting. In andere gevallen wordt de afdeling communicatie pas in een later stadium ingeschakeld, nadat de zaaksofficier en de teamleider of VKL (Vaste Kern Leidinggevend) hiertoe besloten hebben. De rol van de communicatieadviseur is veelal beperkt tot de vraag ‘op welke wijze gaan we inzetten’ en in sommige gevallen slechts tot de uitvoering van deze inzet. In sommige eenheden is men van mening dat een communicatieadviseur onderdeel zou moeten zijn van het tactisch team, in andere eenheden is men hier terughoudender in of zelfs op tegen. Daarbij wordt door de woordvoerders en communicatieadviseurs zelf opgemerkt dat zij meer zouden kunnen betekenen wanneer zij meer betrokken zouden worden aan de voorkant: bij de beslissing tot inzet van de berichtgeving. In een aantal eenheden gebeurt dit inmiddels ook: daar zijn de communicatieadviseurs verantwoordelijk voor het opstellen van een communicatieplan voor de inzet van opsporingsberichtgeving als tactisch researchmiddel, met aandacht voor beschikbare middelen en de voor- en nadelen.

Tot slot merken we op dat in enkele zaken sprake is van botsende belangen tussen politie en OM, maar ook politie-intern wanneer er gelijktijdig een TGO en een SGBO lopen. Het TGO is gericht op de tactische opsporing en heeft andere belangen bij het al dan niet naar buiten brengen van informatie over het slachtoffer, de ontvoering en de (mogelijke) dader, dan de SGBO, die gericht is

⁸³ In de eenheden waar onderzoek is verricht, overlappen de taken van de woordvoerder, persvoorlichter en communicatieadviseur elkaar dikwijls.

op het beteugelen van de maatschappelijke onrust. Doelstellingen kunnen op het vlak van communicatie conflicteren en voor het researcheteam vormt dit een extra complicerende factor. Bovendien blijkt dat het researcheteam in een aantal zaken nauwelijks zicht heeft op wat zich binnen de SGBO afspeelt. Verwacht werd dat de woordvoerders of communicatieadviseurs van de politieke afdelingen communicatie een *linking pin* zouden zijn tussen TGO en SGBO, maar in de praktijkzaken blijken zij niet goed op de hoogte van de besluitvorming binnen de SGBO's.

Welke factoren zijn van invloed op de beslissing tot het inzetten van opsporingsberichtgeving? (vraag 6)

Of berichtgeving daadwerkelijk wordt ingezet, is afhankelijk van tal van factoren, die per zaak en context variëren. De veiligheid van het slachtoffer wordt de belangrijkste overweging genoemd. Daarnaast zijn de snelheid en het bereik van opsporingsberichtgeving een overweging om wel in te zetten, terwijl de privacy van de betrokkenen juist een overweging vormt om terughoudend te zijn (criterium van proportionaliteit). Er wordt ook afgewogen in hoeverre er alternatieve rechtermiddelen inzetbaar zijn, in plaats van opsporingsberichtgeving (proportionaliteit) of juist in combinatie met opsporingsberichtgeving. Inzet is mede afhankelijk van welke tactische informatie er beschikbaar is. Vastgesteld moet worden of het om een ontvoering gaat, welke tactische informatie de inzet kan opleveren en of er voldoende complete en betrouwbare informatie beschikbaar is voor de inzet van berichtgeving. Een andere overweging is de ingeschatte nieuws waarde van het bericht. Die is namelijk voor de media een overweging om het bericht op te pakken: bij de media staat niet het opsporingsbelang voorop. Andere factoren liggen meer op het vlak van *damage control*: er kan worden besloten om tot inzet over te gaan wanneer de zaak al buiten de politie om door de media belicht wordt, of om mogelijke negatieve beeldvorming over de politieaanpak te voorkomen (beter wel inzetten dan achteraf kritiek krijgen dat het middel niet benut is). De veronderstelde waarde van de tips en de benodigde capaciteit en kosten van opsporingsberichtgeving worden in de praktijk minder als 'bepalende' factoren gezien. Bij zaken met verondersteld seksueel motief is de opsporing over het algemeen extra terughoudend (groter risico slachtoffer) en bij ouder-kindontvoeringen rond voogdijkwesties moet worden nagegaan of er geen minder ingrijpende alternatieven zijn (proportionaliteit).

Welke procedure is gevolgd voorafgaande en volgende op de inzet van de berichtgeving?
(vraag 7)

Afhankelijk van de aanleiding van de zaak, de urgentie-inschatting, de onderzoeksfase, de bestaande ervaring met de middelen en de beschikbare mogelijkheden wordt er in de bestudeerde zaken anders met opsporingsberichtgeving omgegaan. Een slag die vrijwel direct vanuit de meldkamer of de chef van dienst gemaakt wordt, is het doen uitgaan van een (lokale) Burgernet-alertering of een SMS-Alert.⁸⁴ Verder wordt opsporingsberichtgeving meestal snel na aanvang van het rechercheonderzoek ingezet. Ofwel op de dag van de melding zelf ofwel de volgende dag wordt de eerste opsporingsberichtgeving (persbericht, Amber Alert) uitgezonden. In de bestudeerde zaken worden de volgende vormen van opsporingsberichtgeving gebruikt: persberichten, persconferenties, flyers, Amber Alert, OpsporingVerzocht, regionale opsporingsprogramma's, interne en externe websites, en regionale pers. In veel gevallen worden er persberichten verspreid die worden overgenomen door andere media. In de interviews worden daarnaast voorbeelden genoemd zoals flyers op specifieke locaties. In deze zin kan ook worden gedacht aan abri's, billboards of digitale schermen op specifieke locaties. In de bestudeerde zaken worden sociale media wel gemonitord en in het rechercheonderzoek betrokken, maar niet zozeer doelbewust gebruikt als kanaal voor opsporingsberichtgeving. Mogelijk komt dit ook doordat een deel van de onderzochte opsporingsonderzoeken wat ouder is. Met name wanneer een middel tactisch wordt ingezet (in combinatie met andere opsporingsmethoden), is de inzet doordacht en uitgewerkt; in de hectische beginfase of wanneer een onderzoek is vastgelopen, worden er meer pragmatische beslissingen genomen.

De doelstellingen zijn veelal het mobiliseren van getuigen en de oproep tot informatie over de zaak. Naarmate opsporingsberichtgeving later in het onderzoek wordt ingezet, zijn er andere doelstellingen. Enerzijds worden de vragen om informatie specifiekier toegespitst op bepaalde voorwerpen, personen of aanwijzingen (bewijslast), anderzijds verschuift de doelstelling van het verzamelen van informatie en bewijslast naar andere tactische overwegingen (zoals het veroorzaken van ruis). In enkele zaken wordt pas na een aantal weken voor het eerst opsporingsberichtgeving ingezet (regionaal opsporingsprogramma). Dit zijn de zaken waarbij de urgentie in eerste instantie niet als hoog was ingeschat en/of waarbij alternatieve scenario's bestonden, waaronder een vrijwillig verdwijnen van het slachtoffer.

84 Dit gebeurt in de helft van de zaken en zowel bij meldingen van persoonsvermissing als van ontvoering.

In drie van de vijf zaken met minderjarige slachtoffers wordt overlegd met de Landelijke Eenheid⁸⁵ over de mogelijkheid van een Amber Alert. In één geval wordt het Amber Alert vanwege de overige aanknopingspunten en het ingeschatte risico voor het slachtoffer toch niet uitgezonden. Iets soortgelijks zien we bij de aanvraag van een item in *OpsporingVerzocht*. In twee zaken wordt hier alsnog van afgezien, omdat dit te weinig zou opleveren of juist negatieve effecten zou hebben. Hoewel vooral op de beslissing het Amber Alert alsnog in te trekken veel kritiek is geweest, laten deze casussen zien dat er goed over de inzet van een opsporingsbericht wordt nagedacht, gerelateerd aan onderzoeksfase, bestaande aanknopingspunten, ingeschatte risico's voor het slachtoffer en mogelijke schade aan het rechercheonderzoek.

Waaruit bestonden eventuele concrete aanknopingspunten naar aanleiding van de berichtgeving en wat was de (meer)waarde hiervan voor het opsporingsonderzoek?
(vraag 8)

Het is uiterst moeilijk om te bepalen wat de meerwaarde is geweest van opsporingsberichtgeving ten opzichte van de overige beschikbare rechtermiddelen in de ontvoeringszaken. Wellicht is het zelfs onwenselijk om de waarde van opsporingsberichtgeving af te zetten tegen de waarde van andere rechtermiddelen. Het is geen kwestie van het ene rechtermiddel of het andere, maar het inzetten van een combinatie van rechtermiddelen, waarbij opsporingsberichtgeving een van de middelen is.

Los daarvan heeft de opsporingsberichtgeving slechts in enkele bestudeerde ontvoeringen duidelijke opbrengsten opgeleverd. Al met al komen er veel reacties op de berichtgeving, waaronder van paragnosten, maar dit zegt weinig over de effectiviteit van het middel. Er zijn maar weinig concrete, cruciale tips. In twee zaken leidt de ingezette opsporingsberichtgeving tot concrete aanknopingspunten, die bijdragen aan de oplossing van de zaak; drie zaken wanneer ook interne opsporingsberichtgeving meegerekend wordt. In de eerste twee gevallen betreft dit de reactie van een getuige, die reageert op het uitgezonden bericht. De opsporingsberichtgeving maakt het mogelijk om deze tipgever snel te bereiken. De doelstellingen zijn het vinden van getuigen dan wel informatie omtrent specifieke onderzoeksgegevens en, in de tweede zaak, het verifiëren

85 Destijds KLPD.

van een verhaal van een verdachte (vergaren bewijslast). In de derde zaak circuleert berichtgeving intern, onder vermelding van een signalement van de auto die de ontvoerders gebruiken. In de overige zaken leiden andere rechemidelen tot de oplossing of dient de oplossing zich op andere wijze aan. In één zaak besluiten de daders het slachtoffer vrij te laten, in een andere zaak meldt de dader zichzelf bij de politie en in een derde zaak wordt de dader door een vriend ‘aangegeven’ bij de politie. Hierbij kunnen de mediaberichten wel indirect van waarde zijn geweest, maar dit is moeilijk vast te stellen.

Hoe dan ook blijkt dat de opbrengsten van opsporingsberichtgeving in de bestudeerde zaken beperkt zijn. De berichtgeving heeft de meeste opbrengsten geleverd wanneer er een zeer concrete informatievraag is uitgezet (zoals een signalement en kenteken van een auto).

Welke risico's dan wel (voorziene en onvoorziene) neveneffecten waren er gerelateerd aan de opsporingsberichtgeving en hoe is daarmee omgegaan?
(vraag 9)

In de casuïstiek zien we knelpunten vaak in de (hectische) beginfase. In enkele zaken konden gedurende langere tijd geen bijzondere opsporingsmiddelen worden ingezet vanwege de status van persoonsvermissing, waarbij tevens sprake was van toenemende druk en onbegrip over het (uitblijvende) politie-onderzoek vanuit de families. Enkele keren liep signalering van de vermiste of het uitzenden van opsporingsberichtgeving vertraging op doordat de beslisprocedures onvoldoende bekend waren. Dit heeft mede te maken met het feit dat deze zaken al wat langer geleden speelden en de betrokkenen nog niet zoveel ervaring hadden met opsporingsberichtgeving in dergelijke onderzoeken.

Soms is van inzet van opsporingsberichtgeving afgezien omdat er voldoende andere onderzoekslijnen liepen en/of er bepaalde risico's van berichtgeving gepercipieerd werden. Zo was een opsporingsteam bang dat de daders het slachtoffer wat zouden aandoen, als gevolg van de druk die zij door de mediaberichtgeving zouden ervaren. Het risico voor de veiligheid van het slachtoffer wordt in relatie tot meerdere aspecten van opsporingsberichtgeving genoemd (inzetmoment, inhoud bericht, gekozen vorm en bereik). Welke inhoudelijke informatie en welk moment dan precies deze veronderstelde risico's opleveren, krijgen we echter niet helder.

In sommige zaken kwamen er zeer veel (achteraf) onbruikbare tips binnen, waaronder veel tips van paragnosten. Deze tips moesten wel allemaal nagelopen

worden, mede omdat de familie van het slachtoffer dat belangrijk achtte. Dit werd als ‘lastig’ ervaren, maar de kosten en de benodigde capaciteit voor het nalopen van tips worden door de respondenten voornamelijk als een ‘gegeven’ beschouwd, kenmerkend voor de opsporingspraktijk, en niet zozeer als een knelpunt of risico van opsporingsberichtgeving.

Een voorzien neveneffect (van zowel opsporingsberichtgeving als de overige media-aandacht) is de impact die de media-aandacht heeft voor de familie en de overige betrokkenen rond het slachtoffer. Bij alle zaken was sprake van grote onrust vanuit de gemeenschap en/of media-aandacht voor de zaak. In enkele gevallen bleek de media-aandacht van invloed op de overweging om opsporingsberichtgeving in te zetten. In meerdere zaken werden de keuzes van het opsporingsteam over de (late of uitgebleven) inzet van opsporingsberichtgeving in de media achteraf zeer sterk bekritiseerd. De betrokkenen in deze zaken gaven aan het middel in de toekomst eerder in te zetten ‘om gezeik te voorkomen’.

7.3 Onderzoeksbepkeringen

In dit onderzoek zijn acht afgesloten ontvoeringszaken bestudeerd. Met betrekking tot deze casestudies willen we op enkele beperkingen wijzen.

Bestudeerde casuïstiek

Allereerst hebben we slechts een beperkt aantal zaken kunnen bestuderen. Aan de ene kant zijn deze zaken zeer gevarieerd van aard. Er is bewust gekozen voor zaken met verschillende motieven, uiteenlopende uitgangspunten, variërende looptijden van het rechercheonderzoek en zowel minder- als meerder-jarige slachtoffers.⁸⁶ Dit maakt dat de zaken onderling moeilijk te vergelijken zijn, maar er wordt wel een breed beeld verkregen van de verschillende contextuele

86 De bestudeerde zaken zijn een ouder-kindontvoering rondom een voogdijkwestie, drie ontvoeringen van een minderjarige met een seksueel aspect, twee zaken met een aspect van uitbuiting, een relationele ontvoering met onduidelijk motief en een losgeldontvoering. In vijf zaken waren de slachtoffers minderjarig. Bijna alle slachtoffers hadden een bepaalde kwetsbaarheid, zoals een minderjarige leeftijd of een verslavingsproblematiek. Behalve de losgeldontvoering en de ouder-kindontvoering waren de misdrijven niet zorgvuldig gepland. In de meeste (zes van de acht) zaken hebben de daders antecedenten, waaronder geweld, zeden, diefstal en drugshandel.

factoren die een rol kunnen spelen bij de inzet van opsporingsberichtgeving (of het afzien daarvan). Dit past in de verkennende aard van dit onderzoek.

Aan de andere kant zijn er in de *gross list* en uiteindelijke selectie vrij veel ernstige zaken. Doordat automatische systeemselectie niet haalbaar was, zijn vanuit de praktijk mogelijk relatief veel zaken aangedragen die veel impact hebben gehad op de betrokkenen in de opsporing en/of goed zijn gedocumenteerd. De zaken zijn derhalve niet representatief voor alle zaken met wederrechtelijke vrijheidsberoving waarin opsporingsberichtgeving is overwogen.

Tot slot beslaat het onderzoek alleen zaken die daadwerkelijk urgent bleken te zijn; het selectie criterium is immers dat er sprake is van wederrechtelijke vrijheidsberoving. Hiermee hebben we wel zicht gekregen op zaken die in de beginfase onterecht als ‘niet urgent’ zijn aangemerkt en dit later wel bleken te zijn (zogenaamde *false negatives*). We hebben echter geen beeld van zaken die in eerste instantie (onterecht) als urgent zijn ingeschat, maar dat achteraf niet bleken te zijn (*false positives*). Deze zaken vallen buiten de reikwijdte van het onderzoek omdat het niet om een feitelijke ontvoering gaat. Het zou echter wel erg interessant zijn om deze zaken af te zetten tegen de besproken *false negatives*, ten einde meer zicht te krijgen op de factoren die een rol spelen bij de urgentie-inschatting in de beginfase.

Helaas hebben we slechts één losgeldontvoering kunnen bestuderen, die bovendien al wat langer geleden speelde. Hierdoor hebben we onvoldoende zicht gekregen op de inzet van opsporingsberichtgeving bij dit type ontvoeringen. Hetzelfde geldt voor ontvoeringen die zich afspelen in het criminele circuit: deze hebben we niet bestudeerd. Uit de interviews komt naar voren dat de recherche bij beide typen ontvoeringen bijzonder terughoudend is met het inzetten van opsporingsberichtgeving. Zowel uit de literatuur als uit de interviews blijkt dat interactie tussen ontvoerder en familie en/of politie een specifiek kenmerk is van de losgeldontvoering, waardoor de inzet van opsporingsberichtgeving minder relevant is. In deze zaken is een prominente rol weggelegd voor de politieonderhandelaar.

Dynamiek opsporingsberichtgeving

Een andere onderzoeksbeperking heeft te maken met de recente veranderingen in mogelijkheden en richtlijnen voor opsporingsberichtgeving.⁸⁷ De huidige *Aanwijzing Opsporingsberichtgeving* is in 2009 van kracht geworden. De laatste vijf jaren is er een enorme toename geweest van de mogelijkheden tot inzetten van

opsporingsberichtgeving, mede door de ontwikkeling van de sociale media. Doordat het aantal beschikbare zaken beperkt bleek (zie hoofdstuk 1 voor de selectiecriteria), zijn enkele van de bestudeerde zaken ouder dan 2009. De mogelijkheden voor de inzet van opsporingsberichtgeving zijn in deze zaken beperkter. Tevens geven respondenten die bij deze rechercheonderzoeken betrokken waren, aan dat zij inmiddels ook meer ervaring hebben opgedaan met ontvoeringszaken in het algemeen en bekender zijn met de richtlijnen van opsporingsberichtgeving. Deze beperkingen dienen we voor ogen te houden bij het bespreken van de werkprocessen en beslissingen omtrent opsporingsberichtgeving in de bestudeerde casussen.

Discrepantie casuïstiek en interviews

In de derde plaats viel bij de analyse en beschrijving van de bevindingen op dat de bevindingen uit het casusonderzoek soms sterk afwijken van de bevindingen uit de interviews. Een verklaring hiervoor is mogelijk mede gelegen in de gedateerdheid van sommige zaken. Mogelijk hebben de ervaringen in recente jaren met de inzet van opsporingsberichtgeving ertoe geleid dat de betrokkenen anders naar deze inzet zijn gaan kijken. Een andere mogelijke verklaring is dat de respondenten in de interviews de gelegenheid hebben om vrijuit na te denken over hoe zij op basis van hun kennis en ervaring met opsporingsberichtgeving in een ontvoeringszaak zouden omgaan. Zij krijgen de gelegenheid om algemene aanbevelingen te doen. In de ‘waan van een lopend onderzoek’ worden beslissingen mogelijk toch op basis van andere principes genomen, zo blijkt uit de empirische gegevens van de casuïstiek. Een laatste verklaring werd al in hoofdstuk 6 beschreven: veel informatie wat betreft de inzet van opsporingsberichtgeving is wel in de hoofden te vinden, maar niet altijd (duidelijk) in het opsporingsdossier of journaal beschreven. Hoe dan ook achten we de gegevens vanuit beide onderzoeksbronnen waardevol bij het formuleren van de aandachtspunten in het laatste hoofdstuk.

De genoemde beperkingen geven aan dat we met dit onderzoek geen concreet totaalbeeld kunnen presenteren van de wijze waarop de inzet van opsporings-

87 Het onderwerp opsporingsberichtgeving is enorm breed en zeer sterk in ontwikkeling. Ten behoeve van dit onderzoek hebben we slechts de actuele hoofdlijnen in kaart kunnen brengen.

berichtgeving in ontvoeringszaken verloopt. Wel geven de casussen, in combinatie met de interviews, veel inzicht in welke factoren er meespelen bij de verschillende inzetoverwegingen, en in welke context deze factoren van belang zijn. Hierop hebben we in het laatste deel van het onderzoek dan ook de nadruk gelegd (hoofdstuk 6), teneinde toe te werken naar praktische aangrijppunten voor de opsporing. Daarnaast geeft het onderzoek een goed beeld van de mogelijkheden, reikwijdte en randvoorwaarden van de inzet van opsporingsberichtgeving bij ontvoeringen. In het volgende en laatste hoofdstuk beschrijven we de implicaties hiervan voor de opsporingspraktijk.

Aandachtspunten voor de opsporing

In het vorige hoofdstuk hebben we de onderzoeksvragen 1 t/m 9 beantwoord en enkele beperkingen van dit onderzoek besproken. In dit hoofdstuk volgt een integrale beschouwing over de resultaten, waarbij we aandachtspunten presenteren voor de opsporing. In §8.1 komen we tot een schematische handreiking voor de opsporingspraktijk, waarbij we de belangrijkste doelstellingen, inzet-overwegingen en risico's van opsporingsberichtgeving afzetten binnen de belangrijkste fasen van het rechercheonderzoek bij ontvoeringen. In §8.2 lichten we de verschillende fasen met de belangrijkste kenmerken uit het schema toe. Vervolgens geven we een overzicht van de belangrijkste risico's en knelpunten waarmee de recherche zich geconfronteerd kan zien (§8.3). Aansluitend geven we in §8.4 een overzicht van aandachtspunten voor de opsporing, waarbij mede wordt beoogd om de besproken risico's en knelpunten te minimaliseren. In de laatste paragraaf volgt een slotbeschouwing.

8.1 Houvast voor de opsporing

Uit het onderzoek ontstaat het beeld dat er rond de inzet van opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken veel factoren meespelen die vooraf soms niet te voorzien zijn en vaak niet of moeilijk te controleren. Naast de afweging van proportionaliteit van het middel bestaat er in de beleving van het opsporings-team voortdurend een lastige afweging tussen de veronderstelde risico's en neveneffecten van opsporingsberichtgeving en de mogelijke opbrengsten. Met name het risico van het 'opjagen' van de dader, met negatieve gevolgen voor het welzijn van het slachtoffer, moet volgens de respondenten worden afgewogen tegen de kansen en mogelijkheden die opsporingsberichtgeving als opsporings-middel biedt. Deze kansen en mogelijkheden zijn onder andere de snelheid en het bereik bij het vergaren van informatie, het ontvangen van een cruciale tip die anderszins achterwege zou blijven, maar ook het in beweging brengen van verdachten vanuit het oogpunt van identificatie en/of bewijsvergaring. In al deze gevallen zal de opsporingsberichtgeving worden opgevolgd of gecombineerd met andere rechtermiddelen.

Op basis van de onderzoeksbevindingen wordt ook duidelijk dat de inzet-overwegingen, de doelstelling van de opsporingsberichtgeving, het bereik en de doelgroep in belangrijke mate samenhangen met de fase en de doelstellingen van het overkoepelende politieonderzoek. Hierbij vormt het ‘terugvinden’ van het slachtoffer een belangrijke ‘knip’ in het politieonderzoek. Het gaat om de overgang van de periode dat de vermiste/ontvoerde persoon nog niet terecht is, naar het moment dat de ontvoerde persoon terecht is.⁸⁸ Opsporingsberichtgeving wordt dan met een ander doel ingezet. Ook de andere overgangen in het politieonderzoek zijn relevant. De overgang van persoonsvermissing naar het vaststellen van een strafbaar feit (ontvoering), maar ook de overgang van de hectische eerste fase in het rechercheonderzoek naar de fasen daarna, is relevant bij het bepalen van het doel en de inzetoverwegingen voor opsporingsberichtgeving.⁸⁹

Met behulp van onderstaand schema (tabel 8.1) willen we de belangrijkste bevindingen uit de vorige hoofdstukken dan ook relateren aan de verschillende fasen van het politieonderzoek, de doelstellingen van zowel het bredere opsporingsonderzoek als de opsporingsberichtgeving, de inzetoverwegingen daarbij en de risico's die kunnen spelen. Dit schema geeft een houvast voor de opsporingspraktijk, door weer te geven in welke fase meer nadrukkelijk gedacht kan worden aan bepaalde doelstellingen, inzetoverwegingen en risico's. Onder het schema lichten we per onderzoeksfase de belangrijkste elementen toe (§8.2) en bespreken we de belangrijkste risico's (§8.3) en de belangrijkste aandachtspunten (§8.4) die hieruit voortvloeien.

88 Dit kan zowel inhouden dat het slachtoffer in veiligheid is gebracht als dat vastgesteld wordt dat het slachtoffer niet meer in leven is.

89 De fasen die wij op basis van ons onderzoek onderscheiden, lopen deels parallel met de fasen uit het opsporingsonderzoek bij ontvoeringen zoals weergegeven in bijlage 5. Wij onderscheiden tevens een ‘voorfase’, wanneer het onderzoek nog geen status van opsporingsonderzoek heeft, maar er sprake is van urgente persoonsvermissing en de politie onderzoek doet in het kader van haar hulpverleningstaak. De in bijlage 5 genoemde eerste alarmeringsfase overlapt met de door ons onderscheiden ‘voorfase’ en ‘hectische fase’.

90 De term ‘nafase’ vinden we minder geschikt, omdat in deze fase nog een groot deel van de opsporingsactiviteiten zal plaatsvinden.

91 Uit de casestudies en de interviews werd ook duidelijk dat opsporingsberichtgeving soms werd ingezet ter voorkoming van kritiek achteraf. Deze reden hebben we niet in het schema opgenomen. Een ander voorbeeld van een mogelijke doelstelling die we achterwege hebben gelaten, is dat het gebruiken van opsporingsberichtgeving het publiek inzicht kan geven in de politieke reactie: laten zien dat de politie ‘ermee bezig is’ en ‘alles op alles’ zet. Zelfs zou ‘het betrekken van het publiek bij de opsporing’ dan gezien kunnen worden als een doel op zichzelf.

Tabel 8.1: Onderzoeksfasen en overwegingen opsporingsberichtgeving (OB)

	Fase Slachtoffer nog niet terecht			Slachtoffer 'terecht'
	1 Voorfase (urgente) persoonsvermissing	2 Hectische fase	3 Responsfase	4 Eindfase ⁹⁰ (ontvoering beëindigd)
Politietaak	Hulpverlening	Opsporing		
Primair doel politie- onderzoek	Hulpverlenen; terugvinden/in veiligheid brengen vermiste	Vaststelling ontvoering; Vrijheid & veiligheid ontvoerde	Vrijheid & veiligheid ontvoerde; Opsporing dader(s); Bewijslast; Behoud/terugvinden losgeld	Opsporing dader(s); Bewijslast; Behoud/terugvinden losgeld
Nadruk OB	In beweging brengen getuigen/publiek In beweging brengen verdachte(n) (tactisch bewijs)			
Doelstellingen OB⁹¹	Getuigen; Informatie; Vaststellen strafbaar feit	Getuigen; Informatie; Regie	Informatie; Getuigen; Emotioneel appèl; Reconstructie/verificatie Regie	Informatie (bewijs); Ruis; Reconstructie/verificatie
Overwegingen OB	<ul style="list-style-type: none"> • Doelgroep & bereik • Beperkte opsporingsmogelijkheden • Lichtere inzetcriteria 	Randvoorwaarden: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Aanwijzing Opsporingsberichtgeving (OM)</i> • Proportionaliteit & subsidiariteit • overige criteria <i>Aanwijzing</i> 		
	mediaberichtgeving (nog geen OB). • Beschikbare info • Elke stap is van invloed op de rest van het onderzoek (zowel positief als negatief)	<ul style="list-style-type: none"> • Snelheid & bereik; • Beschikbare info (inhoud bericht) • Gevalideerde info • Bereik & doelgroep • Nieuwswaarde 	<ul style="list-style-type: none"> • Beschikbare info (inhoud bericht) • Gevalideerde info • Bereik & doelgroep • Combinatie overige opsporingsmiddelen 	<ul style="list-style-type: none"> • Beschikbare info (inhoud bericht) • Gevalideerde info • Bereik & doelgroep • Combinatie overige opsporingsmiddelen
Knelpunten & risico's⁹²	<ul style="list-style-type: none"> • Onderschatting urgentie • Geen BOB-middelen • Tactisch nadelige gegevens door basispolitie naar buiten 	<ul style="list-style-type: none"> • Te laat inzetten OB (dodelijke afloop slachtoffer; herinnering getuigen) • Laat opschalen/ inzetten BOB-middelen (in combi OB) 	<ul style="list-style-type: none"> • Strafverlaging n.a.v. nadelige effecten OB voor verdachte 	<ul style="list-style-type: none"> • Strafverlaging n.a.v. nadelige effecten OB voor verdachte
	<ul style="list-style-type: none"> • Risico dat dader slachtoffer wat aandoet • Impact media-aandacht voor slachtoffer en familie • Verstrekken van daderinfo • Conflict strategie OB t.a.v. doelstellingen en persvoorlichting SGBO • Permanent karakter informatie internet/ sociale media (m.n. bij onjuiste info, maar ook impact slachtoffer/familie) • Onveiligheidsgevoelens maatschappij (incidentoverstijgend) 			

92 De weergegeven risico's kunnen in bijna iedere fase voorkomen. In de tabel staan de risico's weergegeven bij de fasen waar ze het sterkst zullen spelen.

8.2 Verschillende fasen in het politieonderzoek

De casuïstiek laat duidelijk zien dat de wijze waarop een zaak zich aandient voor de politie, alsook de startinformatie daarbij, veel variatie en nuances kent. Zo wordt in de zaak Robbie melding gedaan van ‘ontvoering’. Omstanders verklaren aan de politie dat zij hebben gezien dat het jongetje door een onbekende persoon mee werd genomen in een auto, en er is informatie beschikbaar over het signalement van deze auto en een deel van het kenteken. Ook vanuit de thuissituatie zijn er motieven voor een ontvoering. Dit geeft de politie vrij snel sterke aanwijzingen dat er sprake is van ontvoering, met een aantal aanknopingspunten voor het onderzoek, waarmee het onderzoek min of meer start met de hectische fase (fase 2). In de zaak Béatrice daarentegen blijft het lange tijd onduidelijk of er sprake is van een strafbaar feit en worden verschillende scenario’s opgehouden, waaronder ‘vrijwillige’ vermissing. De politie heeft hier vanwege de status van de zaak ook veel minder mogelijkheden om opsporingsmiddelen in te zetten. Dit is een voorbeeld van een zaak die start met de voorfase van persoonsvermissing.

1 Voorfase: (urgente) persoonsvermissing

Bij drie van de acht bestudeerde zaken schat de politie de urgentie van de zaak in eerste instantie niet hoog in. In deze situaties verricht de politie vanuit haar hulpverlenende taak onderzoek naar vermissing. Gedurende het onderzoek ontstaan er nieuwe inzichten en wordt aannemelijker dat er sprake is van een misdrijf. Terugblikkend wordt door de recherche aangemerkt dat de urgentie in eerste instantie niet goed is ingeschat en dat dit het politieonderzoek geschaad heeft. Zo wordt bijvoorbeeld genoemd dat er te lang gewacht is met opschalen of met de inzet van mogelijke BOB-middelen. Daarom is het ook zo belangrijk dat degene die de intake doet (dit kan ook de meldkamer zijn), bekend is met het uitvraagprotocol vermiste personen en dit nauwgezet volgt.

Wat betreft de richting en de doelstellingen van opsporingsberichtgeving is op basis van het schema onderscheid te maken tussen berichtgeving gericht op het publiek (teneinde tips en getuigenverklaringen te verkrijgen) en berichtgeving gericht op de verdachte. Zolang het slachtoffer nog niet terecht is, is de belangrijkste doelstelling van het bredere politie- dan wel rechercheonderzoek om het slachtoffer veilig terug te halen.

In deze fase is nog geen toestemming nodig van het OM om berichtgeving

in te zetten bij het traceren van de vermiste persoon. Hier liggen zowel kansen als risico's. Kansen, omdat vanuit de hulpverlenende taak zeer snel een bericht met specifieke informatie over de vermiste verstuurd kan worden (bijvoorbeeld lokaal een Burgernet-bericht of landelijk een Amber Alert), in de hoop dat getuigen of andere personen met informatie omtrent de vermissing (of de vermiste zelf) zich snel melden. Risico's, omdat het mogelijk gaat om een strafbaar feit, waarbij (onbekende) daders betrokken zijn, van wie men op dat moment ook niet kan inschatten hoe deze op bepaalde boodschappen reageren. Een ander risico is het verspreiden van foutieve informatie. Bij een ontvoering die zich aandient als een vermissing, vormt de enorme kennisachterstand het grootste manco. Die zal zijn uitwerking hebben op de volgende fasen in het onderzoek.

Een soms lastige overgang in het politieonderzoek is die van de voorfase, van het grijze gebied van de (urgente) persoonsvermissing, naar de start van het rechercheonderzoek. In de drie bovengenoemde zaken is er al heel wat gebeurd en onderzocht door de politie vanuit haar hulpverlenende taak voordat een rechercheonderzoek gestart wordt. Daarbij heeft men beslissingen genomen vanuit de wetenschap die men op dat moment had. De recherche is dan voor haar informatievoorziening (en informatie-uitvraag bij burgers) mede afhankelijk van het voorwerk van haar collega's, terwijl zij dit zelf mogelijk anders georganiseerd zou hebben.

2 *Hectische fase: start van het rechercheonderzoek*

In de zaken waar de voorfase lang heeft geduurd, wordt de hectische fase van het rechercheonderzoek min of meer overgeslagen. In vijf zaken wordt de urgentie vrijwel direct hoog ingeschat en start het rechercheonderzoek met de hectische fase. In deze fase wordt de recherche overspoeld door informatie. Deze fase is volgens de betrokkenen met betrekking tot opsporingsberichtgeving het lastigst. Het inzetten van opsporingsberichtgeving wordt hier vergeleken met 'een ongericht schot hagel', teneinde zo veel mogelijk informatie binnen te halen. Dit hoeft niet altijd het geval te zijn. Bij de ontvoering van Robbie bijvoorbeeld, heeft de recherche enkele zeer gerichte aanknopingspunten, waarmee opsporingsberichtgeving ook gericht kan worden ingezet. Wanneer het team echter nog een onvolledig beeld heeft van wat er is gebeurd en/of wanneer dit beeld ook nog gebaseerd is op onnauwkeurige en soms ook onjuiste informatie, is het ingewikkeld om de juiste keuzes en beslissingen te nemen voor de te volgen

strategie. Wanneer een verkeerde of onvolledige informatievraag aan het publiek wordt voorgelegd, zal dit de effectiviteit van de berichtgeving niet ten goede komen. Ook is het maken van een risico-inschatting hier het lastigst. In de perceptie van het rechteam is het grootste risico dat naar aanleiding van de berichtgeving het slachtoffer wat wordt aangedaan. Hier komen we in de volgende paragraaf (punt 1) op terug (zie ook aanbeveling 11 in §8.4).

3 Responsfase

Zodra het opsporingsonderzoek echt op gang is gekomen (overloop hectische fase naar responsfase), is er relatief meer rust in het onderzoek. Het team heeft in deze fase vaak meer informatie over het slachtoffer, de verdachten en het gebeurde, waardoor de inzetoverweging voor opsporingsberichtgeving daarop gebaseerd kan worden. Er kunnen gerichte informatievragen gesteld worden en eventuele risico's zijn beter in te schatten. Desalniettemin kan het rechteam in de meeste gevallen inmiddels onder een grote druk staan vanwege ontstane onrust in de samenleving en mogelijke media-aandacht.

Naast de veiligheid en vrijheid van het slachtoffer komen er in deze fase ook andere doelen van het rechteamonderzoek in beeld, zijnde de opsporing van de dader(s), het vergaren van bewijslast en eventueel het behoud of terugvinden van losgeld. Met deze verschuiving veranderen ook de doelstellingen van opsporingsberichtgeving. In de voorfase en hectische fase staat opsporingsberichtgeving vooral in het teken van het verzamelen van informatie over en getuigen van de vermissing dan wel ontvoering en het vaststellen of er sprake is van een strafbaar feit. Vanaf de responsfase komen daar nog andere doelstellingen bij, zoals het reconstrueren (en verifiëren) van het gebeurde, het doen van een emotioneel appèl op de ontvoerders, het vergaren van bewijsmateriaal, maar ook het in beweging brengen van verdachten. De combinatie van de opsporingsberichtgeving met andere rechteammiddelen krijgt hier meer nadruk en daarbij kan de opsporingsberichtgeving gericht zijn op een zeer specifieke doelgroep (afhankelijk van de informatievraag).

Wanneer een verdachte in beeld is en besloten wordt om persoonsinformatie over deze verdachte middels opsporingsberichtgeving te verspreiden, spelen met name de afwegingen van proportionaliteit en subsidiariteit, maar ook kan gedacht worden aan de gevolgen van media-aandacht voor de straftoekenning. Het opsporingsbelang zal in deze fase van grotere invloed zijn. Daarnaast spelen veelal dezelfde risico's als in de overige fasen (zie §8.3).

4 Eindfase

De belangrijkste ‘knip’ in het onderzoek is het moment dat de veiligheid van het slachtoffer niet langer in het geding is. Daarna staat het opsporingsbelang voorop en verschuiven de doelstellingen veelal naar het vergaren van bewijslast en het inzetten van opsporingsberichtgeving vanuit tactisch oogpunt. Het opsporingsteam heeft hier meer regie over de situatie, wat ook van invloed is op het inzetten van opsporingsberichtgeving. Afhankelijk van het moment waarop het slachtoffer wordt aangetroffen en/of bevrijd, kan deze fase een groter deel van het onderzoek beslaan. In de enigszins atypische zaak van Noor (§4.5) was het aantreffen van het stoffelijk overschot het startpunt van het rechercheonderzoek. Het team kon daar in ‘relatieve rust’ bewijsmateriaal verzamelen, omdat het met een voldongen feit werd geconfronteerd. Enkele respondenten wezen erop dat er dan eigenlijk ‘niets meer in de weg staat’ van het volledig benutten van opsporingsberichtgeving. In deze fase moet rekening gehouden worden met risico’s die ook in de eerdere fasen golden.

8.3 Knelpunten en risico’s

In alle fasen van het onderzoek zal het opsporingsteam steeds de afweging moeten blijven maken of opsporingsberichtgeving de beste keuze is. Genoemde redenen om opsporingsberichtgeving af te raden hangen allereerst samen met de criteria van proportionaliteit en subsidiariteit. Er zijn andere, minder ingrijpende opsporingsmiddelen voorhanden en/of voldoende andere aanknopingspunten, of het type ontvoering wordt als te ‘licht’ beschouwd voor de inzet van opsporingsberichtgeving (voogdijkwesties, meer ‘civiele’ zaken). Dit zal zwaarder wegen wanneer men persoonlijke informatie en beeldmateriaal over verdachten en/of slachtoffers naar buiten wil brengen. Deze criteria uit de *Aanwijzing* zien we als randvoorwaarden. Daarnaast zijn er verschillende risico’s en/of negatieve bijverschijnselen die in alle fasen kunnen spelen.

1 Het risico voor het slachtoffer

De veiligheid van het slachtoffer is een zeer veelvuldig benoemd en interessant aspect in relatie tot opsporingsberichtgeving. Dit bespreken we hier daarom nog wat uitgebreider. Wat betreft situaties waarin zij opsporingsberichtgeving

af zouden raden, refereren de respondenten vrijwel direct aan het risico voor het slachtoffer. Media-aandacht zou het risico voor de veiligheid van het slachtoffer vergroten. Meestal wordt toegelicht dat een dader zich door media-aandacht onder druk gezet kan voelen en zich als gevolg daarvan mogelijk wil 'ontdoen' van het slachtoffer. In welke specifieke gevallen dit risico toeneemt, blijft echter onduidelijk.

Wanneer we ons in onze vraagstelling richten op het type ontvoering, merken we dat het gepercipieerde risico voor het slachtoffer enigszins varieert, zoals ook in de literatuur wordt verondersteld. Uit de casuïstiek en de interviews blijkt dat bij een seksueel motief het risico dat de dader het slachtoffer om het leven zal brengen, vele malen groter wordt geacht dan bij andere motieven. Wat betreft ontvoeringen met financieel oogmerk zijn de bevindingen niet eenduidig. Ouder-kindontvoeringen worden globaal als minder risicovol ingeschat wanneer het een voogdijkwestie betreft. Wanneer er een ander motief geldt binnen ouder-kindontvoeringen, zoals wraak, zal het risico dat de ontvoerder het slachtoffer wat aandoet, heel anders ingeschat worden door de politie. Als we kijken naar de door ons bestudeerde zaken, zien we dat in twee van de drie gevallen waarin het slachtoffer om het leven is gebracht, het slachtoffer minderjarig was. Bij deze twee zaken met minderjarige dodelijke slachtoffers was het motief seksueel. Bij de andere dodelijke afloop (met een meerderjarig slachtoffer) was het motief onduidelijk, maar bevatte het incident een seksuele component. Bij een van de zaken met een minderjarig slachtoffer dat de ontvoering overleefde, waren er sterke aanwijzingen dat de daders van plan waren om het slachtoffer om het leven te brengen (voorbereidingen). Door het kleine aantal bestudeerde zaken kunnen er geen harde conclusies aan de bevindingen ontleend worden, maar het beeld ontstaat dat ontvoeringen van een minderjarige met seksueel motief risicovol zijn voor het leven van het slachtoffer. Een gedragsdeskundige kan mogelijk helpen bij het inschatten van dit risico (zie §8.4). Een beperking van het onderzoek is dat we hier geen daders zelf over hebben kunnen bevragen. Helaas is er nog maar weinig onderzoek gedaan naar het risico voor het slachtoffer in relatie tot het type ontvoering. Dit is dan ook een aanbeveling voor vervolgonderzoek en zeer relevant voor de opsporingspraktijk.

Een belangrijke constatering is dat we het risico voor het slachtoffer, zoals hierboven belicht, in de casuïstiek niet kunnen koppelen aan de inzet van opsporingsberichtgeving. In alle drie de zaken met een dodelijk slachtoffer was het slachtoffer reeds overleden voordat het delict door middel van opsporingsberichtgeving onder de aandacht werd gebracht in de media. We zien dus dat er

een ernstig risico voor de veiligheid van het slachtoffer bestaat, maar er is in dit onderzoek geen duidelijke aanwijzing gevonden dat de inzet van opsporingsberichtgeving het risico op een dodelijke afloop beïnvloedt. Er is op dit punt vooralsnog dan ook geen duidelijke aanwijzing dat er in ontvoeringen met (mogelijk) seksueel motief van de inzet van opsporingsberichtgeving moet worden afgezien omwille van de veiligheid van het slachtoffer. Het tegendeel zou kunnen worden ingebracht, gekeken naar het feit dat het slachtoffer in alle drie de zaken binnen 24 uur na de vermissing om het leven was gebracht. Des te meer reden voor de recherche om de verblijfplaats van het slachtoffer zo snel mogelijk te achterhalen.

2 Impact mediaberichtgeving

Als tweede is de enorme impact die de media-uitingen hebben op de levens van de betrokkenen, een belangrijk knelpunt van opsporingsberichtgeving. Daarbij kan worden gedacht aan het slachtoffer en diens familie, waarbij het permanente karakter van berichten op internet en sociale media in ogenschouw genomen moet worden, maar ook aan de verdachte, die een beroep kan doen op strafvermindering vanwege de media-aandacht. Deze effecten zijn nog ernstiger wanneer zij worden gekoppeld aan het risico van het verspreiden van onjuiste informatie. Vooral wanneer informatie eenmaal op het internet gepubliceerd is, is deze voor altijd 'buiten'. Een opsporingsbericht kan niet eenvoudig weer 'verwijderd' worden nadat het is uitgezonden. Zelfs al wordt vanuit deze overweging het gebruik van bijvoorbeeld sociale media vermeden, tegenwoordig zijn media op zo veel technische manieren aan elkaar gekoppeld dat berichten in het ene medium moeiteloos kunnen worden overgenomen in het andere. Slachtoffers kunnen zo hun leven lang geconfronteerd worden met een incident dat zich in enkele dagen heeft afgespeeld.

3 Interne 'recherche'-knelpunten

Er komt ook een aantal knelpunten uit het onderzoek naar voren dat meer gerelateerd is aan de (organisatie van de) recherche zelf. Een knelpunt dat vanaf de start van het opsporingsonderzoek kan spelen, is dat de strategie rond de opsporingsberichtgeving van het tactisch team in kan gaan tegen de strategie die vanuit de SGBO aangehangen wordt (publieksvoorlichting). We zien in een paar

praktijkzaken dat de gewenste strategie omtrent opsporingsberichtgeving van het TGO haaks staat op de gewenste strategie van de SGB. Opvallend genoeg weten de betrokkenen van het TGO, waaronder de communicatieadviseur/woordvoerder, niet hoe de hazen lopen betreffende de mediastrategie in de SGB.

Een ander knelpunt dat we terugzien in de praktijkzaken betreft de inschatting van de ernst van een vermissing aan de voorzijde van het onderzoek. Dit heeft niet zozeer te maken met de inzet van opsporingsberichtgeving *an sich*, maar meer algemeen met de uitblijvende opschaling van het onderzoek en de mogelijkheid tot het inzetten van bijzondere opsporingsmiddelen. In de zaken van Béatrice en Dora was het erg moeilijk voor het rechteam om de zaaksofficiëren te overtuigen van de ernst van het incident. Hierdoor waren de teams lange tijd aan handen en voeten gebonden: het was niet mogelijk om verscheidene bijzondere opsporingsmiddelen in te zetten. Een aanbeveling zou zijn om zo snel mogelijk specialistische expertise op het gebied van vermissingen en ontvoeringen bij het team te betrekken, teneinde de urgentie beter te kunnen inschatten en deze beargumenteerd te kunnen overbrengen aan de zaaksofficiër.

4 Nieuwswaarde

Het belang van de media is niet gelijk aan het opsporingsbelang en kan hier zelfs tegenin gaan. In hoofdstuk 6 hebben we laten zien dat media een item soms niet zullen oppakken als dit voor hen te weinig nieuwswaarde heeft. Dit kan een belemmering vormen voor het inzetten van opsporingsberichtgeving. Wanneer de politie gebruik wenst te maken van externe media en/of het effect beoogt dat opsporingsberichtgeving door landelijke media wordt overgenomen, dan heeft het bericht een bepaalde nieuwswaarde of emotionele impact nodig om de juiste doelgroep te kunnen bereiken en om effectief te kunnen zijn. Hiermee moeten de opstellers van het bericht rekening houden, zonder afbreuk te doen aan het doel van de opsporingsberichtgeving en zonder dat dit extra nadelige gevolgen heeft voor de impact op de direct betrokkenen. Dit is niet eenvoudig. Een communicatieadviseur kan het team hierbij helpen (zie aanbeveling volgende paragraaf).

5 Ongecoördineerde burgerinitiatieven en onveiligheidsgevoelens

Er zijn nog enkele neveneffecten die slechts zijdelings in dit onderzoek zijn benoemd. Een voorbeeld is het risico op ‘losstaande burgerinitiatieven’. Dit wordt door sommigen gezien als een risico, maar er is nog onvoldoende onderzoek naar gedaan om daadwerkelijk te kunnen vaststellen dat het ont-plooiën van burgerinitiatieven meer ‘kwaad’ doet dan ‘goed’.⁹³ Daarnaast zou dit juist pleiten voor opsporingsberichtgeving als vorm van cocreatie, waarbij bovendien tegemoetgekomen wordt aan de maatschappelijke betrokkenheid van burgers en de wens van burgers om wat te kunnen ‘doen’. In die zin vormt opsporingsberichtgeving een geregisseerd alternatief voor eventuele op zichzelf staande, ongecoördineerde burgerinitiatieven.

Een ander mogelijk negatief bijverschijnsel is dat opsporingsberichtgeving kan bijdragen aan groeiende onveiligheidsgevoelens in de maatschappij over ontvoeringen in het algemeen (incidentoverstijgend). Hier kan echter tegen-over worden gesteld dat de politie door de inzet van opsporingsberichtgeving duidelijk aan de samenleving laat zien dat zij alle mogelijkheden aangrijpt om misdrijven op te lossen.

8.4 Aandachtspunten

Dit alles in acht genomen stellen we ons de vraag op welke wijze de inzet van opsporingsberichtgeving van waarde kan zijn in ontvoeringszaken. Puntsgewijs presenteren we hier de belangrijkste aandachtspunten bij de inzet van opspo-ringsberichtgeving in een ontvoeringszaak.

1 Randvoorwaarden: proportionaliteit, subsidiariteit en de Aanwijzing Opsporingsberichtgeving

Voorop staan de criteria zoals geformuleerd in de *Aanwijzing Opsporingsberichtgeving*, waarbij de criteria van proportionaliteit en subsidiariteit op verschillende manieren in het onderzoek naar voren zijn gebracht (ernst/type ontvoering,

93 Ook moet er duidelijk onderscheid gemaakt worden naar de aard van deze risico's. Betreft het hier risico's voor de verdachte (eigenrichting), voor het slachtoffer en/of voor het opsporingsonderzoek?

zijn er ‘lichtere’ alternatieven). Hierbij valt ook te denken aan het te kiezen bereik van de berichtgeving, de vraag of berichtgeving eerst intern gecirculeerd wordt en/of de vraag of de berichtgeving eerst lokaal/regionaal kan worden uitgezet. Tegenwoordig is er echter nauwelijks meer een verschil tussen regionaal en landelijk, omdat regionale media zichzelf bedienen van landelijke kanalen en andersom. Wanneer er duidelijk sprake is van een ontvoering door een onbekende persoon, waarbij bijvoorbeeld een auto gebruikt is, is de urgentie direct dusdanig dat de inzet van landelijke opsporingsberichtgeving in ieder geval proportioneel zal zijn. Toch moet het opsporingsteam altijd nagaan of de familie van het slachtoffer, het slachtoffer zelf of andere betrokkenen niet beschadigd kunnen raken door de inhoud van een bericht.

2 Snelheid en (specifiek) bereik

In tegenstelling tot de ‘klassieke’ zienswijze dat opsporingsberichtgeving een *ultimum remedium* is, kan het middel waardevol zijn in de vroege fasen van het onderzoek, wanneer snelheid en een groot bereik de doorslag kunnen geven voor een goede afloop. Amber Alert wordt als een krachtig middel beschouwd, omdat het bij de urgente vermissing van minderjarigen al vanuit de hulpverleningstaak kan worden ingezet, zonder dat een toestemmingsprocedure bij het OM doorlopen wordt. Er is aanvullend onderzoek nodig om de effectiviteit van Amber Alert in Nederlandse ontvoeringszaken te kunnen bepalen. In het onderzoek wordt veelvuldig naar voren gebracht dat sociale media bij uitstek een middel zijn om zeer snel een brede of juist specifieke (bijvoorbeeld jonge) doelgroep te bereiken. Volgens sommigen wordt hier in de opsporingsstrategie nog te weinig mee gedaan.

3 Inzetmoment

Daarnaast moet het inzetmoment van opsporingsberichtgeving bezien worden in relatie tot het uur van de dag/nacht (maximaliseren effect), de doelstelling en de beschikbare overige aanknopingspunten en informatie. Het inzetmoment is gerelateerd aan de ‘bredere’ opsporingsstrategie en zal mede afhangen van de inzet van andere tactische rechtermiddelen. Een andere belangrijke overweging betreffende het inzetmoment is de snelheid waarmee media en publiek reeds bekend geworden informatie verspreiden. Zodra informatie al ‘op straat’ ligt, zal dit van invloed zijn op de inzetbeslissing en het inzetmoment.

De benodigde capaciteit en kosten van opsporingsberichtgeving worden in de praktijk als minder ‘bepalende’ factoren gezien, maar zijn wel een randvoorwaarde voor inzet. Op het moment dat berichtgeving naar buiten gaat, moeten het kunnen opvangen en het kunnen verwerken van reacties geborgd zijn.

4 Doelstelling en inhoud berichtgeving

In de bestudeerde zaken leidde de opsporingsberichtgeving met als doelstelling ‘breed informatie vergaren’ door middel van een ‘ongericht schot hagel’ niet tot concrete, doorslaggevende tips. In de drie zaken waarin opsporingsberichtgeving (in één zaak intern en in twee zaken extern) duidelijk wat opleverde, werd er in de berichtgeving steeds heel specifieke informatie gecommuniceerd, zoals het signalement en (een deel van) het kenteken van een auto, of een deel van het verloop van het misdrijf (ter verificatie van het inmiddels gereconstrueerde misdrijf, het vinden van specifieke getuigen en/of aanvullende bewijslast). De opsporingsberichtgeving had een landelijk bereik, zijnde een Amber Alert en een persbericht; bij één zaak betrof het interne berichtgeving, zijnde een (regionale) digitale briefing. Opsporingsberichtgeving kan vooral een waardevol middel zijn wanneer er gerichte informatie gevraagd wordt en wanneer daarbij ook concrete zoekinformatie verstrekt kan worden, zoals een duidelijk signalement, de plaats en het tijdstip van ontvoering, een kenteken of een ander concreet zoekmiddel. De doelstelling en fase van het rechercheonderzoek kunnen daarbij verschillen, afhankelijk van wanneer deze concrete informatie voorhanden is.

Anders gezegd, zonder goede informatie is het niet mogelijk om een goede vraag uit te zetten. Een randvoorwaarde is dat de uitgezette informatie vooraf bevestigd en geverifieerd is. Daarnaast moet ook de overdracht van de geselecteerde informatie bewaakt worden (zie het volgende punt).

5 Documentatie

Het mogelijk verstrekken van daderinformatie in opsporingsberichtgeving is door enkele rechercherespondenten genoemd. Dit zien we meer als een aandachtspunt dan als een risico van opsporingsberichtgeving. Het gaat erom dat de betrokkenen bewust omgaan met de inhoud en goed bijhouden welke informatie ‘naar buiten’ is gegaan. Aanbevolen wordt om goed te documenteren welke beslissingen zijn genomen omtrent opsporingsberichtgeving. Dit betreft

zowel de doelstelling en de inzetafweging binnen de betreffende zaakscontext (ter verantwoording achteraf) als de inhoud van de informatie die is gecommuniceerd (wat is daderinformatie en wat niet?).

6 Doelgroepafstemming

De inzet van opsporingsberichtgeving valt of staat met de keuze van het middel. Bepalen welk medium of welk kanaal gebruikt wordt om informatie te verspreiden, betekent ook onderzoek doen naar welke doelgroep er met dit medium wordt bereikt. Er is niet één aangewezen middel dat in een bepaalde context in een bepaald type ontvoering het beste is. De keuze van de vorm hangt samen met de urgentie, het gewenste bereik en de gewenste doelgroep, maar ook met de timing. Voorop staat dat het middel (of een combinatie van middelen) wordt afgestemd op de doelgroep. Afhankelijk van de urgentie circuleert het bericht eerst enkele weken intern en wordt er getrapt ingezet van lokaal naar regionaal/landelijk, of wordt er direct breed – of specifiek – naar buiten getreden. Wanneer onbekend is wie de ontvoerders zijn en wat hun intenties zijn, of wanneer een vermissing aanhoudt, zal het zoekgebied groter worden. Wat dat betreft zal ook met de inzet van opsporingsberichtgeving een groter bereik en een bredere doelgroep aangesproken worden. Wanneer opsporingsberichtgeving onderdeel is van een tactische inzet, kan ook een smallere of specifiekere doelgroep worden aangesproken. Daarbij kan worden gedacht aan de koppeling van opsporingsberichtgeving aan een specifieke locatie (bijvoorbeeld door in abri's te vragen naar getuigen van een ontvoering op die locatie), aan een specifieke gemeenschap (bijvoorbeeld bij een ontvoering in de homoscene berichten plaatsen in de *Gay Krant* of in andere media gericht op de doelgroep) of aan een combinatie van beide (bijvoorbeeld (digitale) informatieborden plaatsen in en rond een uitgaansgelegenheid waar een tienermeisje ontvoerd is, maar ook op de Facebook-pagina van die uitgaansgelegenheid).

7 Onderdeel van een gereedschapskist researchmiddelen

Opsporingsberichtgeving moet worden beschouwd in relatie tot en in combinatie met andere researchstrategieën en -middelen. Het is een van de tools in het geheel aan beschikbare researchmiddelen en het moet ook in onderlinge samenhang met andere middelen worden gezien. Als er bijvoorbeeld getapt

wordt, dan kan opsporingsberichtgeving ondersteunend worden ingezet. Of als opsporingsberichtgeving wordt ingezet om informatie binnen te halen of getuigenverklaringen te verzamelen, dan worden de reacties opgevolgd door de inzet van andere rechtermiddelen. Dit is tevens van invloed op het inzetmoment (zie eerder).

8 Terugkoppeling

Het belang van terugkoppeling naar de informatieverstrekkers wordt in de praktijk erkend, maar wordt niet volgens bepaalde vaste werkprocessen uitgevoerd. Ook in de literatuur wordt herkend dat burgers wel betrokken worden bij de opsporing, maar dat er onvoldoende stil wordt gestaan bij de vraag hoe de burger ook in de toekomst betrokken blijft, waarbij terugkoppeling als belangrijke randvoorwaarde wordt genoemd (bijvoorbeeld Van der Zee, 2011). Het effect van terugkoppeling is echter nog niet duidelijk en onderzoek hier naar zou zich mede moeten richten op verschillende soorten misdrijven, waaronder ernstige en schokkende misdrijven zoals ontvoering.

In onze aanbevelingen volstaan we hier met het volgende. Voordat opsporingsberichtgeving wordt ingezet, dienen drie vormen van opvolging geborgd te zijn: het kunnen opvangen van reacties (en het wege hiervan), het tactisch kunnen opvolgen van reacties en tot slot het terugkoppelen van de politieke opvolging aan de individuele informatieverstrekker (meestal de burger).

9 De familie als partner

Het verdient om meerdere redenen aanbeveling om de familie zo veel mogelijk te betrekken bij de inzet van opsporingsberichtgeving. Uit de literatuur, de casestudies en de interviews is gebleken dat de familie een waardevolle partner kan zijn voor het opsporingsteam. Te denken valt aan het aanleveren van de nodige informatie ten behoeve van opsporingsberichtgeving, zoals foto's en belangrijke informatie voor het signalement, maar ook belangrijke aspecten van de routines van het slachtoffer. De familie kan echter ook zaken voor de recherche nagaan waartoe de recherche mogelijk niet bevoegd is, zoals het nalopen van de activiteit van een slachtoffer op internet.

Bovendien bevindt de familie van een ontvoerde zich in een ongelooflijk frustrerende, onrust gevende situatie en zal zij koste wat kost wat willen 'doen'.

Als de familie te veel buiten het opsporingsonderzoek wordt gehouden, zal zij vanuit haar situatie zélf wat willen gaan doen, waaronder het benaderen van de media. De recherche erkent dat het de familie vrijstaat om zelf de media op te zoeken, maar door dicht op de familie te blijven zitten kan het opsporingsteam de familie wel goed voorlichten over de risico's en impact van media-aandacht. Door samen te werken met de familie kan ervoor gezorgd worden dat eventuele initiatieven van de familie afgestemd worden op de lopende rechercheactiviteiten en deze in ieder geval niet tegenwerken.⁹⁴

10 *Inschakelen expertise: toevoeging van een communicatieadviseur aan het researchteam*

Bij meerdere van de genoemde knelpunten en aandachtspunten kan een communicatieadviseur een waardevolle rol vervullen. Er wordt voor gepleit om een communicatieadviseur sneller in te zetten, meer aan de 'voorkant' bij het onderzoek te betrekken. In de hectische fase kan een communicatieadviseur terugvallen op zijn ervaring met eerdere zaken en het team helpen om snel te kunnen reageren, op een verantwoorde wijze. In de respons- en eindfase ligt de waarde van de communicatieadviseur er mede in dat deze een strategisch plan kan opstellen ten behoeve van de inzet van opsporingsberichtgeving, waarbij rekening gehouden wordt met alle voor- en nadelen, mogelijkheden en middelen, in relatie tot alle bovengenoemde aandachtspunten. Idealiter is deze deskundigheid zelfs standaard onderdeel van het researchteam bij ontvoeringen, omdat opsporingsberichtgeving een researchmiddel is en specifieke kennis en expertise behelst. De keuze aan inzetbare middelen, het bereiken van een algemene of specifieke doelgroep en het formuleren van een boodschap zijn allemaal vaardigheden waarover een communicatieadviseur beschikt.

Ook bij het genoemde knelpunt van de soms beperkte nieuws waarde kan een communicatieadviseur van onschatbare waarde zijn, omdat de inhoud van het bericht zorgvuldig en gebalanceerd samengesteld moet worden met aandacht voor de doelgroep, de media, het slachtoffer, diens familie en de verdachte.

De communicatieadviseur kan tevens bewaken dat de inhoud van de berichtgeving goed vastgelegd wordt in het onderzoeksdossier, zodat latere verklaringen van getuigen en/of verdachten hieraan getoetst kunnen worden en de genomen

94 Daarnaast kunnen de ontvoeders – afhankelijk van hun motieven – contact zoeken met de familie en is het zaak voor de politie om daar op dat moment bij betrokken te zijn. Omdat dit buiten de scope van het onderwerp opsporingsberichtgeving valt, gaan we hier niet dieper op in.

beslissingen omtrent de inzet van opsporingsberichtgeving achteraf verantwoord kunnen worden. Tot slot zou de communicatieadviseur een belangrijke rol kunnen vervullen in het afstemmen van de mediastrategie met een gelijktijdig lopend SGBO. Uit meerdere bestudeerde zaken bleek dat het TGO geen zicht had op de activiteiten en beslissingen van de SGBO en/of dat de gewenste strategieën lijnrecht tegenover elkaar stonden. Een communicatieadviseur zou de logische schakel kunnen zijn in de afstemming van de bredere mediastrategie, waar opsporingsberichtgeving deel van zou moeten uitmaken.

1.1 Inschakelen overige interne en externe expertise

Kennis van binnen of buiten de organisatie wordt vaak (te) laat ingeschakeld. Zo worden gedragsdeskundigen pas laat bij het onderzoek betrokken, terwijl zij cruciale ondersteuning kunnen bieden bij het inschatten van het motief van de dader(s) en het mogelijke risico dat het slachtoffer loopt wanneer er opsporingsberichtgeving wordt ingezet. Het advies van een gedragsdeskundige kan derhalve ook worden gebruikt als argument om een beslissing tot het wel of juist niet inzetten van opsporingsberichtgeving te verantwoorden.

In de voorfase van het onderzoek wordt aanbevolen om tijdig een coördinator vermiste personen in te schakelen. Deze kan vanuit zijn/haar opgebouwde kennis en ervaring een betere inschatting maken van de urgentie van de persoonsvermissing. Wanneer deze deskundige de vermissing als urgent inschat, biedt dit bovendien een sterk houvast voor de zaakofficier, die beslist over de inzet van bijzondere opsporingsmiddelen.

Het gaat er bij deze laatste twee aandachtspunten om dat de juiste mensen op het juiste moment ingeschakeld worden en dat een teamleider TGO, maar ook een OVD-blauw,⁹⁵ zich door deskundige personen laat adviseren.

95 Officier van Dienst, die operationale leiding geeft 'op straat' bij complexere en/of omvangrijkere incidenten. De OVD-blauw dient ervoor te zorgen dat de juiste maatregelen worden getroffen. Dit is cruciaal, aangezien verkeerde afwegingen en handelingen verstreckende gevolgen kunnen hebben zowel voor de ordehandhaving als voor de opsporing (Van Andel, 2007).

8.5 Tot slot

Opsporingsberichtgeving is een van de mogelijke opsporingsmiddelen bij een ontvoeringszaak en maakt een snelle ontwikkeling door wat betreft de mogelijkheden van beschikbare media en de juridische inkadering. Hoewel het middel enkele unieke kenmerken heeft, waaronder het vragen om hulp bij het bredere publiek, kan het niet los worden gezien van de andere beschikbare opsporingsmiddelen. Opsporingsberichtgeving kan haar waarde hebben in combinatie met andere middelen en is geen ‘alternatief’ of ‘laatste redmiddel’ in de opsporing, zoals in het verleden vaker werd gedacht.

Bij ontvoeringszaken zijn voorts bijzondere, delictspecifieke kenmerken dat de verblijfplaats van dader en slachtoffer onbekend is en dat het delict ‘voortdurend’ is, waarbij het slachtoffer blijvend gevaar kan lopen. Uit dit onderzoek blijkt dat de recherche en het OM met name vanwege dit veronderstelde risico voor het slachtoffer terughoudend kunnen zijn in het inzetten van opsporingsberichtgeving. Uit het onderzoek is echter niet duidelijk gebleken dat opsporingsberichtgeving inderdaad een gevaar voor het leven van het slachtoffer kan opleveren. In de zaken met een dodelijke afloop was het slachtoffer reeds om het leven gebracht voordat opsporingsberichtgeving door het opsporingsteam werd ingezet. De bevindingen wijzen er eerder op dat de kenmerken van daders en het type ontvoering samenhangen met dit risico voor het slachtoffer. Dat wil niet zeggen dat er geen ontvoeringen zijn waarin het leven van een ontvoerde in gevaar komt doordat daders zich in het nauw gedreven voelen door (opsporings)berichtgeving. Ook hebben we een zaak beschreven waarin de recherche afzag van het uitzenden van berichtgeving, waarbij achteraf bleek dat de daders voorbereidingshandelingen hadden gepleegd om zich van het (levend aange troffen) slachtoffer te ontdoen. In deze zaak bleken de achtergrond en het motief van de verdachten, die bij de recherche bekend waren, belangrijk in de beslissing om van opsporingsberichtgeving af te zien. Vanwege de lastige inschatting van dit risico voor het slachtoffer kan zowel een gedragsdeskundige als een communicatieadviseur een grote meerwaarde zijn voor het opsporings-team. Een gedragsdeskundige kan een betere inschatting maken van de mogelijke risico’s in een specifieke ontvoeringszaak en een communicatieadviseur kan de tactische mogelijkheden en beschikbare middelen van opsporingsberichtgeving, in combinatie met andere rechtermiddelen, op een rij zetten. Voor beide deskundigen geldt dat hun waarde het grootst zal zijn als zij tijdig bij het opsporingsonderzoek betrokken worden en als onderdeel van het team worden gezien.

Een belangrijke aanbeveling voor gedragsdeskundige en criminologische kennisontwikkeling is om vervolgonderzoek te doen naar verschillende typen ontvoerders, zowel wat betreft objectief waarneembare delictkenmerken als wat betreft feitelijke risico's voor het slachtoffer. Met deze kennis kan op basis van kenmerken van het delict beter ingeschat worden om welk type dader het gaat en welke risico's daaraan gekoppeld zijn. Met deze kennis kunnen beslissingen tot het inzetten of juist afzien van opsporingsberichtgeving beter genomen en onderbouwd worden.

Literatuur

- Amelsvoort, A.G. van (2009). *Recherchetactiek: Opsporingsberichtgeving*. Amsterdam: Elsevier Overheid.
- Andel, W. van (2007). *Kiezen en delen? Beschouwing over de functie van Officier van Dienst bij de politie*. Den Haag: Inspectie Openbare Orde en Veiligheid.
- Baardewijk, J. van & B. Hoogenboom (2011). 'Opsporing en het belang van de burger'. In: *Cahiers Politiestudies* 2-19, 107-122.
- Bathoorn, J. (2011). *Get social. Online netwerken voor beginners*. Schiedam: Scriptum.
- Bekkers, V. & A. Meijer (2010). *Cocreatie in de publieke sector: een verkennend onderzoek naar nieuwe, digitale verbindingen tussen overheid en burger*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Berelson, B. (1948). 'Communications and public opinions'. In: W. Schramm (red.). *Mass communications. A book of readings*. Urbana, IL: University of Illinois Press.
- Beunders, J.H.G. & E. Muller (2005). *Politie en media. Feiten, fictie en imagopolitiek*. Zeist: Kerckebosch.
- Boer, C. de & S. Brennecke (2009). *Media en publiek. Theorieën over media-impact*. Amsterdam: Boom Lemma uitgevers.
- Calster, P. van & M. Schuilenburg (2009). 'Burgernet vanuit een nodal governance perspectief'. In: *Justitiële Verkenningen* 35-1, 93-113.
- College van procureurs-generaal (2008). *Instructie voor de opsporing bij ontvoeringen en gijzelingen*. Geraadpleegd via Politie Kennis Net.
- College van procureurs-generaal (2009). *Aanwijzing Opsporingsberichtgeving (2009A004)*.
- College van procureurs-generaal (2012a). *Aanwijzing voorlichting opsporing en vervolging (2012A009)*.
- College van procureurs-generaal (2012b). *Aanwijzing opsporingsbevoegdheden (2012A012)*.
- Cornelissen, A. & H. Ferwerda (2010). *Burgerparticipatie in de opsporing*. Apeldoorn: Politie & Wetenschap.

- Crew, B.K. & M. Lammers (2001). 'Kidnapping'. In: C.D. Bryant (red.). *Encyclopedia of criminology and deviant behavior* (Vol. II): 349-352. Philadelphia, PA: Brunner-Routledge.
- Erp, J.G. van (2011). 'Boeven vangen via internet. Beelden over criminaliteit in opsporingsberichtgeving'. In: *Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit* 1-0, 51-70.
- Erp, J.G. van, F. van Gastel & H.D. Webbink (2012). *OpsporingVerzocht. Een quasi-experimentele studie naar de bijdrage van het programma OpsporingVerzocht aan de oplossing van delicten*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Frissen, V., M. Staden, N. Huijboom, B. Kotterink, S. Huveneers, M. Kuipers & G. Bodea (2008). *Naar een 'User Generated State'? De impact van nieuwe media voor overheid en openbaar bestuur*. Delft: TNO.
- Garland, D. (2001). *The culture of control. Crime and social order in contemporary society*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Giebels, E. & S. Noelanders (2004). *Crisis negotiations: a multiparty perspective*. Veenendaal: Universal Press.
- Giebels, E., S. Noelanders & G. Vervaeke (2005). 'The hostage experience: implications for negotiation strategies'. In: *Clinical Psychology & Psychotherapy* 12-3, 241-253.
- Giebels, E., M. van de Plas, G. Vervaeke & J. van Pelt (2000). 'Omdat praten levens kan redden... onderhandelen bij crises'. In: *Het Tijdschrift voor de Politie* 9: 15-21.
- Giebels, E. & P.J. Taylor (2009). 'Interaction patterns in crisis negotiations. Per-suasive arguments and cultural differences'. In: *Journal of Applied Psychology* 94-1, 5-19.
- Griffin, T. & M.K. Miller (2008). 'Child abduction, Amber Alert, and crime control theater'. In: *Criminal Justice Review* 33-2, 159-176.
- Griffin, T., M.K. Miller, J. Hoppe, A. Rebideaux & R. Hammack (2007). 'A preliminary examination of Amber Alert's effects'. In: *Criminal Justice Policy Review* 18-4, 378-394.
- Haage, M. & B. Tersteeg (2010). *Strategie Aanpak Criminaliteit 2011-2015*. De Bilt: Raad van Korpschefts/CVO.
- Hanfland, K.A., R.D. Keppel & J.G. Weis (1997). *Investigative case management for missing children homicide investigation*. Washington: Attorney General of Washington.

- Heuvel, J. van den & B. Huisjes (2010). *Ontvoering! Het geheime dossier over Ferdi E.* Amsterdam: House of Knowledge/De Telegraaf B.V.
- Hoeven, L. van der (2011). *Samen sterker? Een onderzoek naar de wijze waarop burgerparticipatie de effectiviteit van de opsporing kan versterken.* Afstudeerscriptie Utrechtse School voor Bestuurs- en Organisationswetenschap.
- Hofman, E.L., C. Krol, K. Snijders & E. van Werven (2011). *Eindrapport Landelijke Werkgroep Vermiste Personen.* Alphen aan de Rijn: Politie & OM.
- Holder, E.H., M.L. Leary & M. Hane (2012). *Amber Alert best practices.* Washington DC: USDOJ.
- Hoope, J. ten, H. van der Meijden, G. Willink, M. van Bochove & N. Slikboer (2012). *Rapport Werkgroep Zorgwekkende Vermissingen (werkgroep 1).* Beheersdriehoek van de politieregio Zuid-Holland-Zuid.
- Klapper, J.T. (1960). *The effects of mass communication.* Glencoe, IL: Free Press.
- Knotter, J.C. (2014). *Ontvoeringen en gijzelingen.* Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Kop, N. (2013). 'Burgerparticipatie; hoe houdt de politie de regie?' In: *Tijdschrift voor de Politie* 75-6, 20-21.
- Kuijvenhoven, A. (2005). *Van strohalm tot strategie. Een onderzoek naar ervaringen met opsporingsberichtgeving via elektronische media.* Vlaardingen: Bureau Kuijvenhoven.
- Leeuwe, C., J.A. Hulsenbek & J.W.M. Velings (2011). *Evaluatieonderzoek naar aanleiding van de vermissing van Milly Boele.* Beheersdriehoek van de politieregio Zuid-Holland-Zuid.
- Lugger, G. (1977). *Politie en gijzeling.* Apeldoorn: Politieacademie.
- Meijer, A.J., S.G. Grimmelikhuijsen, D. Fictorie, M. Thaens & P. Siep (2013). *Politie en sociale media. Van hype naar onderbouwde keuzen.* Amsterdam: Reed Business.
- Miller, M.K., T. Griffin, S.S. Clinkinbeard & R.M. Thomas (2009). 'The psychology of Amber Alert: unresolved issues and implications'. In: *The Social Science Journal* 46-1, 111-123.
- Ministerie van Veiligheid en Justitie (2012). *Informatieblad: Wat te doen als iemand vermist wordt?* Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie.
- Muller, E.R. (1994). *Terrorisme en politieke verantwoordelijkheid. Gijzelingen, aanslagen en ontvoeringen in Nederland.* Arnhem: Gouda Quint.
- Osch, D. van & R. van Zijl (2011). *Basisboek social media.* Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

- Phillips, E.M. (2012). 'The social organization of violence toward hostages: does violence in captivity indicate which kidnappers will kill?' In: *Journal of Interpersonal Violence* 28-6, 1314-1337.
- Politie Kennis Net (2012): *Optreden bij gijzelingen en ontvoeringen*. Domein Gevaar-beheersing/CCB.
- Poot, C.J. de (2004). 'Dilemma's in de opsporing'. In: *Justitiële Verkenningen* 30-4, 9-17.
- Puntman, S. & G. Willink (2012). *Werkinstructie vermiste personen*. Politie Rotterdam-Rijnmond/Zuid-Holland-Zuid.
- Ruitenbergh, A. (2005). 'Ontvoering van Lusanne van der Gun'. In: I. Helsloot, A.G.W. Ruitenbergh & W. Jong (red.). *Crises 2003: leerpunten uit de praktijk*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Schilstra, M., E.R. Muller, E.J. van der Torre & M.J. Bezuyen (2001). *Een gijzeling in Helden: evaluatie van de gebeurtenissen op 17 maart 2000*. Alphen aan den Rijn: Sam-som/COT.
- Schneiders, B.B., A.E. Koopmanschap, K. Tigelaar, W. Jong, E.J.V. Pols, C.A. Nooy, e.a. (2011). *Protocol voor de driehoek in de communicatie over ernstige incidenten*. Geraadpleegd via: www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2012/03/30/protocol-voor-driehoek-in-de-communicatie-over-ernstige-incidenten.html.
- Schouten, S.A. & P. van den Eshof (2002). *Handboek vermiste personen. Deel 1: Procedure en registratie*. Heerhugowaard: Plantijn Casparie.
- Soothill, K., B. Francis & E. Ackerley (2007). 'Kidnapping: a criminal profile of persons convicted 1979-2001'. In: *Behavioral Sciences & the Law* 25-1, 69-84.
- Strentz, T. (2012). *Psychological aspects of crisis negotiation* (2e druk). Boca Raton, FL: CRC Press.
- Tzanelli, R. (2006). 'Capitalizing on value: towards a sociological understanding of kidnapping'. In: *Sociology* 40-5, 929-947.
- US Department of Justice (2006). *Amber Alert. Best practices guide for public information officers*. Washington DC: US Department of Justice.
- Vlek, F. (2010). 'Geregistreerd partnership. Politie en burger op weg naar een gelijkwaardige relatie'. In: K. Stuive & P. Deelman (red.). *Burgernet en andere vormen van burgerparticipatie in de veiligheid*. Dordrecht: Stichting SMVP Producties.

- Vording, C. (2011). *Het opsporings- en hulpverleningsonderzoek bij vermissing van personen*. Afstudeerscriptie, Radboud Universiteit Nijmegen.
- Vries, A. de (2011). *Resultaten enquête 'Het monitoren en toepassen van social media t.b.v. handhaving en opsporing'*. Groningen: TNO Eindrapport.
- Vries, P.R. de (2003). *De ontvoering van Alfred Heineken* (13e druk). Utrecht: De Fontein.
- Webster, M. (2007). 'Kidnapping: a brief psychological overview'. In: O. Nikbay & S. Hancerli (red.). *Understanding and responding to the terrorism phenomenon*. Amsterdam: IOS Press.
- Webster, M. (2012). 'Kidnapping: a psychological overview'. In: M. St-Yves & P.I. Collins (red.). *The psychology of crisis intervention for law enforcement officers*. Toronto: Carswell.
- Werkgroep Zorgwekkende Vermissingen (2011). *Protocol voor de driehoek in de communicatie over ernstige incidenten*. 5 december 2011. Beheersdriehoek van de politie-regio Zuid-Holland-Zuid.
- Werkgroep Zorgwekkende Vermissingen (2012). *Rapport Werkgroep Zorgwekkende Vermissingen (werkgroep 1)*, 31 januari 2012. Beheersdriehoek van de politieregio Zuid-Holland-Zuid.
- Wright, R.P. (2009). *Kidnap for ransom: resolving the unthinkable*. Boca Raton, FL: CRC Press.
- Yokota, K., H. Iwami, K. Watanabe, G. Fujita & S. Watanabe (2004). 'High risk factors of hostage barricade incidents in a Japanese sample'. In: *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling* 1-2, 139-151.
- Zee, S. van der (2011). 'Mediastrategieën'. In: N. Kop, R. van der Wal & G. Snel (red.). *Opsporing belicht. Over strategieën in de opsporingspraktijk*. Apeldoorn: Politie-academie.

Overige bronnen

- Boon, L. (12 mei 2013). 'Waarom miljoenen mensen naar een zelfmoord keken'. In: *NRC Handelsblad*. Geraadpleegd op 15-09-2013 via:
<http://www.nrc.nl/longreads/2013/05/12/waarom-miljoenen-mensen-naar-een-zelfmoord-keken/>

Centraal Bureau voor de Statistiek (2012). 'ICT gebruik van personen naar persoonskenmerken'. Geraadpleegd op 26-06-2013 via: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=71098ned&D1=33,55-59,93-95,97-100,102-104,106-109,112-113,119,124-133&D2=0&D3=0,l&HD=130422-1124&HDR=G2,G1&STB=T>

Huang, R. (2012). RQDA: R-based Qualitative Data Analysis. R package version 0.2-3. <http://rqda.r-forge.r-project.org/>

Johannink, R. (24 juli 2013). 'Neveneffecten inzet sociale media bij opsporing en vermissing'. Blog. Geraadpleegd op 15-09-2013 via: <http://www.vdm-mp.nl/watwebloggen/item/gN6pLxRtEeOVcSIACiGcXw/neveneffecten-inzet-sociale-media-bij-opsporing-en-vermissing>

Openbaar Ministerie (z.d.). 'Opsporingsberichtgeving'. Geraadpleegd via: http://www.om.nl/onderwerpen/item_147969

Procedure AMBER Alert Nederland (2010). Versie 08-02-2010. Geraadpleegd via Politie Kennis Net.

Tibken, S. (6 mei 2013). 'Google's Schmidt: The Internet needs a delete button'. CNet. Geraadpleegd op 15 september 2013 via: http://news.cnet.com/8301-1023_3-57583022-93/googles-schmidt-the-internet-needs-a-delete-button/

Vromans, M. (z.d.). 'Berouw komt na de zonde'. Openbaar Ministerie, Terugkijken op een strafzaak. Geraadpleegd op 8 april 2013 via: http://www.om.nl/actueel/terugkijken/@122780/de_zaak_lusanne_van/

Bijlagen

1 Samenstelling begeleidingscommissie

Mw. prof. dr. E. Giebels (Universiteit Twente)

Dhr. drs. R.M. Kouwenhoven (Twynstra Gudde)

Dhr. mr. L. Nieuwerth (Politie Nederland, eenheid Noord-Nederland)

Dhr. mr. E. Pols (Openbaar Ministerie, arrondissementsparket Rotterdam)

Dhr. A. Rottenberg MA (Programma Politie & Wetenschap)

Mw. I. Schijf (Politie Nederland, Landelijke Eenheid)

Mw. drs. A. Venderbosch (Programma Politie & Wetenschap)

2 Kenmerken bestudeerde ontvoeringszaken

Tabel B2.1: Kenmerken bestudeerde ontvoeringszaken

Zaak	Jaar	Motief	Slachtoffer ⁹⁶	Dader	Duur vrijheids- beroving ⁹⁷	Dodelijke afloop	Aantal momenten opsporings- berichtgeving ⁹⁸
1	2005	Losgeld	1 slachtoffer; meerderjarig	Meerdere; criminele antecedenten	2 dagen	nee	3
2	2006	Seksueel	1 slachtoffer; minderjarig	1 dader; criminele antecedenten	1 dag	ja	4
3	2008	Onduidelijk	1 slachtoffer; meerderjarig	1 dader; criminele antecedenten	1 dag	ja	5
4	2009	Voogdij	1 slachtoffer; minderjarig	Hoofddader en mede- plichtigen; geen antecedenten	> 1 jaar	nee	4
5	2009	Seksueel	1 slachtoffer; minderjarig	Meerdere; criminele antecedenten	2 dagen	nee	1
6	2010	Expressief/ seksueel	1 slachtoffer; minderjarig	1 dader; geen antecedenten	1 dag	ja	6
7	2011	Uitbuiting/ seksueel	1 slachtoffer; meerderjarig	Meerdere; criminele antecedenten	3 mnd	nee	4
8	2012	Uitbuiting/ seksueel	2 slachtoffers; minderjarig	Meerdere; criminele antecedenten	6 dagen	nee	4

96 Sekse van het slachtoffer laten we achterwege omwille van anonimiseren.

97 Gemeten vanaf moment van verdwijning tot vrijlating/bevrijding of dood slachtoffer.

98 Zoals geïnitieerd vanuit het opsporingsteam. Persvoorlichting is hierbij buiten beschouwing gelaten.

3 Interviewrespondenten

Dhr. A.S. van Baaren MSc, Nationale Politie.
Mevr. L. Berenpas, Politie Rotterdam.
Mevr. I.C.S. van Bergen, Politie Midden-Nederland. (verkennd gesprek)
Dhr. K. Bontrop, Landelijke Eenheid van de Nationale Politie.
Dhr. H.J. Bosch EMTP, Politie Oost-Nederland.
Dhr. mr. J.L. van den Broek, arrondissementsparket Noord-Nederland.

Dhr. G.W.J. Driessen, Politie Amsterdam.
Dhr. O. Dutilh, Politie Amsterdam.

Dhr. mr. D. Greive, Openbaar Ministerie.

Dhr. J.T. van Hemmen, Politie Oost-Nederland.
Dhr. J. Houterman, Landelijke Eenheid van de Nationale Politie.

Dhr. B. Jens, Politie Midden-Nederland.
Dhr. drs. R. Johannink MCDm, VDMMP.

Dhr. H. Kamstra EMTP, Politie Oost-Nederland.
Dhr. P. Koetsier, Politie Oost-Nederland.
Dhr. R. Kouwenhoven, Twynstra Gudde. (verkennd gesprek)

Dhr. R. de Milde, Nationale Politie.

Dhr. G. van Nimwegen, Politie Rotterdam.

Dhr. A. de Ronde, Politie Oost-Nederland.
Mevr. E. de Ruiter, Politie Midden-Nederland.

Dhr. M.D.C. Schemkes, Politie Oost-Nederland.
Dhr. I. Sluis, NOS.
Mevr. mr. T.H.J. Smits EMTP, Politie Oost-Nederland.
Dhr. N. Snoep, Politie Rotterdam.
Dhr. A. Sportel, Politie Midden-Nederland.

Dhr. mr. H.J. Timmer, officier van justitie, regioparket Oost-Nederland.

Dhr. M. van den Top, Politie Oost-Nederland.

Mevr. mr. A.M. Tromp, officier van justitie, arrondissementsparket Oost-Nederland.

Mevr. E. van Werven, Landelijke Eenheid van de Nationale Politie.

Dhr. E. Winters, Politieacademie, locatie Drachten.

Dhr. E.E. Zinsmeyer, Politie Noord-Nederland.

4 Huidige categorisering vermissingen

Tabel B4.1: Huidige categorisering vermissingen (Bron: Puntman & Willink, 2012)

Categorie	Voorwaarden	Voorbeelden
Urgente vermissing Vanuit het onrustwekkende karakter onmiddellijke (opsporings)actie ondernemen onder aansturing van tactisch niveau, ten behoeve van het (levend) vinden van de vermiste persoon	<ul style="list-style-type: none"> • Substantiële aanwijzingen dat vermiste in gevaar is doordat de vermissing in complete tegenstelling is tot het normale gedrag, of • Aanwijzingen dat de vermiste persoon slachtoffer is van een misdrijf, of • Substantiële aanwijzingen dat er rondom de vermiste een gevaar is voor de veiligheid van de samenleving/anderen 	Van mogelijke doelgroepen die in relatie tot de voorwaarde de categorie kunnen helpen bepalen <ul style="list-style-type: none"> • Jonger dan 13 jaar • Verstandelijk of lichamelijk beperkte persoon die direct hulp nodig heeft • Directe medische zorg nodig (zoals dementerenden) • Onrustwekkende omstandigheden (niet per definitie verdachte omstandigheden in strafvorderlijke zin) • Jongeren in gezelschap van criminelen • Aanwijzingen voor (voornemen) zelfdoding • Mogelijk voornemen tot misdrijf • Hulpbehoevend op basis van gebrek aan zelfredzaamheid (bv. hoogbejaarde) • enzovoort
Overige vermissing Advisering van de achterblijvers en noodzakelijke registratie en relevante opsporingsacties ondernemen	<ul style="list-style-type: none"> • Geen directe aanwijzingen van bedreiging, gevaar of risico, of • De verdwijning heeft een aanleiding die een bewust vertrek of weglopen uitnodigen zonder dat er sprake is van de voorwaarden uit de categorie 'urgente vermissing' 	<ul style="list-style-type: none"> • Redenen om weg te lopen • Verdwenen met medeneming van goederen (betreft belangrijke wetenschappelijke waarde) • Weggelopen uit een inrichting, niet zijnde TBS/PIJ of rechterlijke machtiging, na een conflict of aanleiding waarbij niet direct indicatoren aanwezig zijn van urgente vermissing (NB de meeste weglopers uit een inrichting keren vaak binnen een dag terug naar de inrichting) • enzovoort

5 Vier opsporingsfasen bij ontvoeringen

1 Alarmeringsfase

Melding: De politie meldt de (mogelijke) ontvoering, gijzeling of kaping bij de piketofficier van justitie. Deze schat de ernst van de situatie in en informeert de hoofdofficier van justitie, die contact zoekt met de korpsleiding. De hoofdofficier bepaalt of inderdaad sprake is van een gijzeling of ontvoering.

Alarmering: In overleg met de korpschef bepaalt de hoofdofficier welke mate van opschaling noodzakelijk is, waarna de betrokken politie- en OM-functionarissen worden gealarmeerd. Opschaling is afhankelijk van de mogelijke daade(n) en zijn/hun veronderstelde professionaliteit, de eisen van de dader(s), de persoon van de ontvoerde, concrete opsporingsaanknopingspunten, de media-aandacht, de maatschappelijke impact en de te verwachten ontwikkelingen.

2 Opbouwfase

De tijd die nodig is om de organisatie op te tuigen, hangt onder meer af van de specialistische expertise die wordt ingeroepen en van de schaalgrootte van de op te bouwen organisatie (op districts-, regionaal of bovenregionaal niveau en eventueel grensoverschrijdend). In het beleidscentrum moet een aantal zaken overlegd worden: de noodzaak voor het aanvragen van specialistische bijstand (interventie-eenheden, ontvoeringsdeskundigen, onderhandelaars, enzovoort), de communicatiestrategie (zowel intern als extern: welke mate van openheid wordt betracht richting de eigen organisatie en de media?), het vaststellen van noodscenario's bij gijzeling,⁹⁹ het beleid t.a.v. de ontvoerde/gegijzelde en de slachtofferopvang en het contact met de familie. De hoofdofficier bepaalt welke overige betrokken actoren dienen te worden geïnformeerd en wie dit doet.

⁹⁹ Gezien de onvoorspelbaarheid van gijzelingssituaties stelt de hoofdofficier in het beleidscentrum in een zo vroeg mogelijk stadium een noodscenario vast. Het noodplan beschrijft de wijze van ingrijpen door politie-eenheden wanneer de situatie acuut levensbedreigend is (voor slachtoffers, publiek of politie) of wanneer de situatie onbeheersbaar dreigt te worden.

3 Responsfase

De responsfase staat in het teken van de opsporing. Daarbij zijn de vrijheid en veiligheid van de ontvoerde/gijzelaar eerste prioriteit, gevolgd door de aanhouding en berechting van de daders en tot slot het behoud of terugvinden van losgeld of andere verstrekte zaken ter bevrijding van slachtoffer(s). De familie/het bedrijf van het slachtoffer kan een belangrijke rol spelen in de opsporing (verstrekken van informatie, contact met de daders). Een goede samenwerking met de betrokkenen staat voorop, via een vast aanspreekpunt van de politie.

De hoofdofficier bepaalt in het beleidscentrum de uitgangspunten voor de communicatie en de onderhandelingen met de daders. Politieonderhandelaars (onderhandelaarsteam) zoeken en onderhouden contact met de daders. De in- en uitgaande communicatie van en met de daders wordt zo veel mogelijk gecontroleerd en het doen en laten van de daders wordt m.b.v. bijzondere opsporingsbevoegdheden zo veel mogelijk gevolgd (observatie, taps). Wanneer de daders contact onderhouden met derden (bijvoorbeeld de familie/het bedrijf van het slachtoffer, maar ook de media), richt het overheidsoptreden zich erop deze storende factor in de onderhandelingen weg te nemen.

De onderhandelingen zijn primair gericht op het bewerkstelligen van de vrijlating en het garanderen van de veiligheid van slachtoffers, secundair op het aanhouden van de verdachte. Ingeval de daders eisen stellen (veelvoorkomend in gijzelingssituaties), bepaalt de hoofdofficier welke eisen van de daders worden ingewilligd en wat hier tegenover dient te staan.

Wanneer de verblijfslocatie van de daders bekend is, kan worden overgegaan tot interventie en aanhouding van verdachten. De hoofdofficier bepaalt op voorstel van de korpschef welke eenheden de interventie of aanhouding zullen uitvoeren op basis van de mate van te verwachten geweld. Uitgangspunt is dat onderhandelingen (uitmondend in een vrijwillige overgave en vrijlating van het slachtoffer) de voorkeur hebben boven (risicovolle) interventie. Wanneer de slachtoffers nog in de macht van de daders verkeren, beoordeelt het beleidscentrum of de aanhouding te veel risico's met zich meebrengt, ook voor de openbare orde (vuurwapengevaarlijke verdachten). Bij vrijlating van het slachtoffer wordt zo spoedig mogelijk overgegaan tot (volgen en) aanhouding.

4 Nafase

Na het beëindigen van de ontvoering of gijzeling wordt de opsporing voortgezet. Daarnaast worden slachtoffers en familie opgevangen, begeleid tijdens de gerechtelijke procedure en afgeschermd van de pers. Tevens is er weer aandacht voor persvoorlichting (op basis van de *Aanwijzing voorlichting opsporing en vervolging*) in onderling overleg tussen parket, politiekorps en openbaar bestuur.

(Bronnen: College van procureurs-generaal, 2012a; PKN, 2012)

Leden Redactieraad Programma Politie & Wetenschap

Voorzitter	prof. dr. H.G. van de Bunt Hoogleraar Criminologie Erasmus Universiteit Rotterdam
Leden	mr. drs. C. Bangma Districtschef Flevoland-Noord, Politie Eenheid Midden Nederland Lid Commissie Politie & Wetenschap drs. P. Holla Districtschef regiopolitie Kennemerland mr. W.M. de Jongste Projectbegeleider wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum Ministerie van Veiligheid en Justitie prof. dr. P. van Reenen Van Reenen-Russel Consultancy b.v. Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten (SIM) Universiteit Utrecht
Secretariaat	Programmabureau Politie & Wetenschap Politieacademie Arnhemseweg 348 7334 AC Apeldoorn Postbus 834 7301 BB Apeldoorn www.politieenwetenschap.nl

Uitgaven in de reeks Politiekunde

1. **Criminaliteit in de virtuele ruimte**
P. van Amersfoort, L. Smit & M. Rietveld, DSP-groep, Amsterdam/
TNO-FEL, Den Haag, 2002
2. **Cameratoezicht. Goed bekeken?**
I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en Onderzoeksgroep Beke,
Arnhem, 2002
3. **De 10 stappen van Publiek-Private Samenwerking (PPS)**
J.C. Wever, A.A. van Pel & L. Smit, DSP-groep, Amsterdam/TNO-FEL,
Den Haag, 2002
4. **De opbrengst van projecten. Een verkennend onderzoek naar de bijdrage van projecten aan diefstalbestrijding**
C.J.E. In 't Velt, e.a., NPA-Onderzoeksgroep, LSOP, Apeldoorn, 2003
5. **Cameratoezicht. De menselijke factor**
A. Weitenberg, E. Jansen, I. van Leiden, J. Kerstholt & H.B. Ferwerda,
Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem/TNO, Soesterberg, 2003
6. **Jeugdgroepen in beeld. Stappenplan en randvoorwaarden voor de shortlist-methodiek**
H.B. Ferwerda & A. Kloosterman, Advies- en Onderzoeksgroep Beke &
Politieregio Gelderland-Midden, Arnhem, 2004 (vierde druk 2006)
7. **Hooligans in beeld. Van informatie naar aanpak**
H.B. Ferwerda & O. Adang, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem/
Onderzoeksgroep Politieacademie Apeldoorn, 2005
8. **Richtlijnen auditieve confrontatie**
J.H. Kerstholt, A.G. van Amelsfoort, E.J.M. Jansen & A.P.A. Broeders, TNO
Defensie en Veiligheid, Soesterberg/Politieacademie, Apeldoorn/NFI,
Den Haag, 2005
9. **Niet verschenen**
10. **De opsporingsfunctie binnen de gebiedsgebonden politiezorg**
O. Zoomer, IPIT, Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstuk-
ken, Universiteit Twente, 2006
11. **Inzoomen en uitzoomen op Zaandam**
I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en onderzoeksgroep Beke,
Arnhem 2006
12. **Aansprakelijkheidsmanagement politie. Beschrijving, analyse en handreiking**
E.R. Muller, J.E.M. Polak, C.J.J.M. Stoker m.m.v. M.L. Diepenhorst &
S.H.E. Janssen, COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement,
Den Haag/Faculteit der Rechtsgeleerdheid Universiteit Leiden, 2006

13. **Cold cases – een hot issue**
I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006
14. **Adrenaline en reflectie. Hoe leren politiemensen op de werkplek?**
A. Beerepoot & G. Walraven e.a., DSP-groep BV, Amsterdam/Walraven onderzoek en advies, 2007
15. **Tussen aangifte en zaak. Een referentiekader voor het aangifteproces**
W. Landman, L.A.J. Schoenmakers & F. van der Laan, Twynstra Gudde, adviseurs en managers, Amersfoort, 2007
16. **Baat bij de politie. Een onderzoek naar de opbrengsten voor burgers van het optreden van de politie**
M. Goderie & B. Tierolf, m.m.v. H. Boutellier & F. Dekker, Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, 2008
17. **Hoeveel wordt het vandaag? Een studie naar de kans op voetbalgeweld en het veiligheidsbeleid bij voetbalwedstrijden**
E.J. van der Torre, R.F.J. Spaaij & E.D. Cachet, COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2008
18. **Overbelast? De administratieve belasting van politiemensen bij de afhandeling van jeugdzaken**
G. Brummelkamp & M. Linssen, EIM, Zoetermeer, 2008
19. **Geografische daderprofilering. Een inventarisatie van randvoorwaarden en succesfactoren**
G. te Brake & A. Eikelboom, TNO Defensie en Veiligheid, Soesterberg, 2008
20. **Solosurveillance. Kosten en baten**
S.H. Esselink, J. Broekhuizen & F.M.H.M. Driessen, Bureau Driessen, 2009
21. **Onderzoek naar de mogelijke meerwaarde van AWARE voor de politie. Ervaringen met een nieuwe aanpak van belaging door ex-partners**
M.Y. Bruinsma, J. van Haaf, R. Römken & L. Balogh, IVA Beleidsonderzoek en Advies, i.s.m. INTERVICT/Universiteit van Tilburg, 2008
22. **Gebiedsscan criminaliteit en overlast. Een methodiekb beschrijving**
B. Beke, E. Klein Hofmeijer & P. Versteegh, Bureau Beke, Arnhem, 2008
23. **Informatiemanagement binnen de politie. Van praktijk tot normatief kader**
V. Bekkers, M. Thaens, G. van Straten & P. Siep; m.m.v. A. Dijkshoorn, Center for Public Innovation, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2009
24. **Nodale praktijken. Empirisch onderzoek naar het nodale politieconcept**
H.B. Ferwerda, E.J. van der Torre & V. van Bolhuis, Bureau Beke, Arnhem/COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2009

25. **Rellen om te reellen. Een studie naar grootschalige openbare-ordeverstoringen en notoire ordeverstoorers**
I. van Leiden, N. Arts & H.B. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem, 2009
- 26a. **Verbinden van politie- en veiligheidszorg. Politie en partners over signaleren & adviseren**
W. Landman, P. van Beers & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2009
- 26b. **Politiepolitiek. Een empirisch onderzoek naar politieke signalering & advisering**
E.J.A. Bervoets, E.J. van der Torre & J. Dobbelaar m.m.v. N. Koeman, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2009
27. **De politie aan zet: de aanpak van veelplegers in Deventer**
I. Bakker & M. Krommendijk, IPIT, Enschede, 2009
28. **Boven de pet? Een onderzoek naar grootschalige ordehandhaving in Nederland**
O.M.J. Adang (redactie), S.E. Bierman, K. Jagernath-Vermeulen, A. Melsen, M.C.J. Nogarede & W.A.J. van Oorschot, Politieacademie, Apeldoorn, 2009
29. **Rellen in Ondiep. Ontstaan en afhandeling van grootschalige ordeverstoring in een Utrechtse achterstandswijk**
G.J.M. van den Brink, M.Y. Bruinsma (redactie), L.J. de Graaf, M.J. van Hulst, M.P.C.M. Jochoms, M. van de Klomp, S.R.F. Mali, H. Quint, M. Siesling, G.H. Vogel, Politieacademie, Apeldoorn, 2010
30. **Burgerparticipatie in de opsporing. Een onderzoek naar aard, werkwijzen en opbrengsten**
A. Cornelissens & H. Ferwerda (redactie), met medewerking van I. van Leiden, N. Arts & T. van Ham, Bureau Beke, Arnhem, 2010
31. **Poortwachters van de politie. Meldkamers in dagelijks perspectief**
J. Kuppens, E.J.A. Bervoets & H. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem & COT, Den Haag, 2010
32. **Het integriteitsbeleid van de Nederlandse politie: wat er is en wat ertoe doet**
M.H.M. van Tankeren, Onderzoeksgroep Integriteit van Bestuur, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
33. **Civiele politie op vredesmissie. Uitzendervaringen van Nederlandse politie-functionarissen**
H. Sollie, Universiteit Twente, Enschede, 2010
34. **Ten strijde tegen overlast. Jongerenoverlast op straat: is de Engelse aanpak geschikt voor Nederland?**
M.L. Koemans, Universiteit Leiden, 2010

35. **Het districtelijk opsporingsproces; de black box geopend**
R.M. Kouwenhoven, R.J. Morée & P. van Beers, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2010
36. **Balanceren tussen alert maken en onrust voorkomen. Publiekscommunicatie over seriële schokkende incidenten (casestudy Lelystad)**
A.J.E. van Hoek, m.m.v. P.F. van Soomeren, M.D. Abraham & J. de Kleuver, DSP-groep, Amsterdam, 2011
37. **Sturing van blauw. Een onderzoek naar operationele sturing in de basispolitiezorg**
W. Landman, m.m.v. M. Malipaard, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2011
38. **Onder het oppervlak. Een onderzoek naar ontwikkelingen en (a)select optreden rond preventief fouilleren**
J. Kuppens, B. Bremmers, E. van den Brink, K. Ammerlaan & H.B. Ferwerda, m.m.v. E.J. van der Torre, Bureau Beke, Arnhem/COT, Den Haag, 2011
39. **Naar eigen inzicht? Een onderzoek naar beoordelingsruimte van en grenzen aan de identiteitscontrole**
J. Kuppens, B. Bremmers, K. Ammerlaan & E. van den Brink, Bureau Beke, Arnhem/COT, Den Haag, 2011
40. **Toezicht op zedendelinquenten door de politie in samenwerking met de reclassering**
H.G. van de Bunt, N.L. Holvast & J. Plaisier, Erasmus Universiteit, Rotterdam/Impact R&D, Amsterdam, 2012
41. **Daders over cameratoezicht**
H.G.A. van Schijndel, A. Schreijenberg, G.H.J. Homburg & S. Dekkers, Regioplan Beleidsonderzoek, Amsterdam, 2012
42. **Aanspreken op straat. Het werk van de straatcoach in al zijn verschijningsvormen**
L. Loef, K. Schaafsma & N. Hilhorst, DSP-groep, Amsterdam, 2012
43. **De organisatie van de opsporing van cybercrime door de Nederlandse politie**
N. Struiksma, C.N.J. de Vey Mestdagh & H.B. Winter, Pro Facto, Groningen/Kees de Vey Mestdagh, Groningen, 2012
44. **Politie in de netwerksamenleving. De opbrengst van de politieke netwerkfunctie voor de kerntaken opsporing en handhaving openbare orde en de sturing hierop in de gebiedsgebonden politiezorg**
I. Helsloot, J. Groenendaal & E.C. Warners, Crisislab, Renswoude, 2012
45. **Tegenspraak in de opsporing. Verslag van een onderzoek**
R. Salet & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit Nijmegen, 2012

46. **Tunnelvisie op tunnelvisie? Een verkennend en experimenteel onderzoek naar de besluitvorming door VKL-teams met betrekking tot het onderkennen van tunnelvisie en andere procesaspecten**
I. Helsloot, J. Groenendaal & B. van 't Padje, Crisislab, Renswoude, 2012
47. **M.-waarde. Een onderzoek naar de bijdrage van Meld Misdad Anoniem aan de politionele opsporing**
M.C. van Kuik, S. Boes, N. Kop, M. den Hengst-Bruggeling, T. van Ham & H. Ferwerda, Politieacademie, Apeldoorn/Bureau Beke, Arnhem, 2012
48. **Seriebrandstichters. Een verkennend onderzoek naar daderkenmerken en delictpatronen**
Y. Schoenmakers, A. van Wijk & T. van Ham, Bureau Beke, Arnhem, 2012
49. **Van wie is de straat? Methodiek en lessen voor de politie om ongrijpbare veiligheidsfenomenen grijpbaar te maken – op basis van vijf praktijkcasus**
H. Ferwerda, T. van Ham, B. Bremmers, K. Tijhof & M. Grotens, Bureau Beke, Arnhem, 2013
50. **Recherchesamenwerking in de Euregio Maas-Rijn. Knooppunten, knelpunten en kansen**
H. Nelen, M. Peters & M. Vanderhallen, Politieacademie, Apeldoorn/ Universiteit Maastricht, 2013
51. **De operationele politiebriefing onderzocht. Een onderzoek naar de effectiviteit van de operationele politiebriefing**
A. Scholtens, J. Groenendaal & I. Helsloot, Crisislab, Renswoude 2013
52. **Sociale media: factor van invloed op onrustsituaties?**
R.H. Johannink, I. Gorissen & N.K. van As, Politieacademie Apeldoorn/ VDMMP, Houten, 2013
53. **De terugkeer van zedendelinquenten in de wijk**
C.E. Huls & J.G. Brouwer, Politieacademie, Apeldoorn/Rijksuniversiteit Groningen/Centrum voor Openbare Orde en Veiligheid, Groningen, 2013
54. **Van meld- naar aantoonplicht. Een onderzoek naar een systeem van digitale surveillance**
C. Veen & J.G. Brouwer, Politieacademie, Apeldoorn/Rijksuniversiteit Groningen, 2013
55. **Heterdaadkracht in twee Haagse pilotgebieden**
B. van Dijk, J.B. Terpstra & P. Hulshof, Politieacademie, Apeldoorn/DSP-groep, Amsterdam, 2013

56. **Inzet op Maat. Onderzoek naar kenmerken en mogelijkheden van duurzame inzetbaarheid van oudere medewerkers**
H. de Blouw, I.R. Kolkhuis Tanke & C.C. Sprenger, Politieacademie, Apeldoorn, 2013
57. **Interventies in de opsporing. Impulsen in kwaliteit en effectiviteit van het opsporingsproces**
R.M. Kouwenhoven, R.J. Morée & P. van Beers, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2013
58. **De plaats delict in beeld. Fotografie in de dagelijkse en gesimuleerde praktijk**
G. Vanderveen & J. Roosma, Instituut voor Strafrecht & Criminologie, Universiteit Leiden, 2013
59. **Jeugdgroepen van toen. Een casusonderzoek naar de leden van drie criminele jeugdgroepen uit het einde van de vorige eeuw**
H. Ferwerda, B. Beke & E. Bervoets, Bureau Beke, Arnhem/Beke Advies, Arnhem/LokaleZaken, Rotterdam, 2013
60. **Tussen hei en hoofdbureau. Leiderschapsontwikkeling bij de politie**
W. Landman, M. Brussen & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2013
61. **Gemeentelijk blauw. Het dagelijks werk van gemeentelijke handhavers in beeld**
E. Bervoets, J. Bik & M. de Groot, LokaleZaken, Rotterdam, 2013
62. **Excessief geweld op en om de voetbalvelden. Praktijkonderzoek naar omvang, ernst en aanpak van 'voetbalgeweld'**
P. Duijvestijn, B. van Dijk, P. van Egmond, M. de Groot, D. van Someren & A. Verwest, DSP-groep, Amsterdam, 2013
63. **Beeld van gezag bij de politie. Maatschappelijke verbeelding en de impact van gezagsbeelden op burgers**
H. de Mare, B. Mali, M. Bleecke & G. van den Brink, m.m.v. Motivac-tion, Tilburg University/Stichting IVMV, Leiden, 2014
64. **Informatiegestuurde dienders. Informatiesturing tussen theorie en praktijk**
A. van Sluis, P. Siep, V. Bekkers, m.m.v. M. Thaens & G. Straten, Center for Public Innovation, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2014
65. **Hard op weg. Onderzoek aanpak verkeersveelplegers**
B. Bieleman, M. Boendermaker, R. Mennes & J. Snippe, Intraval, Gronin-gen/Rotterdam, 2014